

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 76, година XXII, април – јун, 2023.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво

Душан Стојковић, Горан Максимовић, Ивица Тодоровић, Обрен Ристић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Радослав Вучковић (лектура и коректура).

Досадашњи уредници: Зоран Вучић (2002–2010); Радослав Вучковић и Обрен Ристић (коуредници) (2011–2013); Радослав Вучковић (2014–2021)

Секретар уредништва
Јулија Марковић

Фотографија на корици и ликовна страна
Момир Ђирић

Фотографије експоната из Завичајне музејске збирке

Технички уредник
Дубравка Ранђеловић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Драган Савић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж
300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

		<i>Бдења</i>	
Обрен Ристић			
НА БОЖАНСКИМ ПАДИНАМА РТЊА			5
Јованка Стојчиновић Николић			
ПОСКОК			11
Злата Коцић			
ГЛОСА, РАЧАНСКА			17
Бошко Томашевић			
ШЕСТ ПЕСАМА			19
Зорица Бранковић Басарић			
PANTA REI			24
Благица Здравковић			
ЧАРАПЕ ЗА МИЛИЈАНУ			27
Дарко Стевић			
ОГЛЕДАЛО			31
Недељко Терзић			
ЗАВЕТНИ ПРИСЛОН ДУШИ			36
Немања Лазаревић			
ВАМПИРОВИЋ			39
Миливоје Трнавац			
НЕВИДЉИВЕ НИТИ			69
Раша Перић			
ЗАВИЧАЈНИ ХВАЛОВИ			74
Милинка Јовановић			
ЉУБАВ И КАЈАЊЕ			76
Светолик Станковић			
СИМКА БОЋЕВКА			82
Данијела Вељковић			
ПЕТ ПЕСАМА			107
Русомир Д. Арсић			
ПАРАДОКСИ			109
Јагода Никачевић			
СТРАХОВИ			112
		<i>Упознавања</i>	
Николај Канчев			
ПЕРО АНЂЕЛА			115
Пејо К. Јаворов			
МАЈЧИНА ЉУБАВ			120

	<i>Вредновања</i>	
Душан Стојковић		
ЖЕСТОКА АНГАЖОВАНА ЛИРИКА МИЛОЈА ДОНЧИЋА 131		
	<i>Тумачења</i>	
Мирослав Радовановић		
ПОВРАТАК УСПОМЕНАМА 143		
Милијан Деспотовић		
ПЕВАТИ УПРКОС МРЖЊИ 147		
Раде Вучићевић		
НОВИ ОБЛИК ЗЛАТИБОРСКЕ БАШТИНЕ..... 152		
Дубравка Ранђеловић		
КРАЉИЦА ПОЕЗИЈЕ И ХАИЋИН 156		
	<i>Сагледавања</i>	
Душко М. Петровић		
БОЛ ЗА МУЗИКОМ КОЈЕ НЕМА 161		
Миладин Вукосављевић		
О ПОЕЗИЈИ И ПЕСНИЦИМА, АЛИ И ОКО ЊИХ..... 163		
Марија Вагнер		
ТРАГАЊЕ ЗА НОВИМ ХОРИЗОНТОМ 177		
	<i>Галерија Бдења</i>	
Момир Ђирић		
ДИСКРЕТНИ ШАРМ ГРАДА 189		
	<i>Башићина</i>	
Јакша Динић		
ТОПОНОМАСТИЧКЕ БЕЛЕШКЕ 201		
Андријана Светозаревић		
РАЗВОЈ НОВИНАРСТВА КРОЗ ИСТОРИЈУ СВРЉИГА..... 206		
КЊИЖЕВНИ КОНКУРС		
ЗА НАГРАДУ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“ 223		
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА 224		

Бдења

Обрен Ристић

НА БОЖАНСКИМ ПАДИНАМА РТЊА

У СТРАШНОЈ УСАМЉЕНОСТИ

У страшној усамљености на Тресибابي
Успорава корак Песник Зоран Вучић
Преобразила се шума свезали пути
Увенуле траве биље жути О ви Сораби

Како је дивно самовати у источној гори
Тишина најбоље зна певати И нећу
Те дивне птице које одасвуд долећу
Не не умире песник само песму твори

Даљи се обећани град то магично сутра
Небо уплакано хита ка црној рупи Са
Укусом магле на измаку лета Сваке своје

Зиме у мразноме стиху одболовах јутра
Двори моји часни полетите високо
Песмо Царство је моје *врвина за небо*¹

НА БОЖАНСКИМ ПАДИНАМА РТЊА

На вешти о смрти песника Томислава Мијовића

Окренуће се воде на другу страну и показаће
Наличје своје Царства ће се многа указати

¹ *Врвина* – стаза, путања. *Врвина за небо*, наслов је књиге песама Зорана Вучића

Широких тргова тајни градови у вечности
И савршенству дочекаће нове госте И познаће

Прозрачни певајући на бедемима дворским
Где сунце изгрева Сви моји давно изгубљени
рођаци Преци вечито млади све о горским
данима мојим кроз крш крас у тамној асени

На истоку у Крајини овде у дивном пејзажу
Гамзиградских храмова и божанских падина
Ртња На древној планети Дунав Са опанака

даљину стресох и мирисе векова Ко перо лак
после многих киша у блаженом спокојству
Уђоx у први сунчев зрак и небеско плаветнило

ТЕКОВИНА НОВОГ ДОБА

Као нештољиву жеђ осећам потребу да вичем вичем
Та једина слобода Тековина новијег доба данас је моја
Велика обмана Стихови који ми се око ногу врзмају
Ко ланци саплићу ме Не препознају више мој корак ни

Ја њихове риме свезане Два супротника сред арене
Два јарца утуцана на трулом брвну спајају две
Обале набујалог потока У планинску бистру воду
Уронише гласи умивени чисти а шумом варке шарене

Са извора у највишем горју у саму зору силно зајубори
Исти исти исти И ништа потом Ништа се није догодило
Сунце се опет објавило Нови дан Нови људи Оно било

Није се десило Побегоше звери Хиљаде паса на повоцу
Господаре своје држи мудре тихе Ни гласа ни слова
Глава од олова 60 тавних година као 60 векова

ПЕЋИНА ИЗ ДЕТИЊСТВА

Виђен сам на железничкој станици негде у Сибиру
На Родосу, у Семирамидиним вртовима Вавилонa

Крадем најлепшу ружу, кријем се у шумама Амазона
Високо на Андима... Узалуд траже моју лиру

Испод Ајфелове куле у Паризу... Годишња доба
погодују инциденту на Тресибаби у овом трену
Улазим у ону велику пећину из детињства Прену
Ме глас стараца из села Ко те горке плодове проба

Однеће га време на другу страну Мештани у агонији
шапутаће Неки се чудак дојавио са света оног
Док ме њихов мудри врач на свечаној церемонији

Проглашава за голог небесника Скакућем једноног
Сричем нова слова Опраштам се или благодарим Мени
Је овде сасвим добро И коначно сви су рачуни намирени

ГОСПОД ЈЕ ВЕЛИКИ ПОЕТА

И курјаци су ноћас завијали
Негде на Тресибаби
А ноћ само што не уједа
Толико се кише слило

Као да Господ говори!
Господар ватре и воде!

Век се читав спустио на нејака плећа
Век вукодав век недовољства
Али све што има лице има и другу страну
Осим ове постоји и другачија песма

Живот или трен је ово припитомљен
У густим маглама Старе планине
Лелек у тескоби
Савршен модел савреног мајстора

Господ је велики поета
Писано је у Књизи истине!

НОЋ ДУГА, ВЕОМА ДУГА

Спуштају нас у ноћ дугу!
Завичајне шуме су иза нас
и све тајне.

Деда свезао главу под мишком
на истоку Србије
у највишем орловом гнезду.

Ево, већ толика лета
отац и ја
ћутке корачамо око огњишта
погнуте главе
и чекамо да се излегу
орлови млади.

Ноћ велике обмане
Предуго траје.
Пси лају
А петлови ни да се огласе.

TIMACUM MAIUS
TIMACUM MINUS

Војсковође, витезови и многе војске,
коњи и мазге натоварене,
питома стада и звери
светим путем
Timacum Maius – Timacum Minus
као по трагу птица селица.

Седламо коња за Великог Жупана,
припремамо га празнично у нову одежду
за нове походе – деспотски.
Копља и штитове кује ковачница
на Бараници у источној Србији.

Већ ко зна који пут куле падају.
Пред отвореним вратима градским
горди на истеку века

стојимо у реду за причест
или на велику светковину одлазимо.

Пастири се учтиво клањају
а стадо стало ко укопано
сред лепоте и тишине светачке.
Ту треба саградити цркву!

Жупане, време је за манастир!

ПРЕД ПОЛАЗАК

Већ стотину година осећам на плећима
сву муку прадедовску.
Нама, на буњишту у овом делу Балкана
године тихо пролазе и брзо старимо.

Читав век и више
мој деда на коприви крај плота.
И ево сада пред полазак
са пожутеле хартије прецртава међе.

Уместо опорукe
усмено предање бар за две књиге.

Испод прага
са змијом се дуго опрашта
и моли је да кућу причува.

Синови вековима служе господара,
што саграде бива порушено.
Велика им жртва намењена
сви унуци већ су узидани.

ПРОСЛАВА ДАНА ОПШТИНЕ

На железничкој станици у Нишу
(или Астапову, враг би га знао!)
неке курве упорно се каче и љубе
дедино ордење.

(гроф Толстој сишао у народ).
 Кажем им да се носе у материну!
 Ни за крив к. нису и мој деда
 сремски омладинац није више комуниста.
 Док га изводим из болнице
 неки важни људи мрко ме гледају
 и све памте.
 Наш поп у првом реду светачки сам,
 други ред празан
 а у трећем локални политичари
 достојанствени и главне даме с пунђама.
 Градски хор свечано изводи Мокрањца!

КОНСТИТУИСАЊЕ НОВЕ ОПШТИНСКЕ ВЛАСТИ

Далеко на истоку, у Србији, можда
 Као на каквом отоку сивом
 Читам поново Јесењина, Пушкина
 И религиозног Фјодора Достојевског.

Ах, руски мученици!
 Ах, руски писци – највећи на свету!

У градској болници виче мој деда
 И пружа ислужену старачку удину
 Да му удену цевчицу и намакну кесу.

Мокро је,
 Фантастично је свуда!

У свечаној општинској сали
 На крају овога лета уз све почасте
 Народ поставља нову градску власт.

Ах, српски народ!
 Ах, српски народ!

Јованка Сшојчиновић Николић

ПОСКОК

Када се завршио рат, оставши без лијеве руке испод лакта, Марку се чинило да му се живот полако зауставља, као да се баш ништа ново не дешава годинама. Осјећао је да је све мање успијевао да испуни очеве жеље које му је пред крај живота оставио; као да су оне дријемале у његовој под-свијести, с минималном надом да овладају његовом свијешћу. Све се сводило на исто: кућа, посао, кућа, посао... (Радио је као портир у једном омањем предузећу), па по доласку с посла, мало би се послуже ручка одморио и изишао у двориште, потом у воћњак разгледајући стара, помало натрула шљивова стабла, која из године у годину све мање дају плодова. Онда би намирио стоку и живину, а подсвијест му је стално нудила нове изазове.

Дуго би потом сједио на овећем камену, углачане површине, од ко зна колико генерација, оних који су се на истом мјесту препуштали предању. Нико више његове године није ни рачунао. Све су се ствари у дворишту повремено помјерале, чак и каца у којој су држали воду око које је расло љековито биље, и свуд се ширио мирис завичајне душе, па и дрвљаник са уредно на метар исјеченим облицама, само је камен, загледан у небо, мирно одбацивао сваку наду да ће га неко помјерити. Марко је тако, једне вечери, уз чашу црног вина, сједећи на камену са супругом, одлучио да њихову њиву, звану палучак, која је имала нешто више од три дунума, огради бодљикавом жицом и претвори у пашњак за овце. И супруга се сложила, јер до палучка требало је тек неколико минута хода, колико да се спустиш са брдашца окућнице у долину. Били су сигурни да у свако доба дана могу видјети све што се креће пашњаком; чак би довољно било да глава кокошке провири, а камоли овце. С друге, сјеверозападне стране палучка су дугогодишња дебла храстове шуме, која сваком вјетру промијене правац, па би за великих хладноћа била права благодат стаду. Марко је сам себи говорио:

– Дуго сам био камен, постаћу огромна стијена, ако наставим само да мислим на дио руке које више нема. Живот је ионако стострука игра кроз наша тијела.

Онда је загледао десну руку и сам себи тихо прозборио:

– Видиш, Маркане, своју другу руку, десницу, и она је била два пута мртва, а сада је пуна живота. Нема разлике између ње и седефа. Као „Златарево злато“. А тачно је да се десило нешто попут смрти, али нико није умро, осим лијеве руке; оно што је од ње остало, тај мој патрљак изнад лакта, не да се никоме да га понизи, чак ни десној, која је од рођења немирна, помало и необуздана.

Бљесак првих договора убрзо се обистинио. Комшије су им притекле у помоћ и све је, већ на прољеће било спремно. Направили су и кућицу за пса овчара, којег су набавили кад је имао тек нешто више од три мјесеца. Био је поуздан, радознао и послушан, сиве боје. Како је вријеме одмицало, тако се и стадо повећавало. Радо су одлазили на пашњак, час он, Марко, час супруга му Стана, водећи са собом обоје дјецe која су блистала попут сунца прилазећи стаду, а посебно младом псу овчару.

Марко се вратио с посла, мало прилегао, али у сну је чуо сирене како се оглашавају надовезујући тонове један на други мијењајући гласност. Када се звук у потпуности уселио у његов простор на окућници, нагло је скочио гледајући унаоколо и видио да су свугдје мир и тишина. Схватио је да је то био само сан, али и вријеме да крене на палучак. Ишао је лагано по љетној врелини низбрдицом. Када је стигао и отворио дрвену капију, пас овчар, кога су звали Бела, спустио је њушку с погледом наниже, и мирно стајао, не гледајући свога домаћина у очи. Код огромног камена, зараслог у оструге између којих су се уздизала од година надебљале гране шипка са мноштвом нарудјелих плодова, лежало је јагње, прошарано црно бијелим флекуцама, па је било омиљено међу укућанима, посебно дјецом. Марко га је позвао, онда му се примакао и видио да не даје знаке живота. Подигао га је увис или спустио у дно срца, ни сам није знао. Још је било топло, али нигдје није могао да види никакву рану, чак ни огреботину. Оставио га је мало даље од осталих оваца, које су увукле главе у круг, па им се само руно помало трескало и бјеласало. Сутрадан га је закопао у дну њиве, окрчивши

купиново жбуње. У сами мрак напустио је своје мало газдинство умањено за једну младост.

Послије су чешће у току дана долазили, обилазили овчије насеље и ништа није указивало на недаћу, осим што је вјетар помало шушкао већ нажутјелим храстовим и церовим лишћем. Сјетио се Марко очевих савјета:

– Никада не трчи пред руду. Прво погледај своје лице, па по њему одмјери туђе, и упамти: увијек буди слијеп. Тако ћеш сачувати свој понос, иако ћеш многе људе у себи сахранити. Вријеме ће пресудити да ли си био у праву!

Марко се повјерио првим комшијама, јер су по годинама били сви старији од њега. Неки чак и очеви вршњаци, питајући их за мишљење. Сви су нагађали, свашта причајући, али свака одгонетка није била увјерљива, јер је јагње остало ту, на пашњаку, а и ограда је уредно стајала на свом мјесту. У Марку су сваку ноћ оживљавали други прогонитељи... Доводио је у везу сваког са необичном смрћу омиљеног јагњета. Али, није прошло више од једног мјесеца, можда при крају септембра, опет близу камена, са горње стране лежала је непомично овца. И она је платила животом, али због чега, због кога, више нису могли ништа да прихвате. Све су разлоге одбацивали. Управо, исти дан када се ојагњила овца из стада донијевши на свијет двоје малих јагањаца, којој је у другом крају њиве помагао Марко, када се осјетио бар мали трачак наде, на истом мјесту мало даље од камена, лежало је полуживо тијело овце Бјелке.

Само је камен вијековима памтећи историјске промјене свједочио пролазност свега, осим њега кога нико није помјерао, јер је био огроман, и заштићен великим шипковим жбуном, са кога су и Маркови преци брали крајем октобра и почетком новембра добро узреле плодове за чај. А сјећа се да је његова бака правила најљепши пекмез од шипака, па послије и мајка; Марко је још као дјечак, пењући се на камен успијевао да их убере са најудаљенијих грана, привлачећи их грабовом куком. И сад се сјећа како је у тим шипковим гранама и набубрелим црвеним плодивама склоњено његово дјетињство. Сада, када већ и он има своју дјецу, и више од четири деценије живота, све је више почео да личи на самог себе баш из тих младих дана, који су скривени у посебном одјељку подсвијести.

Када је пошао да нахрани овце, супруга му додаде већу пластичну канту и рече:

– Набери шипака данас, а и сутра ћеш, па нека мало одстоје горе на тавану, ставићу их на чаршав да дозрију, па када стигнемо правићемо пекмез.

– Ја ћу да наберем а ти прави! – Марко ће.

Свјетлост је постајала све мање жива, и ове године шипци родили као никад. Спустио је Марко поред себе канту и када је скоро набрао пуну, за око му је запала грана спуштена о бочној страни камена. Пружио је десну руку, помало придржавајући се за камену громаду. Осјетивши јак бол тргнуо је руку увис. Када је видио змију како виси на малом прсту, није одмах повјеровао да има толика уста, четвртаст облик главе и дуге уске и оштре зубе, који су се зарили до кости. Уплашио се и викао колико га грло носи:

– Угризе ме поскок, угризе ме поскок!

Био је узнемирен осјећајући се као да је у тијелу дјечака, коме змија никада није могла наудити; причали су да уједа само у самоодбрани, штитећи свој живот. Питао се:

– А какав је то онда мој живот? Да ли је змија угризла моју ријешеност да дохватим грану која ми изгледа није припадала, која ју је можда штитила од моје руке, која није довољно контролисала своје поступке...

Када се пробудио на болничком лежају, лекар му је саопштио да су му санирали повреде и дали противотров. Крупни грашци зноја квасили су му чело, отежано је дисао, повраћало му се, срце је убрзано тукло као да је у бурету, а не у тијелу. Послије неколико дана изишао је из болнице и упутио се право камену с првим комшијом, у десној руци носећи штап. Разгртао је шибље које је скоро свуд покривало тијело камена. Понестајало му је даха, осјећао је умор и споро „одливање“ снаге из десне руке, а у лијеву му је надлазила тек варљива снага, јер никада није признавао да нема једног њеног дијела, нарочито пред кишу и друге временске промјене, најчешће су му се болови јављали у прстима. Трљао би десницом по патрљку и тако на тренутак рјешавао се неугодног осјећаја и бола. Комшије су му долазиле у посјету и један од њих предложи да запале све шипражје, па и шипак који је знатно надвисио све растиње, чак и камен, јер сумња због нестанка јагњаци и овце пала је на змије.

– Ко зна колико њих тамо има, можда право легло! – комшија ће.

– Ма не вјерујем, ту су и мој дјед и моји родитељи годинама убирали шипке, брало је цијело село – рече Марко – и никога никада није угризао поскок.

Већ је почетак новембра, а и даље је топло, као да Михољско љето још увелико траје. Марку је у посјету дошао школски друг из сусједног села и пођу заједно да виде то мјесто Маркове истовремене среће и среће у несрећи. Шипци наједрали, као да их није ни брао. Би му сумњива једна овца, која је осамљена лежала, тик уз камен... Марко застаде и несигурним корацима крену према овци – шиљежету. Још је била топла, али непомично је лежала у животној суровости. Око ње мирис биљака стијешњен на пропланку, улази у nelaгодан осјећај смрти, ту пред њима двојицом. Марко се затрчи стаде на камен и показује комшији гдје је брао шипке.

– Овдје их има ко зна колико, ту се сигурно годинама легу, моји сељани кажу мријесте. Већ сутра ћу предузети прве кораке, иселићу овце, у шталу и запалићемо све ово грмље, и шипак, нека све изгоре. Позваћемо и Рајка, Срету, Цвијетина... да само још који уберем, нека имамо и за чај – Марко је већ у себи започео обрачун са змијама, видјевши озбиљну пријетњу свом и животима стада.

Спуштајући руку да дохвати грану, која је од тежине падала по камену, осјети бол, као да је видио исти призор само мјесец дана раније. Змију је отресао са исте руке, само сада са палца. Били су избезумљени. Комшија је једнолично понављао:

– Зар опет, зар опет, зар опеет...

Сва се једноставност искомпликовала. Марку се чинило да повремено лебди у небеским висинама, час се усправља и хода изнад свих, међу звијездама... Час осјећа да су уз њега сви сељани ту и да га бодре, и да се тај мукотрпни и тешки сељачки живот преображава у љепоту којој ће послуже свега бити захвалан. Полако је губио свијест, не сјећа се чак ни када је хитна стигла по њега, али у мисли као кроз маглу надирале су слике дјетињства... Видио је како су се он и његови другови један за другим котрљали низ падину као каменчићи и како их је заустављала огромна камена громада, пред којом се понекад осјећао здробљен у ситно камење и обликован по вољи живота. Само је он знао цијену свега, што је приписивао својим лудоријама које ће га ојачати за будуће вријеме. Нико никада није видио змију, нити

је о њој размишљао. Бачено сјеме у земљу прво мора да исклија, па тек онда да расте и зри, а нама је суђено да чекамо и боримо се за сваки струк живота страхујући за његово трајање у нама самим (мислио је).

Послије неколико дана, по изласку из болнице, пред њега је истрчао мачак Жућо, који је увијек са њим одлазио у поље, на пашњаке и пропланке, носећи у зубима овећи комад змијског репа. Марко је знао да се рептили могу регенерисати, али је био сасвим сигуран да неки дијелови тијела немају ту способност и да из репа никада неће нићи глава.

Мачак је те ноћи нестао, и никада се више није вратио кући. Узалуд га је Марко даноноћно дозивао.

Злаша Коцић

ГЛОСА, РАЧАНСКА

1.

Све разговоре које сунчев зрак на лицу заповеда –
душа уписује у бележнице поткожне.
Лепоту заласка, кад препуни око, поглед прелива у
мастионицу срца. Занемелу. Вољну да пева.
Све о чему усне дуго ћуте – испливаће из пергаментa.
Из љубичасте ижице. Из птичјегa зева и пера
кадрог да румен видика преточи у позлату калиграфску.
Све овдашње и све тамошње. Све трепавице сунчеве
које писар по сву ноћ удева у незадремна словеса.
Сав тајац ноћи, сву вреву днева, све, до последње глосе
згужване између редова, као заглављене у грлу –
кад тад, освита тог и тог, окусићеш као сочне плодове
небесноземнога дрва.

2.

Све око нас и у нама зар само земно је, зар само
небесно? Између лебдимо. Где предак и потомак
писмена пресађују, древна, за азбуку будућег пева.
Коме најпре захвалност, нано, за плод? Земљи? Небу?
За голубицу на рамену, за мирис багрема, зове,
за гукање младенца. За бели крин, изникао из
прстију којима стари мајстор напукло дно колевке,
наследне, резбарене, заменио је бездном сјаја.
Колико може и не може да стане у око, ухо –
стаће у нанино, читај унуково, срце. Нека је
тек орнамент, на маргини. Али згрева.

3.

Шта год да ковчег овај заодева – горка трава, љута пена –
испосник, исписник, ћути. Али срце куца, поскакује,
сузу склизнула узбрдо врати, уз грло: оно гутало је

кондаке, оно крварило под оштрицом. Ко ће – ако не оно – да отпева слово захвално, трогласјем. Јер зна шта је жито, шта кукољ, шта зрно а шта плева. Зна да Адам је Адам, а Ева – Ева. Зна од првога чрева: кад фитиљ догорев, Дева наднеће Покров. Шта год одоздо да тутњи а одозго пљушти, сева – као глоса, из душника, из грла рачанског излетеће, шапатам или наглас. *Не како ја нећо како Ти, Оче. Али ако може, нека ѝромине чаша гнева.*

Бошко Томашевић

ШЕСТ ПЕСАМА

ФОТОГРАФИЈА СА ОЦЕМ

Гледамо се: он мене са слике, ја њега из живота.
Између даљине и даљине постоји Бог и ништа. „У ваздуху,
остаје ти корен, ту, у ваздуху“². Гробља су препуна
очева и времена. Земља: синова и сеоба. Моја ласто,
стреха те убила! Чега има у приликама света, чега у гледању
непокретног цвета? Двоје их је било на земљи да преноће,
затим је паштрмак нико, из чијег гроба, из чијег ока, према
којем свету, два мириса јоргована из првомајског раја била су
у цвету. Ишли смо, певали из раја. Протекло беше непротекло,
на узици вучено, „а срце чврсто место неко“³.

Беч, 30. април 2021.

„ДУША СЕ МОЈА УЗ ПРАХ ПРИЉУБИ“⁴

Душа се моја уз прах приљуби
и не похита даље.
Ту је њена воћка
која кипти плодом вечним, у висини,
сигурност што се таре о море
о земљу, воду и твар,
и чупа нам дар преобилни
уз вино, страх и тмину.

Душа с прахом
окађена чкиљи,
не иде јој се даље
од истине косе

² Паул Целан

³ Паул Целан

⁴ Давидов псалам 119, 25. Данте: Чистилиште, певање XIX, 73

да од исте је твари васкрсне
и одувек зна, к'о Пикаса цртеж,
на листу живот да отвори
и проспе га по даљима сурим,
милом огледалу с јатима звездâ.

Душа, чиста прича с прахом,
завејана зими, зањихана смиљем лети,
у смртне даљи суре бежи,
носећ' своје чедо бића
на витраже цркви камо тужни
свечи журе
да укажу нам на вечност
дугова наших
који с Богом на стражи Страшног суда
у наковњу Крста,
у писму небосвода,
попреко
с венцем радости
и благим снимâ стоје.

ГНЕЗДО ЛАСТЕ КОЈЕ КАО ДЕТЕ ГЛЕДАХ

Ти ласто испод стрехе
накнадна ласто
ја забасах у старости својој
у плавет крова давног
до појаса.

Испод њега два гнезда су никла
у чијем оку
у чијој души
два шупљикаста гнезда
у сланом јутру света
изнад очију изникла
и крила лепршава из азурне шпиље
праше ромор живота и ромор сламне дивоте.

Нехајност трена обрубљује
дете што гледа
прву новост света

слободу птице
пред човека донету.

И треба то примити
у дому своје гнезда свога
да се отме тако живот
и претвори у ласту
у сеник испод стрехе
из кога вири крило присно
за тепању свету спремно
према тежи према светлу
из окова јудејских изаћи
у ведро зрака у „ос земљину“
целокупном небу
к’о јагње витлејемско са брезом белом
сасвим се дати
земљи плоти небу и поименце даље – свему.

НОВА ПЕСМА О МАГНОЛИЈАМА

О, магнолије, стабла несреће.
– Тако певах некад у зло пролеће.
Сада иће мога тока тишти нешто друго.
Испружило се крај пута свом лепотом
своје бисте исто оно време од некад
што тишти ме сад мање.

Под писаљком танком, козјом, ја
сазрео сам. Лампу упалио. Променио
посед и у изби покривеној скаском прича
пишем за се странице другачије.

Не марим више за несрећу стрелâ, нити
за конце страха. Зелене слике су ме
поткачиле. Магнолије из старе песме
сада нису несрећом крштене, но глêдом
који иде тратинчицом светла и сакупља
равке крај пута са искуством старца под
глиненим веком.

Сада ми биће на јабуку
мирише темељем живота чистог, опијеног
знањем да ништа узалудно није што
опрљено је рибљим знаком, васкрсом-ризом
утешном и млинова поновном буком.

ВРБИЦА. ЛАЗАРЕВА СУБОТА, САДА

Циљ је звоно у малој изби да чујем како звони,
циљ је тишина када Лазар устаје из гроба. Разумети то
иде далеко, до давног збића моћи и вере и стога као
јагње умилно блеји и скрива симболно пролећна знамења
у гају: тулипане и ђурђевке, нарцисе и љубичице и све би то
раму ишло где бејаш некад у ово време и судбину Лазара
кроз зов звоника препознав'о кроз речи оца са олтара.
Полијелеј, иконе, светлост поподневна, мрмор људи у
успењу ка догађају далеком на пољу у Јудеји у јутро
кад устаде из таме и човек и свет и запупи гранчица врбе.
Смиреној тежини даде се Васељена, равнотежи царства
земног и небеског, захуји звонце на грудима ми
и у руци мах гране од зеленог аметиста. Пронело се
меко све то, свет изашао из богомоље и жури под кров
избе своје да рашири сјај приче о најављеном Васкрсењу.

ПРЕД ЂУРЂЕВДАН, У СТАРОСТИ ОВОЈ

То сунце све од иња
ђурђевке ми купи из баште,
сакупља их за се.

И ветар шиба то растиње нежно
под предпразничним сводом
и са собом јаловост купи из добâ
тавних, предалеких.

Слабо срце не мрви ништа,
бесано пушта на сè капљуће здање
с неба: хладноћу ђурђевске кише,
немирисне, пред скуте непомичне,
без ичије тешње.

Ту се, сред старости, рђа наше
душе отворила целим крилом попут
умна с доколицом,
просуло се блато умотаних уста
у која се вино некад лило
и хвала са њих текла ка икони крсној.

Прође! Вал духова бодрих онда
ка добу успављујућем преко цветног
зида спусти се на плаву језу
и ђурђевке сувим рукама по сумраку
купи и носи их у вазу последњег амина вере,
пре хујања ветра над лесом
у време неисцељујуће.

Зорица Бранковић Басарић

PANTA REI

У цик зоре пробуди ме оштар писак локомотиве. Унезверена искочих из сна и кревета као да ми је дух за петама. У тренутку зауставих поглед на блистави, углачани под. Под стопалима још увек осећам боцкање оштрих каменчића расутих крај пруге по којима у сну газих неспретно. Да бих што пре прекинула кошмар милим опрезно на прстима, проверавајући имам ли озледе на табанима. И све тако док не дотакох прозор и зид наспрам кревета. Чврсто бих залепила јагодице за храпаву зидну површину, да ме назад у постељу силно не повуче још непрекинута пупчана врпца сна. Чини ми се да се успешно одупирем њеној сили, али кад се она шкрипугаво затеже и затрепери, уплаших се да ће изненада пући, али она постаде још тананија, лабавија, тиша и готово нечујна... И утихну сваки звук. Прислоних нос на хладно, влажно стакло. Ледена језа заструја читавим мојим телом. Задрхтах. Одозго са звезданих висина, као улез спустило се јутарње белило и полако притиска реку. Посматрам како јој у вртлозима истиска и разлива модрило по сувој, пешчаној обали. Стрепим да не поплави воденицу, куће крај реке и ову моју, зелену железничку. Танане месечеве нити преламају се и урањају у одбљеске преламајућих таласа покушавајући да их укроте.

Јутарњу тишину ремети непријатно шкрипугање дрвеног, од влаге набубрелог дрвеног прозора који трзањем упорно покушавам да отворим. Стакло увек задрхти и тихо зазвечи кад год повучем крило. Налет свежег ваздух сигуран је знак да успевам у својој намери. Бљутави мирис распаднуте рибе и муља развали ми ноздрве. Радозналост ме опет кажњава кајањем. Требало је остати у кревету и ушушкати се у топлој постељици сна. Но, ђаво никад не да мира.

Остављам одшкринута прозорска окна да ми покажу тачно време када забравити врата куће и оставити је на милост и немилост необузданој, умаласаној реци. Тренутак је да изађем на перон, сачекам последњи воз и одем заувек. Обичај је пре одласка поздравити се са онима који остају. Опростићу се од песка са обале реке чије ћу воде понети са собом. Видаћу ране лековитим шумом њених таласа.

Босонога сиђох до обале и стопалима меко уроних у песак. Вода ми нежно заплусну чланке. Стресох се од хладноће, али храбро загазих низводно. Више не осећам студ, већ само нежне додире таласа по коленима. Због туге која ме све више заокупљала и мучнине изазване тешким мирисом муљевите реке, потрчах не би ли се што пре опростила од ње.

Фијуууици! – запара ми уши оштар и резак звук.

Трас! Шљус! – неочекивано нешто плусну иза мојих леђа. Укопах се. Кренух у правцу буке и чух стидљиво крцкање вратних пршљанова док ми танки, кошчати прсти сна притискају гркљан. Не дишем.

Угледах ситног човека у црном оделу са црном округлом капицом на глави. Претпоставих да му низ леђа, све до струка гмиже перчин. Подсети ме на мудрог Кинеза из неког црно-белог филма. Смирен је и нечујан. Пред њим чун, љуљуска се и мигољи, не дозвољавајући речи да га припитоми. У чамац улази голобради дечак бледе, бескрвне пути. Чамац се брзо заљуља, али га дечак спретно умири. И сада, као победник, уздигнуте главе стоји прав као јарбол. Изненада, брзином светлости Кинез хитну руку ка дечаку. Бљесну белина хартије и окрзну му на врату жилу куцавицу. Шикну млаз крви и обоји папир у црвено и он као латица склизну преко устрептале површине реке. На пучини безброј белих и црвених мрља титрају лелујајући се ка другој обали. Мирис крви и муљевите воде мути ми свест. Једва стојим на ногама које ће ме сваког трена издати.

Не бојите се, смрти не долази иако лако. Ово је само исуиш зрелости – промуклим гласом прошапута неко иза мојих леђа. Не осврћем се, али још увек на потиљку осећам врелину његовог даха. Зауостављам дисање. Мирујем. Двоумим се да ли да га погледам у очи или да побегнем главом без обзира. Кукавице беже, а ја нисам слабић. Важније ми је да се опростим са мојом реком. Хоћу да обема рукама загрлим обале, ставим песак у џепове, понесем неколико шкољки угњеждених између прстију, прилепим топлину за душу, сачекам воз и отпутујем далеко. Желим да из сећања заувек избришем човека у црном оделу, бледуњаваог младића, црвене и беле латице... Осим путовања ништа ме друго не занима.

Наглим окретом тела сусрећем се лицем у лице са опасним, непознатим човеком од чије појаве ме подилази језа. Само пре неколико минута била сам саучесник у његовом несвакидашњем, морбидном обреду. Да могу потрчала бих, али ме нека невидљива сила изнова, при сваком новом покушају враћа уназад.

Нема овде злочина и злочинаца. Лоше сће повезали – упозорава ме једноличним, успављујућим тоном, док ми непогрешиво чита мисли.

Забога, ја избацитије сирах из себе. Момак који је мало пре ушао у реку није мршав. Вода је његов завичај, дом, љубав... Кад буде сиреман, зрео за све негдаће овог света, шалас ће ја избацити на обалу прејуну шейача, али ја нико неће примећити. Не зашто што он то не жели, већ што је у његовој природи да буде невидљив. Једино тако може обликовати све видљиво за вас обичне људе које сирах неопрешиво покорава. Оне црвене и беле мрље које ће плаше и асоцирају на смрт само су сенке његових заблуда, које је он тако храбро одбацио и прејуститио лушању и речним струјама... – убедљиво наставља причу са намером да промени мој угао разумевања.

Смело, на трен завирих у његове зенице. Неочекивана стаменост и нека необјашњива чудновата благост, натераше ме да помно размислим о овом необичном човеку. Ненадано осетих лакоћу тела, те полетех ка мирној површини воде. И док је рукама сечем и клизећи зарањам у дубине, нека топла водена струја увија се око мог тела и из њега извлачи потиснути осећај задовољства и сигурности. Израњам срећна и као перце лагано плутам по површини воде, све до обале на којој и даље, непомично стајаше он. Имам утисак да тог непознатог злочинца познајем од рођења. Драг ми је. Утиснух му осмех на образ као печат захвалности. Скакућући час на лево, час десну ногу одлепршах у вагон већ пристиглог воза.

Узбуђена, са изразитим осећањем части због нових сазнања, које као једини пртљак понесох са собом, стојим крај прозора вагона у који сам ускочила у последњем моменту. А воз је могао и да ми побегне... Прозори моје зелене куће широм су отворени попут раскрыених руку, и врата су отворена. Како воз убрзава, све више ме подсећају на широм отворене очи. Воз се лагано захуктава, али ја и даље чујем све, чак и оне најтише шумове реке, који, неким чудом излазе из куће као из неког музичког, дувачког инструмента. Осмењујем се, вадим бели лист хартије из џепа и машем пријатељу којег оставих да чучи на чамцу, који се још увек благо љуљашка. Пуштам папир да, попут белог змаја, ношен ваздушном струјом лети поред воза. Локомотива је већ увелико ухватила убрзање и уронила у густу таму тунела која ме не плаши и нимало ми не смета, јер је наступило време кретања. Час је тама, а час светлост. Сви долазимо и одлазимо, све је у покрету. Све шече све се мења.

Блаица Здравковић

ЧАРАПЕ ЗА МИЛИЈАНУ

Увек Живана устаје пре првих петлова. Треба заложити ватру и згрејати воду у бакрачу пре него што зора улети у собу. Још се укућани и чељад нису доброно расанили, а она је већ окренула качамак, или испекла проју.

Много је посла у кући, око стоке, у пољу. За Живану је дан одвајкад био прекратак.

Кад се родиш као женско чељаде, носиш бреме одмалена.

Прво чега се сећа је како чува овце и плете венчиће од белих рада и маслачка. У јесењим данима је у амбару крунила кукуруз, а онда је поцрвенелим изгребаним рукама правила играчке од шушки, после их је скривала испод сламарице и играла се док су укућани били у пољу, а њу остављали да нахрани стоку. Била је шесто дете, а мати их је родила деветоро. Два брата су јој умрла још док су били одојчад. И она дође на овај свет, кад су копнели снегови, попут слабе биљке исклијале прерано. После су јој причали како је деда чувао поред ватре умотану у кожухе и вуну. Преживела је и назваше је Живана. Порасте Живана, чак и стиже осталу децу и по расту и по спретности. Једино беше увек бледа, и коса јој беше светла као класје, а то међу тамошњим сељацима не беше уобичајено, па сви гледаху на њу као на обележену. Кад ју је мати учила како се фарба вуна, а није јој било више од десет година, једанпут се загледа у њену косу и прошапута себи у браду: „Жутке жута, ко ли ће тебе да узме“. Није било мило Живани кад разабра шта њена мајка шапуће. Исплака се те ноћи кад су сви заспали, али ујутру, чим устаде, уми лице хладном бунарском водом, па изгњечи латице руже и кад из њих потече црвена течност натапка је на јагодице. Онда сплете косу у плетенице и, уместо да их пусти на рамена, намота их наврх главе. Поче да личи на девојку и то лепу девојку која се међу црнпурастим руменим девојкама издвајала својом висином и тананошћу, а кад је говорила, ћућорила је као гугутка, па је сви у Јелачи почеше примећивати и слушати кад што збори на прелу.

Рано је схватила да ће боје променити њен живот ако овлада њима и научи да их користи тако да буду што лепше: црвена увек рујнија него код других, зелена – сочна попут шуме у пролеће, жута – мистична као кукурек, топла као јагорчевина, паперјаста као маслчак. Радила је по осећају. Никада није имала исту меру за воду и биље јер не тражи свака орахова љуска исто воде, нити ће сваки корен маслчка дати исту нијансу. Умела је она и да помеша више врста биљака, па да добије неку модру какве нема у три села одатле. А била је и вешта у прстима. Најбоље је фарбала вуну, плела најлепше чарапе и џемпере, радила на разбоју тканице, сукње и ћилиме са рајским шарама. Код ње су жене долазиле да започну мустру, да им покаже како да исплету наглавак на чарапи, или ураде шару на ћилиму.

Чудо је Живана. Све што њене очи виде, руке направе. Нема јој равне у околини. А ето, данас јој тешко иде посао.

Још мало па ће сунце да се спусти на Злидол, а она никако да заврши другу чарапу. Мучила се и јуче док је плела прву. Китњаста је то и топла чарапа. Двопређица. Целог јучерашњег дана је преплитала вунене нити и премештала у рукама час браон, час рујево предиво. Ноћ стиже и сви у кући заспаше, а њој никако није могао да склизне сан на очи. Прсти су јој трнули и мирисали на дрењине и орахову кору. Чинило јој се да су јој ти мириси растерали снове. Чим се јутрос почело раздањивати, села је крај прозора и исплела на порубу чарапе цветни венац. Смењивали су се црвени и жути цветови, између њих тамни зелени листови. Зора се увлачила у собу као лопов. Живана је гледала успавана једра лица своје деце и мислила на Милијану. И Милијана је била лепа и једра, косе црне као угарак, са очима пуним неке искричаве ватре, округла у боковима, а витка у стасу, са грудима као у девојке, чврстим и једрим. Све на њој одисало је неком снагом и здрављем, а ето није родила, ни повила, нити подојила дете. У селу се на вашару увек боље продавала крава са телетом, па су и удовци увек радије женили жену са децом, него ли нероткињу, бездетку. Кад је у сечи шуме погинуо њен муж, с којим је десетак година делила постељу, нико други не пожелe да га наследи ни у његовој кући, ни на имању, али му у постељу улетеше многи. Долазили су кришом, по мраку, и враћали се пред зору носећи на кожи мирис Милијаниног сочног тела. Њихове жене су стариле, а Милијана је била и даље млада, као да се године које пролазе нису ни очешале о њен образ.

Не завиди јој Живана, нити би се мењала са њом. Не би она дала своју децу ни за шта на свету. С муком их је рађала, и с муком зачињала. Свако сећање на њен сексуални однос са мужем у њој је оживљавало бол. Никаквог уживања ту није било. Њен муж је узимао као ствар која му припада. Подивљали мужјак, плећат и кошчат, једино је желео да утоли своју мушку потребу. Чим себе намири, стропошта се са ње на сламарицу и хрче до зоре. Живела је Живана од трудноће до трудноће. Док под грудима носи дете, једва да је успевала који залогај хране да окуси, али чедо је узимало од ње колико му треба и расло у њеној утроби. Рађала је крупну децу. Кришом. Као мачка кад се сакрије негде у шупи и омаци, тако се и она крила по кући и амбарима. Узела би мердевине и стала поред њих, стегла рукама пречку, напунила груди ваздухом и напињала се из све снаге. Некад је ишло брзо, а некад је трајало сатима. Кад се зачује дететов плач, бритвом би пресекала пупчану врпцу и умотавала детенце у чисте крпе. Тако је родила сву тројицу синова и обе кћери. Синовима се радовала, са кћерима је плакала. Знала је да проклета женска судбина неће ни њих заобићи. После, кад почну да расту и да им плете кике, волела их је више од мушке чељади. Најбоље јабуке и коцке шећера крила је за њих. Мислила је да ће их ако буду нежније чуване и Бог боље пазити кад оду из куће.

„Живи Живана”, говорила јој је мајка кад је удадоше за непознатог човека само зато што је био имућан и што су знали да поред његовог великог стада оваца никада неће бити гладна. Није га волела, а није ни он њу. Са шеснаест година није ни знала шта је љубав. Младе жене из комшилука причаше јој шта ће се десити кад оде у постељу са мужем, а њој се очи напунише сузама и страхом. Једино би понекад помислила да је љубав можда то кад поред ње прође Милун, а њу некако изда снага, и ноге јој постану туђе, укоче се, удрвене, као да хоће да је закопају у месту. У грудима јој бије срце, па и јелек и кошуља дрхте на њој. Стидела се тог осећаја и терала га силом из своје душе мислећи да је и сама помисао на љубав грех. И да су и те дрвене ноге грех осећала је сваки пут кад је морала да прође Милуновим сокаком.

Десио се једном и да уђе у Злидол да тражи одбеглу овцу, па је дуго лутала мрачном шумом дрхтећи од страха. Знало се да сељаци одлазе у ту алугу и змијарник само кад морају. Пронађе овцу завучену у трње, сву изгребану и крва-

ву, узе је у руке као да држи дете, и понесе је тепајући јој, а онда чу секиру и кад спази Милуна како сече неку стару букву, брзо се окрете на другу страну, и не погледавши на њега, док је излазила из јаруге. Чак се не окрете ни онда кад јој он викну треба ли јој помоћ, него само довикну да може сама и скоро да отрча са тим тешким живинчетом у рукама.

Узима исплетену чарапу и преврће је. Гледа јој лице, затим је изокрене и гледа наличје. Руке се удрвениле толико да једва да премећу прећу, а треба исплести истоветни венац и на другој чарапи попут оног на првој. Црвени и жути цветови као да се ухватили у коло и заиграли. Можда ће и Милијана заиграти у овим чарапама. Ако и не заигра, биће јој топло зими, а пријатно у пролет. У чарапама двопрећицама је увек добро. Вуна и греје и хлади. Лечи реуму. Само душу не може ништа да излечи.

Плете Живана, а сваки бод јој постаје тежак као да га у камену клеше.

Кад сунце нестане иза Злидола, виде како је њен муж обукао нове шајачне панталоне и узео антерију. Приђе му њихово најмлађе дете, трогодишњи Божин, сав мусав од печених кромпира у пепелу и хватајући га за ногу умало не обриса лице о ногавицу свога оца, али га овај на време примети и врати за трпезу. Дечачић опет зграби један од врелих печених кромпира и поче неољуштен да га гура у уста.

Живана искористи моменат да изађе на доксат и стави чарапе на ограду, а онда се врати у кућу. Чекала је да деца поједу и последње залогаје хране па да почне ове најмлађе стављати у постељу. Знала је да ће старији, као и увек, кад оца нема у кући, до дубоко у ноћ да шапућу и збијају шале. Једва чека да легне на сламарицу, правећи се да спава, и да сакрије руке испод покривача, да јој из ноздрва нестане мирис фарбане вуне. Можда ће да јој склизне и нека суза низ лице пре него што заспи, а у зору, кад се пробуди, и кад закукуриче петао, њен муж ће гласно хркати поред њеног узглавља док се она буде дизала, излазила до бунара, захватала воду, стављала бакрач на ватру, и мешала качамак гледајући успавану децу и кућу из које ће отићи онда кад и њена душа буде одлазила из ње.

Дарко Сћевић

ОГЛЕДАЛО

*Од времена заклон шражећи,
цушник у огледалу, шек,
своју сен видевши, смирај иронађе.*

ВРЕМЕ

Време за невреме, за неспокој, буру,
Време за заборав, за молитву штуру.

Време отимања, без савести, права,
Време глибних поља и коровских трава.

Време безизлаза, одљуђених људи,
Време полутаме, сирочади, студи.

Време неокрета за згаженим псима,
Време мутних вода, без пламена, дима.

Време патриота и искарјота,
Време проћерданих шанси и живота.

Време плача мајки, збега, мрзибрата,
Време потонућа и крвавог рата.

Време опсенара, краљевских лажова,
Време сецикеса, курви и лопова.

Време искушења, ђавољих работа,
Време, тешко бремене, суноврат, Голгота...

ЗАКЛОН

Одлазе ми пријатељи, све ме мање има,
притишћу ме неспокоји, тугује ми рима.

Повлаче се хоризонти, одјек нем ми лута,
од плама тек жишка једна у грудима плута.

Још кандило разгорева, али тмине слути,
нељудско је овладало, људско шта је ћути.

Ту понека од човека само сенка бледа,
а мноштво ме добрих људи с оне стране гледа.

Ноћ у несну, по дану ми столује тишина,
лажи су се умножиле, скрива се суштина.

Зарад трена потиру се векова истине,
нити трачак не види се светла са висине.

Заклон душа где да нађе? Наду круни време,
вера само у трајању олакшава бреме.

ПУТНИК

Мирославу Душанићу

Путовао пут бестрага, тражио је траг,
враћао се с неповрата, вребао га враг.

По тишинама слушао корака нем звук,
у безвучју певао је, бодрио га мук.

Кроз тамнине неспокоја словио је стих,
из раздана, зоре младе, одлазио тих.

Безмерју је меру знао, није био сам,
од спознатог непрегледа украјао рам.

Неутеклим радостима, акварелом сна,
пркосио таласима с мутнодобног дна.

Мисли своје разаслао, остарио снен,
године му пролазиле као трептај, трен.

Чекајући одазиве и у њима спас,
по беспућу тражио га са огњишта глас.

С олујама братовао, сузи дао лик,
окрилио речи, жеље, био је... песник.

ОГЛЕДАЛО

Оцу

Гледајући свој живот у огледалу,
у дубини зенице тражим твоје трагове.
Одавно већ не осећам страхове
док прелазим мостове и непознатих
пруга прагове.

На тренутке препознајем границе
зацртане судбином безнадежног трајања.
Више не судим нити образлажем одлуке,
сам стојим наспрам ветрова и
наспрам кајања.

На длановима носим прашњаве путеве,
омеђена поља и свитања.
Не примећујем лица са осмехом, памтим сузе,
вапаје недужних, њихове
молитве и питања.

У неспокојству не видим слабост,
она прожима тугу победе и ратова.
Поразе не збрајам, сумњам у слободу избора
кад склопе се казаљке
космичких сатова.

Пролазност везујем само за просторе,
путујем уздахом, трајем у времену.
Биће ме и кад ме не буде, у лику анђела
што гледа с фресака узнесенога
црквеног темена.

А када очи склопим, пред огледалом
не стојим ја, већ туђа мисао.
Изгнана трептајем, креће се бескрајем,
пратећи кораке онога који је
због мене дисао.

СЕН

Мајци

Чије су то туге што из мене зборе,
чијих срца двери ишту да отворе,
какве су то речи, ко их тужан слаже,
кроз стихове смерне шта хоће да каже?

Јесу ли узлети или посрнућа,
тмине гробне или радосна сванућа,
молитве из звона сред недељног јутра
или обзнан задњи коме нема сутра?

Иза мене хода ил ка мени иде,
низ, од трња, стазе табани док бриде,
једна сенка, туђа или можда моја,
умакла са светла, из незнаног боја.

Тишином јаука некад груди цепа,
некад громовима милозвучно тепа,
за њом мелодије запис контра нота
давно погубљених или мог живота.

Кад бих да јој приђем она бива даља,
кад бих да је нема траг ми не оставља,
духом ако клонем њена ће старања,
слутим, једина ми бити поуздања.

СМИРАЈ

Рука ми кроз време не остави трага
ни колико нежна детелина бела,
лишћем што је, тужна, у осоју свела,
на камену хладном, родне куће прага.

Дедова гласове чујем из нигдине,
низ образе моје њине сузе очи
што виноград горњи вино ми не точи
и подрума старог посрћу зидине.

Воћњаке презреле звериње походи
и њиве се трњем заогрћу равне,
издала ме снага, срце још ме води

међу драге људе, у вечери давне,
где, стар, усањаћу детињства пределе,
о... како су груди за њима жуделе.

Недељко Терзић

ЗАВЕТНИ ПРИСЛОН ДУШИ

(Венеција у седам небеских њондола 5. октобар 2022)

I

Са судбинског Моста спотицања,
ка Тргу студената,
Франческо Петрарка
кораком златног јелена
прилази девојци
под седефном маском
египатске принцезе:
Драга Лаура,
овом вечном граду
вреднијем од злата
и мени у њему,
требају још само твоји
узаврели погледи за стих
као Цезаров мач на Рубикону.

II

Куда и како од сада предрага,
љубљена, моја Ана Карина,
у ноћи пуној игре
месечеве светлости
међу мостовима
као твоје обрве,
уверен у постојање
ненадмашне лепоте
кунем ти се,
од Венеције и тебе
не постоје јаче
песничке метафоре.
Дужник твом срцу –
вечито Јохан Волфганг Гете.

III

Малена моја, дођи, наслони се
и распусти меку косу

да немиром маестрала
што прати гондоле
голица мој врат,
само се овде вечно сања,
моја Нели Елен.
Нек под канделабрима
и шкртим светиљкама
шапућу студенти
са лебдећим рукама
на раменима девојака:
Ено, Чарлс Дикенс
опет заспао на Клупи снова.

IV

Усамљен као пустињски вук,
лутам мостовима, лутам
да одлутам, лутам да залутам,
тражим подршку мислима,
као да сричем речи,
да грлим немир
расут над Венецијом,
краљицом свих градова.
Опрости Катја,
овај Томас Ман лута.
Неки ми се тескобни мостови
насукали у грудима,
осећам Canal Grande
никако да истекне из мене.

V

Canal Grande пун гондола и вапорета,
за ноћна весеља, свадбе и сахране,
на таласима само слике
у дубинама отисци живота.
Са мирисом багрема, кестена и липа,
поета Лаза Костић,
осврће се за својим стопама,
коцка се са звездама,
тргује са дубинама,
опрезан на млетачке замке,
ноћу обилази Ospitale della Pieta
плаши га да је Вивалди

клекнуо пред Ленкином лепотом,
и врбовао је за женски оркестар.

VI

Песница на грудима можда крије,
прамен Ленкине косе,
свилену марамицу
са мирисом руку
боје лабудових крила,
или порцеланску балерину
у опијајућем плесу
кошуте у Бавољој вароши?
Слика је то у медаљону
да чује откуцаје срца.
О, Santa Maria della Salute,
свега тога има
у његовој празној руци
и души што плута миром Паноније.

VII

Три месеца смо држећи се за руке
лутали да научимо
пут до Трга студената
где се говори погледима,
а лутање се прашта.
Да сам ја био Наполеон,
у походе на Венецију
не бих пошао без Жозефине.
За лепотом се не тугује,
она се памти и носи,
што би поета Лаза Костић рекао:
У карневал се улази
с врелим музама на раменима,
а не са колајнама на реверима!

Немања Лазаревић

ВАМПИРОВИЋ

У српском народу приче о вампирима и њиховим потомцима преносиле су се с колена на колена. Према народном предању, Вампировићима су називана деца која се роде након што вампир легне са удовицом или било којом другом женом. Имали су способност да виде друге вампире, па чак и да их убију уколико би заједница то од њих захтевала. Вампир је биће које може да се дигне из гроба и ноћу посећује живе људе. Био је део сабласне приче којом би се страшила деца, али није имао само улогу у застрашивању и убијању. Постао је део заједнице на један особен начин. Ако у кући прерано умре млад и ожењен човек, а не остави потомство, његов дух или леш устао би из гроба и ноћу посећивао своју удовицу.

Негде у четрнаестом веку, беше дигнута борбена готовост на највиши ниво у областима којима су управљали Соколовићи, како би се одбранио древни град Соколица од напада бугарског властелина Благоја Соколова. Ни у једном спису се не може наћи ко је подигао Соколицу. Господарили су њоме Угри, Срби, Бугари, дограђивали, палили и рушили, али по неком неписаном правилу сваки од господара, који би га заузео, узимао би и презиме по овоме граду, што је означавало част и достојанство. Свако би се одрицао свог пређашњег имена и узимао ново, с обзиром да овај град беше на добром гласу по својој древности и велелепности. Када је Душан Силни кренуо у освајања на југ, са њим је пошао и господар Соколице са скоро читавом војском, па је град оставио небрањеним, те су сви здрави кметови спремни за бој, дати на располагање војводи Милену Крушевљанину, који је како је знао и умео покушавао да их научи ратним вештинама.

У селу Дуњевица, које је било под управом Соколице, живео је кмет Добрен. Имао је два сина, Јакоја и Којадина, здрава и веома издржљива, баш какве је тражио војвода за одбрану Соколице. Ликом не беху много различити један од другог. Били су толико слични да су неки људи мислили да

су близанци. Једина разлика између њих била је њихова нарав. Млађи син, Јакоје, био је пргав, склон да опсује и увреди, док је старији, Којадин, био мио и драг младић. Када су почели да се баве подмазивањем воловских кола, људи су се увек обраћали Којадину, јер су знали да ће се с њим лакше договорити, неголи са његовим пргавим братом. Којадин је увек нешто певушио, увек је, ако му је нешто тешко на души, одлазио код монаха у манастир Присој недалеко од села. Помагао је ближње, а и оне који му нису били ближњи. Веровао је да се добро добрим враћа, па је сваког ко би пролазио кроз село упућивао или био склон да му понуди било какву помоћ. Али ратно зло задеси обојицу те мораше да крену у бој. Јакоје беше нежења, а Којадин за собом остави Анку, с којом га оженише с јесени исте године.

Сваке недеље, села је обилазио један писмени ратник, који је имао код себе списак свих изгинулих, а ако је то било могуће, довозио на воловским колима и тела истих. У селу је био један стари дуд, око кога су се окупљали људи када би из града дошао гласник или када се о нечему битном разговарало. Сада, када је било ратно стање, долазио је ратник који је са собом носио књигу мртвих, као гавран који носи лоше вести. Чим би дошао, ратник би дувао у рог како би га чули мештани и окупили се око њега. Свако би остављао свој посао и одлазио до дуда, стрепећи од најгорег. Прво је са кола скидао погинуле и предавао породицама, а када би се окупљени изљубили са домаћинима и изјавили саучешће, ратник би читао имена погинулих, људи би га запиткивали неко време, а ратник покушавао да се сети како су њихови најближи. Кметови би га обасипали питањима: „Како је мој син? Да ли је жив? Да ли је рањен? Да ли је здрав?“ Одговарао је онолико колико је знао. Ратник је био сажалјиве природе, па чак и када не би знао одговор, упитао би како изгледа онај за кога се распитују унезверени кметови и довијао се како да одговори. У знак добре воље, пошто кметови нису били плаћани попут ратника, војвода Милен је наредио да се пали борци оперу и да им се ране ушију. Свестан сујеверја код кметова, сваком борцу је иглом бушено уво кроз које би видари провлачили црвен конац како се не би повампирили.

Једне недеље, ратник је дошао у село са крцатим воловским колима. Војска Соколице беше потучена у боју код Селишта, и зато учестало и гласно дуваше у рог позивајући кметове. Када се људи окупише око старог дуда, поче јадити

ковање и плач. Међу људима био је Добрен. Тискао се са својим суседима око кола, док је ратник покушавао да их одгурне и прочита имена настрадалих. У једном тренутку ратник се попе на кола и поче да чита. Како би које име прочитао настао би мук, а затим опет жагор окупљених. Са кола су ближњи скидали лешеве и уз тишину носили ка домовима. Читаве недеље Добрена је нешто подбадало испод ребара – знак да нешто не слути на добро. Тако и би. Када ратник прочита Којадиново име и рече да се његово тело спусти са кола, Добрен само погну главу и уз помоћ својих суседа спусти Којадина на земљу. Којадину је недостајало пола десне подлактице. Добрена нешто попут копља прободе у груди. Изгубио је сина, а село доброг човека. Кад упита ратника како је погинуо, ратник му одговори да се добро борио, али да га је савладао бугарски витез. Отац је и даље непомично стајао загладан у патрљак подлактице свога првенца. Кад ратник прочита име Јакоја, побесне, прогура се између својих суседа те дохвати ратника за ноге и поче кроз плач да виче: „Где ми је син?! Где ми је син?!“ Ратник се сагну ка Добрену и сажаливо га упита: „Је ли и ово твој син?“ Старац прогута пљувачку и климну главом. Ратник му најпре рече да му је жао, а потом да је Јакоја погодила стрела у груди и да не знају где је његово тело. Добрену се угасила кућа. Оба сина му беху погинула, а он у својим педесетим годинама није могао да настави лозу. То је био крај за њега. У том тренутку више није осећао ни тугу ни бес, те пусти ратника и погну главу. Прекрило га је ништавило. Само је слушао како се нижу имена младића који му више никада неће назвати добар дан. Затим га опет обузе бес, исуче бритву и пред свима рече: „Мој син неће да се повампери! Сви знате мог сина! Он је био добар хришћанин!“ Затим, исече црвен конац који му је вирио из увета и баци га у страну. Његови суседи, ненавикнути на овакво Добреново понашање, почеше да вичу да то не чини, јер се није само оглушавао о неписане законе заједнице, већ је одбијао и оно што му је дато добром вољом племства. Али је он у тим тренуцима знао шта ради. Суровост доба у коме је живео је налагала да се предузимају стравичне мере. Није му тешко падала глад због удвостручених намета у време рата, ни мучнина и празнина коју је осећао... Био је духовно снажан, могао све да издржи, али памтио је приче о својим наврдедовима. Знао је у прсте какви су некада били људи, памтио је и приче о једном курђелу који је био

видар и монах у манастиру Присој... Како сада да дозволи да му се угаси кућа и лоза која је сезала уназад ко зна колико дуго?!

Након што је престравио људе брзим потезом прережавања канапа, Добрен дохвати Којадиново тело и поче да га вуче за ноге. Није тражио ничију помоћ, већ је сам хтео да однесе леш свог сина. Успут је размишљао о својој лози и како да је настави. Након што довуче тело и постави га насред дворишта, повика укућане да изиђу из куће. Баш у том тренутку његова жена појила је волове, а Анка спремаола ручак. Када изиђоше, жена најпре отвори уста ужаснута оним што види, а затим испусти ведро и прекри лице рукама, а како се вода из ведра сливала низ двориште, тако су јој се сузе сливале низ образе. Изгубила је свог првенца и то најсуровије. Затим отрча до његовог тела, клекну крај њега, обгрли га рукама и поче да се клати заједно с њим. На тренутак ово подсети Добрена на то како је његова жена љуљала синове у колевци док су још били одојчад, а затим јој подвикну да неће да је чује како плаче. „Како да не плачем кад сам изгубила мога Коју?“, рече подигавши поглед ка свом мужу који је стајао мирно изнад ње, гледајући своју жену како кука над лешом њиховог сина. Утом се зачуше кораци из куће и старац погледа ка вратима. На њима је била Анка која није могла да разазна шта се дешава, јер је с врата само видела телеса како се њишу на земљи, те притрча својој свекрви. „Шта је било, мајчице?“, рече Анка и збуњено се сагну ка својој свекрви, коју рукама обгрли око рамена, а када се загледа у лице трупла које је прашњаво лежало на земљи, жалосно се окрену ка Добрену и упита га „Је ли ово Којадин?“ Он само климну главом. Анка се следи и држећи свекрву, која се и даље клатила заједно са телом борца, загледа у страну. За Анку више није било места на овом свету, јер је родитељи неће хтети назад, а не може ни да се преуда. Те мрачне мисли преплавише јој разум. Тако је Анка држала свекрву, све док свекар не нареди да се обе врате у кућу. На путу ка кући, жена се окрете ка Добрену и упита: „Шта ми је са Јакојем?“ Старац је ћутао, гледајући у тело испред себе. После неког времена, свекрва се нагло истрже из снајкиног загрљаја и полако му приђе. „Чујеш ли, несрећо, шта те питам? Шта ми је са Јакојем?“ Иако су обоје подједнако волели своје синове, Јакоје им је био дражи срцу. То што је био пргав и бесан, била је једна ствар коју је требало поправити.

То су схватали као душевну болест, а родитељима је увек драже болесно и слабашно дете. Такав је био Јакоје, у души је био слаб. „Питам те још једном: шта ми је са Јакојем?!“, рече жена. Свекар само преломи преко усана „Погодила га је стрела.“ „И мој...“, заусти жена, ухвати се за груди и лицем на доле, паде преко Којадиновог трупла. Анка притрча свекрви и свекру, док се Добрен мучио да своју жену окрене на леђа. „Само јој се замутило у глави. Ништа не брини“, рече и показа Анки прстом на ведро. Анка дохвати ведро, захвати воду из бунара и дотрча свекрви која је бледа лежала на телу свога сина. Почеше да је водом прскају по лицу, а Добрен је шамарао како би се пробудила. Тако су неко време покушавали да је пробуде, док он не узе ведро и поли је водом преко главе. Међутим, није било никаквог одговора. Старац се саже и поче да јој послушкује груди. У грудима срце није тукло. Опет га подбоде нешто испод ребара, као онда када му ратник рече да је изгубио Којадина. Затим устаде, загледа се у даљину и изусти „Три“, а потом се прекрсти. Три смрти су га погодиле у једном дану. Три смрти оставише саме Добрена и Анку, да се сналазе у овом. Он је час гледао у даљину, час у Анку која је јецала над лешевима, питајући се како ће даље. „Хајдемо у кућу да обедујемо“, рече и стави руку на Анкино раме. Она га жалосно погледа па одговори. „Како да једемо када нам се кућа угасила?“ „Знам ја то, дете моје, али сад смо сами ти и ја. Уз ручак ћемо видети како ћемо даље.“ Ухвати је за мишицу и подиже је са земље, док Анка није одвајала поглед са мртвих. Добрен дохвати Којадина за ноге, унесе га у кућу, а потом и свекру. Положише их на сламарицу, те седоше за сто да поједу мало каше што је Анка припремила. Сваки залогај им је био горак. Гледали су час у чанке, у којима се хладила каша, час на преминуле који су лежали на сламарицама. После неког времена Добрен се обрати Анки: „Када их сахранимо, шта би највише желела?“ Анка се мало замисли и рече: „Мени је овде добро. Живећу како ми Бог да.“ Гледајући је искоса рече јој: „Мислиш да не знам да за тебе више нема живота? Нема ни за мене, мени се угасила кућа као свећа кад догори. Можда је Бог тако хтео. Чудни су путеви Господњи. Али ти си млада можда за тебе има спаса. Реци ми без увијања, шта би највише хтела?“ Анка га гледа збуњено. Ко пита кметове шта им одговара у животу? Кога брига за њихово мишљење или осећања? За Којадина је пошла само зато што су њени тако рекли. Скрену

поглед са свекра, погледа у страну, погну главу и загледа се у чанак испред себе. „Да одем код мојих.“ Добрен, који не скидаше поглед са ње, подиже браду и одговори: „Чим прође четрдесет дана, водим те код твојих.“

Обедоваше и свекар остави Анку да чува кућу. Рече јој да пресвуче Којадина који је био сав прашњав. Затим оде до сеоске цркве, где га затече много света. На овај дан Дуљевица је била завијена у црно, а кукњава и лелек жена испуњавали су црквену порту. На прагу цркве стајао је свештеник и договарао се са људима око сахрана. Говорио је да му је наложено од стране монаха из Присоја, да не узима ништа од људи за појање, већ да се скува један котао пун кољива, а да свако да исту количину пшенице. Људи су се свађали са свештеником, јер нису сви имали шта да дају, па је покушавао да умири народ. Док се Добрен пробијао кроз гомилу људи, како би стигао до свештеника, све више је разазнавао речи које су допирале са врата цркве. Један је љутито говорио да треба пазити свештеника да не узима по шаку жита за себе, па док сиротиња гладује, а он да се гости од њиховог тешког рада. Чим Добрен стиже до врата рече им да пусте свештеника на миру, а да је најбоље да свако скува колико може па да донесе на сахрани. „Како ми да ископамо толику јаму за све наше погинуле?“, рече прешавши погледом пређе преко окупљених који су се још увек препирали. Настаде мук. Свештеник му приђе и пружи руку, након чега се изљубише. „Како си Добрене? Чуо сам за твоје синове.“ Старац застаде накратко па обавести свештеника: „Жену ми је погодила срчана кап.“ Свештеник се збуни, у трену се наостреши, те му опет пружи руку, а овај само склони поглед у страну. Сви се уозбиљилише и заћуташе, док један од присутних не рече да се слаже са Добреном и рече да се сви лате оруђа да копају јаму, а не да се свађају. Љутити кмет се загледа у гомилу унесрећених људи и благим климањем главе пристаде. „Људи, ако смо се сложили око кољива, нека свако из куће понесе пијукe и лопате па да ископамо јаму. Ја ћу донети котао, а као што Добрен рече, нека свако скува колико има. Хајдете кући, сви наши заслужили су Царство небеско.“ „Лако је теби, теби су деца мала, знаш ли како је нама кад нам се куће гасе једна по једна?!“, рече опет онај љутити сељак. Поп га дохвати за руку, овај је истрже и крену ка кући, успут говорећи себи у браду.

У кући Добрен затече снајку како се мучи да Којадину обуче гуњ, поможе јој и рече да из житнице узме три шаке пшенице и стуца за кољиво. Рече јој да за свакога од преминулих укућана узме по једну шаку и да пази да сваког испоштује. Анка га послуша и крену ка житници, а он узне пијук и крену ка гробљу. Стигао је међу првима, прекрсти се, спомену имена својих преминулих и поче да копа. И остали су брзо дошли. Копали су у миру, мислећи на своје погинуле. Кад би се заморили, узимали би дах, налактили се на пијук или лопату, прекрстили и спомињући имена покојника настављали да раде. Није било песме, ни суза, ни нарицања. Наричање је за жене. Како да се одржи кућа ако је домаћин слаб. Сви су патили исто под бременим које су носили, требало је имати јака леђа. То су била правила у временима рата. Кмет је слушао како му се наложи, слао је синове у бој, а када би их из бојева враћали мртве и раскомадане, његово је било да их сахрани како доликује. Како се јама све више спуштала у дубину, тако су тонуле и њихове душе. Свако од њих је радије хтео да њега сутра затрпају земљом, него да у њу спусти свог сина. Добрену је било најтеже. Почео је да криви себе, јер када се небо окрене против вас, ваша душа се згрчи као песница. Помислио је, да је синовима наденуо другачија имена, можда би сада били живи. Ко зна, причају стари разне приче. Да их је назвао Вук и Гвозден, а не Јакоје и Којадин, можда би их зле силе заобишле. Да се друкчије звао, Јакоја би можда стрела промашила. Да је синовима одсекао по прст, не би их узео војвода Милен као најбоље младиће за бој. Размишљао је млатећи пијуком по земљи, шта је то што може да натера некога да убија? Његов Којадин не би мрава згазио, а сада га једва целог сахрањује. А онда се у њему јави мржња. Мржња према онима који су господарили његовим животом. Ништа није проговарао, само је мрзео Соколовиће, јер су послали своју војску у Царева освајања, а очекивали да се невешти кметови сами бране. Ипак, Добрен је био разуман човек, ненавикнут да мрзи. Да ли би он могао да гледа своју Анку, како је силују Благојеви војници? Боље је било да је рат негде другде, а не у његовом дворишту. Зато је копао, без превеликог пренемагања. Положиће своје синове у јаму, али неће бити поносан на то како су страдали. Велможе проливају туђу крв, наоружани похлепом и челиком говоре о поносу и храбрости у рату, ширећи границе својих земаља и пунећи сандуке сребром. Говорио је у себи

како му је жао што синови не копају раку за њега, него је он копа за обојицу. Утом му суза кану из ока, а он је брже-боље обриса руком, те настави да ради. Није више знао шта да мисли. Да ли да мрзи грамзивог Благоја коме је стало до Соколице поред силних поседа које има? Благој је крив што су му синови погинули. Да није било опсаде Соколице можда би му синови били живи. Али опет, кад чуваш пилиће, ласица сама дође да их потамани. Благој је био звер која лако намирише крв, што значи да није било домаћина да брани своје. „Овце смо ми“, помисли у себи, „само што око нас нема оградe да нас заштити од звери. Дајемо вуну и млеко домаћину, а коље нас ко стигне.“ То више није била мржња, већ закључак. Када се небо почело руменити на западу, јама беше ископана. Људи се једни с другима поздравеше и кренуше кућама. За Добрена знојавог и уморног неће бити сна ноћас, већ ће морати да бди. Могоа је то препустити Анки, а он да се наспава, међутим њега је мучила још једна помисао. Ако је њени приме назад, шта ће он да ради сам са собом? Полудеће без игде икога. За кога да живи, да ли да оде у Присој, као његов курђел? За тако нешто је потребан позив од Бога, који он није осећао. Он је био само још један неписмени, прљави кмет, који мисли како да се прехрани, који своју земљу гледа као мајку и о којој мисли дан и ноћ.

Када је дошло повечерје, Добрен затече на столу малу посуду кољива, коју је скувала његова снајка. Седе поред огњишта и скину гуњ како би се угрејао поред ватре. Анка је прала аван у коме је стуцала жито. Ћутали су дуго, док старац не спази да Анка одуговлачи са прањем посуде. Била је замишљена. „Ћерко“, добаци јој „Дођи поред ватре да се угрејеш.“ Анка се тргну и када приђе ватри, поче да плаче. Добрен је прво добро одмери, па је упита „Оплакујеш ли свекрву, девера и мужа?“ „Да“, рече Анка једва чујно, загњуривши лице у шаке. Док је свекар повремено бацао цепанице у огањ, седела је згрчена крај ватре. Након што му досади нарицање, рече Анки да престане да плаче и да поразговарају. Анка подиже главу, а на њеном лицу није се могло прочитати шта је највише мучи. Да ли је плакала јер је стварно у жалости? Да ли су то биле сузе неизвесности, јер је можда њени неће примити назад, те ће до краја живота морати да служи свог свекра који стари из дана у дан? То су била питања која је себи постављао, гледајући снајку. „Бојиш ли се, ћерко?“ Анка га збуњено погледа, па га упита: „Како то

мислиш, оче?“ „Ако те твоји не приме назад, као што иштеш, бојиш ли се да ће те вратити мени?“ „Зашто ме моји не би примили, ја сам њихова? Оче, ако ме врате теби, таква ми је судбина. Ја тебе волим као и свог оца.“ „Је ли?“, погледа је искоса. Анка више није марила за незгодна питања која јој је постављао свекар, те само рече да га воли и поштује. „Ако те врате мени, да ли да наставимо да се бавимо подмазивањем воловских кола, као што су то радили Којадин и Јакоје?“, рече Добрен покушавајући да је некако подстакне на разговор. „Ја о томе не знам ништа, али ако је то твоја воља ја ћу тако учинити“, одговори. „Шта је твоја воља? Мене то занима“, чикао је свекар. Анка се загледа у огањ и рече: „Ко пита сељанку шта је њена воља?“ „Ја те питам. Ако ме заиста волиш и поштујеш, као што си казала, буди искрена према мени.“ Анки задрхта усна. Старац јој се приближи, стави руку на раме и загрли је. Провели су тако неко време, док Анка не престаде да плаче. И опет се загледа у огањ испред себе. Добрен се удаљи од ње и поче цепаницом лагано да удара по жару. Оћуташе неко време и он опет започе разговор. „Берко, ти си све што ми је преостало и све ћу учинити да ти олакшам живот. Када се вратиш код својих, да ли би се опет удавала? Јеси ли волела мога Коју?“ „Јесам“, једва чујно одговори Анка. „Рекли смо да ћемо бити искрени један према другоме. Само ако су људи искрени, могу једни другима помоћи. Ниси ми одговорила да ли би се поново удавала?“ Анка тужно погледа свекра и не одговори. Није хтела да га увреди, а и није знала шта да одговори. „Анка, чедо моје, немој ничега да се плашиш. За ово кратко време које си провела са мном, могла си да научиш да ја нисам неразуман човек. Све сам прошао у животу.“, рече са жељом да охрабри Анку. Вртећи, рече: „Дочекао сам најгоре, тако да можеш и да ме опсујеш ако ти је воља, када смо сами, када нема никога да нас чује, нећеш ме увредити. Ја сам сада мирнији од калуђера.“ „Како можеш да будеш миран када су те три смрти погодиле у једном дану?“, рече Анка зачуђено. „Као што рекох, разборит сам човек. Данас сам, копајући јаму, покушавао да нађем изговор да мрзим, али где би ме то одвело. Један наш сусед се данас свађао са свештеником око кољива, док ја нисам дошао и помирио их. Твоја срећа ми је данас најбитнија. Знам да ми се угасила кућа, да нећу имати унуцад са којим да се играм и коју ћу да држим за руку. Неће мене синови да закопају, већ ћу ја њих.“ „Ти не жалиш своје

преминуле?“, упита га Анка. „Жалим, али која је корист од жалости. Ниси била ту када је онај ратник прочитао име мога Јакоја. Истог трена сам плануо и зграбио га за ноге. Ако икад будеш била мајка, знај да ћеш највише волети оно дете које је сакато.“ „Зар је Јакоје био сакат?“, рече Анка збуњено. „Био је такав да нас је обоје у зубима могао носити. Али је у души био сакат. Колико те је пута опсовао и увредио? Када би попио чашу вина, побеснео би и одједном би му сви постали криви. Није тражио разлоге да се истреса над било ким. Такав је био мој Јакоје, у души је био сакат.“ „Која је био миран и мио, да бољег мужа нисам могла наћи.“ „Плашиш ли се да сада нећеш наћи доброг мужа?“ Анка осети неку слободу, па се окрену ка Добрену. „Плашим се свега. Плашим се да ме моји неће примити натраг, сада кад једва имају хране за себе. Плашим се да се нећу преудати. Плашим се да нећу лећи са...“, ту Анка застаде и порумене у образима од срамоте, те опет хтеде да рукама сакрије лице. Свекар је ухвати за руку и каза: „Зар ти и мој Која никада нисте легли као муж и жена?“ Анкин глас задрхта. „Па како да легнемо кад смо се срамили и када су га Соколовићи убрзо отерали у рат?!“ „Срамиш се као и свака пристојна девојка, али зар ти није било мило да имаш децу?“ „Која се срамио. Кад год је било прилике, одлазио би од мене и ишао да се исповеда у Присоју.“ Добрен погну главу, потврдно климајући. „Знао сам свог сина“, рече „није био од оних који једва чекају да уђу у девојку. Сматрао је да је то био грех. Разумем те, ти си хтела, а он, када би осетио жудњу према теби, хрлио је да се исповеда. Зато је толико пута одлазио у Присој, након венчања. И ја сам глуперда, требало је да му забраним да одлази у манастир и да предвидим како ће се ствари одвијати, па да поразговарам са њим.“ „Немој, молим те, да на сву муку себи и то да намећеш. Мисли и на себе.“ „Ништа себи не намећем, само кажем. Значи ти ниси никада била милована?“ Анка опет порумене, одговоривши одричним климањем главе. „То је добро, мила моја, ако хоћеш да се преудажеш. У нашим крајевима, при преудаји, старице провере младу, па ако је невина, онда траже мању прђију.“ „А какву ја прђију имам?“, рече Анка жалосно. „Ја сам сирота, моји немају хлеба, као ни ми овде.“ „Наћи ће се нешто. Ја сам спреман и перпер да дам за тебе ако треба.“ „Зар ме толико волиш?“, рече Анка, а суза јој пође низ образ. „Шта друго могу, неголи да те волим. Ако родиш дете, једног дана, допу-

сти ми само или пак натерај мужа да ми допусти, да га виђам барем једном годишње. Где год да се удаш, ја ћу тамо ићи да га видим.“ Тада се обоје расплакаше и загрлише. Јецали су на раменима једно другом. Затим Добрен устаде и баци поглед преко сламарица на којима су лежали његова жена и Којадин. Како у смрти човек изгледа озбиљно и мирно, помислио је. Хтео је да седну мало и поред њих, ипак је ово требало да буде бдење. Затим рече да се помоле и клекну крај њихових тела. Добрен отпоче своју молитву. „Господе, који си највећи и који нас гледаш са небеса, од искара полен нанеси ка нама ветровима спаса. Ми смо твоје понизне слуге, те нам од искрице неће више ни бити потребно, да од ње начинимо пламен који никада неће догорети. Дај снаге нашој војсци, јер су грешни те кују раонике на мачеве. Спаси их, ако је то воља Твоја, нека се врате кућама живи и здрави. Нека жртва наших синова не буде залудна. Нека дође Царство Твоје и нека буде воља Твоја, само нека и у нашем царству завлада мир. Амин.“ Добрен и Анка се прекрстише и он поче да прича Анки све што је прошао у животу са својима које више неће видети. Није одвајао поглед са њихових тела. Када би говорио о Којадину, гледао је у његове склопљене очи, а када би говорио о својој жени, гледао би у њу и не би затварао уста. То је био последњи опроштај.

Свануло је и уморни свекар рече Анки да ће отићи до цркве да се договори у селу о току сахране. Узе посуду са кољивом и оде. Анка је остала да седи крај самртничких постеља. Стиже међу првима, а свештеник је већ говорио да се сво жито исипа у котао испред црквених врата. Док се котао полако пунио, свештеник им рече да се, као по обичају, окупе у скупине од по шест људи и да иду од куће до куће и доносе мртве како би их покопали. Затим им подели носила на којима ће своје мртве донети на гробље. Људи се разиђоше у миру. Дошавши кући, Добрен рече својој снајки да се мртви увију у тканине, прекрсти се и пољуби их у чела, што учини и Анка. На њихов праг дошао је сусед, позвао домаћина да им се придружи у ношењу мртвих на гробље, а он, сав скрхан, пође с њим. Њих шесторица су одлазили од куће до куће како им је наложио свештеник и носили погинуле на гробље. Били су толико скрхани да нико није ни речи проговарао. Само би покуцали на врата, узели тело и полако га однели на гробље и положили у јаму. Када су положили и последње тело, свештеник нареди једном хромом човеку,

кога је још увек служио глас, да прође кроз село и обавести да се сви окупе на гробљу. Људи су полако почели да пристижу, жене су са сузама у очима водиле старије, деца су припомагала, нека су чак и трчкарала унаоколо и уз грдњу смиривана. Није ово била обична сахрана, када би се људи одевали у најбоље рухо које имају. Људи су стајали око јаме, знојави, уморни и прљави са лопатама у рукама, како би затрпали своје најмилије. Свештеник је надгледао да ли се све то исправно одвија. Држећи књигу у рукама, отвори је и прекрсти се. Отпоче опело. Како су речи излазиле из његових уста, тако се појачавало јадиковање и плач, баш онако како су жене жалиле за својим синовима, када их је ратник довезао на колима. Ово је био последњи опроштај, а у Добреновој глави је само повремено севала она иста мисао о наставку лозе, која га је држала будним. Јецање и нарицање није га више дотицало, али гашење куће није смело да се догоди. Поп заврши опело и сви са њим поновише „Амин“, прекрстише се и узеше по прстохват кољива из посуде, коју су окачили о вериге. Међу првима били су старци, који са уздахом узеше мало жита, мало посуше у јаму и скоро свако од њих кроз плач проговори „Зашто ја нисам у овој јами, него мој унук!“ На ред дођоше и жене, које нису давале деци да сама узимају из лонца из страха да се не обрукају пред светом, јер гладна деца могу узети више од прстохвата. Када сви обавише овај обред, дошао је ред и на копаче. Лонац је већ био празан, али се они нису жалили, нити прекорно гледали свештеника, већ су само додиривали дно лонца, лизали прсте и претварали се да посипају кољиво по телима у јами. Дошло је време да се закопају погинули. Старице се поређаше тик уз свештеника, почеше да наричу, док су мушкарци лопатама бацали земљу преко тела погинулих. Нико није могао да гледа како се њихови покопавају у овој неугледној гробници. О крсту, који ће бити постављен на овом месту, није се имало кад разговарати. Простор су испуњавали звуци лопатања земље, а да није било нарикача, које су оплакивале све покојнике, рекло би се да се копа темељ за кућу. Јама је чекала све њих, само је питање времена... Покопати своје најближе у најбољим годинама, који су служили да попуне редове у војсци, био је темељ зла за ово јадно село. Након последње бачене грудве земље, мушкарци се налактише на своја оруђа и прекрстише се у миру. Добрен погледом пронађе Анку у неугледној скупини, приђе јој и пођоше кући. И

остали се полако разиђоше. Када су стигли кући, није могао да размишља ни о чему – одложи лопату, леже на сламарицу и уз једну сузу која му склизну низ образ, заспа.

Домаћин се пробуди тек сутра ујутру, одморан и с питањима шта ће даље. Поред огњишта је мирисао доручак. Снајка је спремала овсену кашу, док је свекар негодовао, јер му је каша била дојадила. Анка се правдала да им житница готово празна. Онда седе са снајком поред огњишта, узе чанак каше и рече јој да ако Бог да кише, отићи ће у шуму да набере печурке. Дувао је у ретку врелу и неслану кашу. У кући је нестало соли. Њихов разговор сада се свео на обична, кратка и небитна питања и још краће одговоре. Све што су имали имали да кажу једно другом о својим жељама рекли су. Тако су проводили дане готово у тишини. Повремено би заподенуо разговор о храни, шта ће да спрема, радио је у пољу, хранио волове... Када је пала киша, читаво село се сјатило у шуму да бере печурке, једва би набрао пола торбе. Анки није падала тешко ова тишина у кући. У дубини душе веровала да ће је њени примити назад, па није много марила за свегра. Остало је да га служи још ових четрдесет дана, а онда ће замолити оца да је уда у селу које није под Соколицом, где ће моћи мирно да живи, макар радила двоструко више. Анкин договор са свегром био је да ће добити и прђију од њега, ако захтева. Тако прође четрдесет дана. Он је туговао над својом судбином, а Анка се потајно радовала. Када дође дан да се врати својима, изјутра, Добрен и Анка не прозборише ни речи за доручком. Као да је заборавио на ту њену жељу или је само хтео да не остане сам у празној кући. Тик што домаћин крену ка пољу, Анка га заустави на вратима и понизно, спуштене главе упита: „Свекре, ја бих да кренем.“ „Где би ишла, снајо?“ „Договорисмо се да ако је то моја жеља, одем код мојих.“ „Ја сам на то заборавио“, рече и пређе прстима преко њене косе „Јеси ли ти сигурна да желиш отићи од мене?“ Не погледавши га, Анка само лагано климну главом. „Наравно да хоћеш. Шта ћеш ти са старцем који нема нигде никога?“, рече дрхтавим гласом, а Анка помери поглед у страну, као да је желела да му укаже на то да не одуговлачи више, већ да је пусти да оде, јер више није имала никакву обавезу према њему. Погнуте главе дошапну јој: „Идемо сутра.“ То је Анку поразило, јер ко зна, можда то „сутра“ значи да ће је свекар задржавати и одуговлачити, све док једном не плание и каже јој: „Не идеш ти никуд!“, како то

старци умеју. Анка је могла само да се нада. Дуго је размишљала шта се може десити са њом у будућности. Молила се Господу да јој се смилује и неким чудом одобривољи свекра да је пусти и врати код мајке и оца. Није више веровала Добреновим речима о прћији, већ је само желела да оде. Али, и он је био поражен. Био је ваљан човек, дата реч била је закон за њега. Морао је да отпрати Анку и свој живот проживи у самоћи. То га је тако мучило и исисавало снагу из њега, да је тог дана јако тешко радио. Осећао се као да му је неко везао камен око врата. Сваки замах оруђем био му је тежак, болан. Када се вратио кући, затекао је спремљен ручак и снајку како мете под. Након ручка, рече снаји да седну на сламарицу. „Анка, ти знаш да сам те одувек ценио. Ти си добра домаћица, скромна и добра девојка. За мене је дата реч светиња. Ако сам рекао да ћу сутра да те одведем код твојих, тако ће и бити. Али морам да ти кажем пре него што одеш шта ми је на души“, Добрен поче да брише очи које се напунише сузама. „Можда је ово последњи пут да се некеме исповедам. Ја нисам ко мој покојни Која, да идем у манастир кад ми је тешко. Они тамо само говоре како човек, да ако верује у Бога и истински га воли, никад неће бити сам. Ја сам одувек живео по вољи Божјој. Мени ништа тешко не пада. Нити глад, нити то што су ме током живота, задесиле многе несреће. Али у души ми је тешко, јер остајем сам. Шта ћу сам? Ко ме сам овакав потребан? Богу?“ Анка се у овим тренуцима Добренове слабости сажали на њега. „Ја ћу свог будућег мужа да убедим да ти дозволи да нас посећујеш. Ниси ли казао како би желео, кад се поново удам, да виђаш моју децу?“ Тада Анка поче да га теши. „Ко зна, ако се добро удам, можда у тој кући буде места и за тебе. Ти си добар ратар. Шта ако убедим мог будућег мужа да те прими да живиш са нама, да радиш код њега?“ Домаћин се окрену ка Анки, са неким полуосмејком на уснама. „Дете моје, у овом времену, људи не примају род рођени да живи код њих, а камоли неког туђина. Хвала ти на лепим речима, али то што причаш је неизводљиво, па макар ти ја дао прћију коју сам ти обећао. Мени јесте важна твоја срећа, а сада је још важнија када видим да у твом срцу има места за мене.“ Свекар је гладио Анку по коси, док је изговарао ове речи. „Драго ми је да чујем од тебе, како се трудиш да ме развеселиш. Ове речи ће ми давати утеху, онда када се пропијем и кад ми вино помути разум.“ Анка диже поглед ка њему и погледа га

сажаљиво, притом нагнувши главу. „Ја те никад нисам видела пијаног.“ „Ниси и боље иди од мене пре него што почнем да пијем, јер у самоћи обичном кмету, као што сам ја, не преостаје ништа до да почне пити. Нисам ја мој курђел, који је био познати видар и калуђер у Присоју, мени се угасила кућа и то ми је судбина. Барем ће ме пијанство раније отерати у ону исту јаму, у коју сам синове положио“, рече и шаком прекри очи, које као да су се топиле од суза, а у истом трену га Анка обгрли око мишице и положи главу на његово раме. Тако се исплака, а потом рече Анки да се склони са сламарице да одрема. Међутим, као и ономад када је легао уморан након копања јаме, Добрен се пробуди тек сутра ујутру, са осећајем тескобе и бола у слепоочницама. Анка приђе старцу и рече му „Кокоске су снеле два јаја. То нам је од Бога, да бар на растанку лепо доручкујемо.“ „Истина, ћерко“, одговори. Анка је нашла и мало згрудване соли у једном чанку, пошто је послала сво посуђе, како би испоштвала свог свекра пре него да оде. Доручковаше у миру, без иједне изговорене речи. Након доручка, Добрен дубоко уздахну и рече јој да нахрани волове у штале. Она му одговори да је то већ учинила. Он онда оде до штале, постави воловима јармове, те се затим заједно упутише ка селу из кога је довео Анку. На путу, у њему се јави неки нагон да говори што више, можда због тога што се растају или је она можда последња особа с којом ће повести неки иоле озбиљан разговор. Причао јој је о свему што је знао, а нарочито о људима у Дуњевици. Причао је како је са којим сарађивао, ко му се нашао у невољи или коме се он нашао у невољи. Као да је хтео да Анка запамти што више о селу из кога је одлазила, да дигне својеврсни споменик њиховим успоменама у свом срцу. Најзад, кад стигосе до куће у којој је одрасла Анка, не затекосе никога у њој, већ су се само улични пси мотали око воловских кола. Добрен рече Анки да остане код кола, а да ће он отићи и пронаћи пријатеље. Старац поче тумарати селом, запиткујући пролазнике о Анкином оцу и мајци. У једном тренутку, пошто је село било изван области Соколице и вести су споро путовале, почео је да стрепи од најгорег. Тако је корачао селом док се није сасвим заморио, притом обишавши скоро све пашњаке и оранице. Напокон се вратио назад до куће пријатеља. Када је стигао, Анка је и даље седела на воловским колима, скрштених руку. Добрен се попе и седе поред ње, рекавши јој да их није пронашао и да ће их

чекати испред врата док се не врате. Пролазили су сати, али пријатеља није било. „Плашим се да им се нешто није десило“, рече Анка у једном тренутку. „Сигурно су у неком послу“, одговори старац. Тако су чекали док се није смркло, кад се они појавише у даљини. Пријатељи застадоше на тренутак, погледаше једно друго и у неверици наставише ка својој кући. Нису очекивали пријатеља и своју ћерку. Када дођоше до плота, поред кога су волови пасли траву, пријатељ рече „Помаже Бог.“ „Бог вам помогао, добри моји.“ „Којим добром, пријатељу?“, рече Анкин отац. „Може ли да се уђе у кућу?“, упита Добрен, а његов пријатељ прво слегну раменима, па показа на кућу. Кад уђоше, Анка пође да загрли мајку, док њена мајка најпре погледа у мужа, који само потврдно климну главом, те се загрлише. Пријатељ им натоци по једну чашу вина. Добрен отпи један гутљај, а његов пријатељ искапи целу чашу, па натоци себи још једну. „После тешког рада, треба ми вино“, рече пријатељ и каза својој жени да одведе ћерку у спаваћу собу да се испричају. „Цео дан смо радили на поплочавању пута, уморни смо и ја и жена, али немој да те то брине, ти си нам увек био драг гост. Но, да те упитам, којим добром нам долазите?“. Добрен се за тренутак загледа у чашу испред себе, па одговори „Морам да те исправим, пријатељу. Не долазим добром, него нас је снашло зло.“ „Знам да је Соколица у рату и да су вам намети велики. Ако ти треба пшенице или било шта, ти потражи, пријатељи смо“, рече пријатељ и кцну се с њим, уз осмех. „Није то у питању. Имамо колико нам треба да се преживи, умемо ми да трпимо, него вести споро путују. У селима под управом Соколице су почели да узимају младе кметове, како би војводе попуниле своје редове“. Пријатељ набра обрве. „Нисам превалио оволики пут да тражим нешто, већ да ти вратим...“ „Шта да вратиш?“ „Којадин и Јакоје су погинули. Сачекали смо Анка и ја да прође четрдесет дана, како доликује, а овде сам да бих испунио њену жељу. Она жели да се врати код тебе, пријатељу, жели да се преуда.“ Пријатељ од изненађења подиже обрве и погледа у страну. „Њена срећа је и моја жеља, да будем искрен“, рече Добрен, па настави „Ако је ти примаш назад ја ћу некако да се снађем, могу да живим и сам.“ „Како мислиш сам?“, упита га пријатељ, готово иследнички. „Жену ми је погодила срчана кап, онда када су ми синови изгинули“. Пријатељ дубоко удахну. „Говориш ли ми ти истину?“ „Говорим, пријатељу.

Када смо просили твоју ћерку, ти си рекао да сам добар човек и говорио си ћерки да иде у добру кућу. Ако ли ми не верујеш, ти се распитај, али истина је да су и кметове почели да шаљу у војску. Ми смо сиромаси, имамо само једну собу у кући и овај пар волова, нисмо домаћини као ти. Ако ли ми не верујеш, ми ћемо се вратити у Дуњевицу, а ти се распитај.“ Пријатељ отпи вино, па рече. „У праву си, требало би да се распитам, јер ко зна, можда ми је ћерка јалова, па ми је зато враћаш“, настави пријатељ иследнички. „Да се није можда огрешила о тебе?“ „Није, она је добра девојка. Слушала је своју свекрву, а то да ли је јалова или не, не могу ти рећи јер није легала са мојим сином, па не знам.“ „Како знаш да није легала?“ „Питао сам је пријатељу, можеш и ти да је питаш“. „Како те није било срам да је тако нешто запиткујеш?“, пријатељ мало побесне. „Морао сам да знам какву ти је враћам. Да је легала са мојим сином, до сада би или била бременита или се не би ни усуђивао да ти је враћам.“ Пријатељ поче добовати прстима по столу, док се његов бес гомилао. У том тренутку, Добрен је схватио да неће лако вратити Анку оцу и мајци. „Шта је са прђијом? Кад сам удавао ћерку, нисам ли ти дао забран, овде у селу? Док га твоји синови нису сасекли до последњег бора, нису избијали из села. Јели су код мене, спавали и на истим воловима којима си дошао, извукли сву шуму. Рекли су ми да им треба борово дрво, како би се бавили подмазивањем воловских кола.“ Добрен се мало погури па рече: „Од тог новца смо сазидали шталу и житницу. Пре тога нисмо ништа имали.“ „Онда је решено. Кад ми вратиш шталу и житницу, ја ћу да је примим назад, до тада нека остане код тебе“, рече пријатељ и устаде. „Ја сам за њу спреман и перпер да дам!“, викну Добрен. Пријатељ се само насмеја. „Твој перпер није ни четвртина моје житнице. А где си чуо да се девојци у прђију дају пшеница и оvas? Даје се стока, новац, даје се земља, као што сам вам ја дао“, рече пријатељ и упери прстом у Добрена. „Немамо ти и ја више ни о чему да распредамо. Немам ја времена да се распитујем око тога шта се дешава у Соколици и Дуњевици. Ако ти је стало до Анке, ти је стави на кола, па терај кући код себе и немој да ти више пада на памет да ми долазиш овамо с причама о Анкиној невиности, ако имаш образа.“ Добрена нико није годинама овако извређао. Он поцрвене од стида, те само устаде и оде из куће, па се попе на кола где је чекао Анку. Из куће се зачу дрека и вика. Анка уплакана излете из

куће. Могао је да претпостави шта ће се десити. Познавао је свог пријатеља и знао да је засигурно неће примити назад, а можда је само подсвесно хтео да увреди свог пријатеља како би одбио њихов захтев, а Анка остала код њега, јер није желео да остане сам. Анка се попе на кола и седе крај њега, који окрену волове и крену натраг у Дуњевицу. Анка је плакала као киша, док је Добрен, када би зајецала, само спуштао главу на трен. „Боље да останемо у селу, можемо да преноћимо у колима. Можда налетимо на вукове овако касно.“ „Нека“, рече Анка дрхтавим гласом. „Боље да ме закољу вуци, кад ме нико неће.“ Свекар само уздахну и потеря волове ка кући. Док су ишли кроз шуму, он није могао да заузда Анку или да је утеши, јер се плашио да вукови не закољу волове, а Анка више није марила ни за шта, јер је преплавио осећај самоће. Срећом, читави стигоше кући у пола ноћи. Добрен рече Анки да се наспава и да сутра не ради око куће, а он ће радити у пољу и хранити волове. Анка ништа не одговори, него само уђе у кућу. Након што скину јарам са волова, остави их у штали. Добрен, какав је био по природи, размишљао је како ће даље, пошто је Анка остала да живи са њим. Њему је ипак било драго што је све овако испало. Имаће ко да буде крај њега, па макар и овакав каква је Анка. Нека она тугује до краја живота, њему ће бити драго, да кад се врати уморан из поља, има неког код куће. Али то је било себично од њега, није било хришћански, да је затвори у кућу на тај начин, само зато што је тако њему одговарало. Међутим, и даље је размишљао наставку лозе. Није имао синове, није имао ни шта да да у прћију својој снајки. Како би онда могао да настави лозу? Са гомилом питања, Добрен оде на починак.

Сутра ујутру, након што се пробуди, он зачу Анку како мете прашину испред куће, потом се одену и изиђе, а онда је затече онакву какву је до сада није видео. Имала је тамне колутове око очију. Изгледала је као да се у мислима удаљила, гледала је негде у празно, док јој се обућа пунила прашином. Старац јој приђе и рече. „Казао сам ти да данас не мораш ништа да радиш.“ „Нека, свекре“, одврати Анка и настави да мете као и до тада. Није хтео ништа да јој замера, те само узе оруђе и крену својим путем ка пољу. Сваким замахом мотике, док је плевио овогодишњи род, размишљао је како да Анки нађе место у овом свету, а да притом не остане сам. Онда се сети једног младог отрока, Видака, који је жи-

вео на крају села, у једној земуници и вредно радио код других домаћина како би зарадио нешто мало, како би преживео. Болест је рано однела његове родитеље. Његово сналажење у животу сводио се на голо преживљавање. Свакако да није могао да уда Анку за Видака, јер није могао да је остави да целог живота живи из дана у дан, у неизвесности да ли ће имати хране за децу. Анка је била нежно створење, које је добро за рад у кући, а не за тежак рад у пољу, а ко зна шта би се десило и са њеном крхком душом када би наишла на још једно одбијање, ако би Видак рекао не. Добрену данас ништа није падало тешко. Радио је марљиво, притом смишљајући следећи потез. Након завршеног посла, када је већ сунце залазило, није осећао глад ни умор, већ се упути ка Видаковој земуници. Видак није имао права врата, већ је на улазу у земуницу стајало неколико дасака, које је морао стално да помера када би улазио или излазио. Није било ни потребе за бравом, јер се из његове земунице није имало шта украсти. Видак, мршав и неухраћен, није био погодан да попуни војводине редове, те га је немаштина спасила рата. Након што Добрен стиже до земунице, чуо је неке звукове које су допирале из ње, што је значило да је затекао Видака у њој. Старац покуца, а онда чу кораке како се приближавају. Видак склони једну од дасака и провуче се између њих. „Ех, какав си Видаче, може човек кроз иглене уши да те провуче!“, нашали се Добрен. „Помаже Бог. Јеси ли ти то дошао да ми се ругаш?“. „Опрости ми Видаче, нисам дошао да ти се ругам. Дошао сам да те питам како си?“ „Ево како сам“, одговори Видак. „Кажу ми старији да по закону није прекршај да се убере грозд ако је за јело, па сам убрао један у неком винограду и појео га јуче. Тако живи права сиротиња, Добрене, док се ви домаћини жалите на намете од стране Соколовића.“ „Зову ли те да надничаш?“ „Ко ће да ме зове да надничам, кад људи једва имају за себе.“ „Ево мени је потребна помоћ у пољу и око куће. Можда си чуо да су ми синови страдали у боју, а жена ми је преминула од срчане капи.“ „Нисам знао. Опрости што сам био груб према теби. Кад не једем дуго, постанем пргав. Прими моје саучешће“, рече Видак и изљуби се с Добреном. „Значи ли то да хоћеш да ми помажеш?“, одмах настави старац. „А шта бих друго? Видиш каква су времена“, одврати му Видак. „Хајдемо мојој кући. Ја нисам данас ништа појео. Гладни смо обојица. Спремиће нам снајка вечеру.“ Затим стави руку на Видаково раме и

пођоше ка Добреновој кући. Успут је Видак, пажљиво и одмерено, запиткивао Добрена о погибији синова и смрти жене, а овај је са уздахом одговарао на ова незгодна питања. То је Видак чинио како би у Добреновој глави створио утисак да брине, јер ће му ипак бити нови домаћин. Када стигоше кући, Анка је већ била легла да спава. Добрен је пробуди и рече јој да спреми мало каше за њих двојицу. Анка, најпре не примети Видака и сањива рече да је данас спремала сочиво, али пошто се до сад није вратио из поља, најбоље би било да само подгреје ручак. Када се Анка мало расани и угледа непознатог човека у кући, она се мало трже па приђе Добрену који је у том тренутку тражио со, док је Видак понизно гледао у своје скрштене руке. Видак је знао како да се понаша у туђој кући, чему га је научио тежак живот, који је подразумевао рад код разних домаћина. Знао је како да им приђе, како би добио што већу зараду. Анка је бацала унезверене погледе ка госту, а кад упита свекра ко је овај човек што их посећује касно, он јој каза да је то њихов нови надничар. Добрен упита Анку где је со који је пронашла ономад када су ишли к њеним родитељима, а Анка мало потражи међу чанцима и пружи свекру, који постави чанак на сто, а потом рече Анки да подгреје вечеру. Вечерали су у миру. Видак је полако јео свој оброк, док домаћин брже-боље поједе сочиво. Анка, након што је поставила на сто мали лонац са сочивом, леже на сламарицу како би осматрала, претварајући се да спава, свекра и госта. Након што Видак заврши са својим јелом, притом оставивши мало сочива у чанку, што је такође била једна од особина овог отрока, да буде уздржан за столом, Добрен подиже обрве и обрати му се. „Видаче и сам си рекао да ниси јео неколико дана, не мораш да се снебиваш“, и насипа му још варива у чанак, након чега Видак прво погледа у Добрена, а потом у Анку, која се и даље претварала да спава. Видак није навикао овакав приступ домаћина за кога ради, па да му се јело не би охладило, поче брже да једе. „Тако, брате, напуни трбух!“, нашали се са Видаком. Након што су вечерали, Видак упита Добрена шта треба да се ради, а он му рече да дође кад се пробуди, па ће заједно ићи у поље и радити око куће, након чега испрати Видака.

Ујутру Добрен затече Видака како чека на улазу у двориште. Дозва га да уђе у кућу и нареди снаји да спреми доручак. Видак седе на исто место за столом, исто онако отуђено, скрстивши руке од којих није одвајао поглед. Док је

Анка спремала доручак, Добрен је покушавао да заподене разговор са својим надничарем, а како му ништа није падало на памет, упита га: „Код кога си све радио?“ „Ех, код кога нисам“, одговори Видак, те напоскон подиже поглед. „Какви су домаћини у Дуњевици? Како су се старали о теби?“ „Не тако добро као ти што се стараш“, рече Видак, а затим разви усне у неки полуосмејак. „Добро је да то чујем. Значи ли то да сам ја најбољи домаћин у селу?“, нашали се Добрен. Видак се само насмеја. Анка спреми доручак и постави га на сто. Јели су као и синоћ, у миру, без иједне изговорене речи. Док су Анка и Добрен јели брзо, Видак је и даље био врло уздржан. Домаћин му се обрати: „Хајде једи брже, чека нас посао“. Не поједе све из чанка, већ остави мало јела у њему како би му се додворио. Добрен потом пружи руку преко стола и примиче чанак Видаку: „Гладан ми нећеш бити ни од какве користи, него боље поједи све што ти се даје“. Схвативши то као наредбу поједе остатак. Након доручка, Добрен рече Анки да спреми ручак и да ће од сада па надаље, заједно са Видаком хранити волове. Видак и Анка се погледаше. Старац стави руку на његово раме и док је Видак гледао у Анку, домаћин као да га изгура из куће. Док су плевили пшеницу, старац је изокола хтео да подстакне Видака на разговор, међутим Видак је био добар радник, брз и спретан у послу. Доказивао се тиме што је увек ишао испред свог домаћина. Након што оплевише једну њиву, Добрен каза Видаку да се одморе и седе на слог. Видак као по обичају скрсти руке и обори очи, док Добрен није одвајао поглед са њега. Затим га упита: „Је ли тешко радити за мене?“ „Не, рекох ти јутрос да се најбоље опходиш према мени од свих досадашњих домаћина“, одговори Видак. „Не пада ти тешко да радиш и око штале са мојом снајком?“, поче Добрен да га запиткује. „Не, у штали ми је најлакше да радим.“ „Истина, лакше је са животињама да се ради него са људима“, нашали се, а Видак се насмеја. „Него јеси ли се загледао у неку из села?“ „Како то мислиш?“, одврати Видак и набра обрве не одвајајући поглед од својих скрштених руку. „Па има ли нека девојка из села да ти се допада?“ „Ја ретко силазим у село“, рече Видак. „А и која би пошла за отрока? Немам земље, немам никог свог. Када се и сретнем са неким рођаком, само окрећу главу од мене.“ Овај излив искрености код Добрена изазва сажалење према свом надничару. „Видео сам те како једеш код мене“, рече. „Ја не желим да ти дам само хране, него и да

ојачаш. Имаш ли ти неку другу одећу од те коју носиш?“ „Немам“, одговори Видак. „Немаш ли ништа против да ти дам одећу својих синова? Њима више не треба“, рече Добрен и мало погну главу. „Зашто се тако добро опходиш према мени?“, рече Видак зачуђено окренувши главу ка свом домаћину. Добрен, као да је пао у вучју јаму, брзо се измигољи: „Знаш, изгубио сам све што сам имао. Оба сина и жену. Више немам чему да се надам, па те зато гледам као свога. Је ли ти је икад недостајало друштво?“ „Колико сам видео имаш снајку“, одговори Видак. „Њу не рачунам“, рече са намером да изједначи положај Видака и Анке. „Она није моја. Нисам ти рекао да сам је одвео код њених.“ „Шта се десило?“ „Њени је не желе, тако да за њу нема места на овом свету“, одврати Добрен. „Зашто не би примили своју ћерку натраг?“ „Зато што смо потрошили сву прђију коју су нам дали. Њен отац јој не да да се врати кући“, рече, а потом мало ћуташе, па каза Видаку да крену на следећу њиву.

Оплевише још три њиве, па је већ било време да се врате кући. На Добреновој штали, између дасака био је један чвор кроз којег се могло видети све шта се дешава у њој. Наумио је да сваке вечери, када Анка и Видак буду хранили волове, стане поред те даске и гледа. После напорног рада, када су се вратили са имања, свекар затече снајку како седи за столом, док се ручак хладио. Нареди јој да пође с Видаком и нахрани волове, док он мало не одмори. Анка га истог трена послуша и оде са Видаком. Добрен леже на сламарицу, тек како би створио привид да ће лећи и пажљиво ослушкивао њихове кораке који су се губили у даљини. Чим зачу како се отварају врата штале, Добрен скочи на ноге и крену иза штале, где је била она даска са рупом. Примаче око рупи и поче да осматра. Анка и Видак су једва прозборили коју реч. Анка нареди Видаку да храни једног вола, док ће она бацити сено пред другог и на томе се заврши њихово општење. Када виде да су завршили са послом и кренули у кућу, Добрен брзо крену натраг и даље слушајући шта они говоре. Видак шаљиво упита Анку: „Шта си нам лепо спремила за ручак?“ Анка се насмеја и одговори: „Само кашу са мало соли“. „Богу хвала!“, помисли Добрен трчећи ка кући како га не би приметили да се врзма по имању. Када су се Анка и Видак вратили, затекоше га како лежи на сламарици. Претварао се да дрема, те кад Анка и Видак уђоше у кућу, он се тобоже трже из сна. Седоше за сто. „Овог пута хоћу да поједеш све што ти

се стави у чанак, а ако си гладан да тражиш још. Немамо пуно, али за нас троје имаће довољно“, рече уз осмех, упирући прст ка Видаку.

Дани су полако пролазили. Добрен и Видак су радили на имању. Када би се вратили кући Анка је помагала Видаку да храни волове, док је старац увек одлазио до оне даске и гледао шта раде у штали. Видак је све чешће и дуже разговарао са Анком у тренуцима када би остајали сами. Није желео да увреди свог домаћина, причајући и забављајући Анку у његовом присуству. Ствари су се развијале баш онако како је Добрен желео. Поред себе имао је друга с ким би понекад тихо запевао док су радили у пољу, често га опомињући да престане да пева ако угледа неког од суседа, како се не би обрукали пред светом, јер је био у жалости због својих најближих. А Видак се временом раскрупњао, тако да Којадина и Јакојева одећа није висила са њега. Постао је младић за ким су се окретале девојке из села и сваки пут када би се Анка и Видак нашли сами, свекар би стао иза штале и са стрепњом осматрао шта се збива.

Дошао је и тај очекивани дан. Добрен је, како би лукаво удесио ствари, рекао Анки да оплеви башту, па тек тада да спреми ручак. Тог дана нису имали превише посла око имања, те су брзо обавили посао и кренули кући. Када су Видак и Анка пошли ка штали, старац леже на сламарицу и рече им да ручају без њега, јер се осећа исцрпљено и жели најпре да одспава. Али чим зачу шкрипу врата штале, тихо одјурџи до старог места са којег је осматрао. Пун снаге, Видак поче да се шали са Анком. У једном тренутку Видак дошапну нешто Анки. Добрен приљуби уво уз даску како би чуо, међутим разазна само да га спомињу, те брже отрча до куће и леже на сламарицу. Недуго затим, Анка се појави у кући и тихо примаче свекру који се правио да спава дубоким сном. Чим Анка оде у шталу, он хитро устаде и неприметно пође за њом. Видак је поглади по коси. Она понови исто, приђе кориту за сено, окрену леђа Видаку, који јој приђе отпозади. Добрену је срце одјекивало у грудима. Видак оберучке дохвати Анку, окрену је ка себи, загрли је, те је пољуби у уста. Тако су слепљени стајали, док Видак не изгуби дах и пусти је из свог наручја. Обоје поруменеше. А иза штале, Добрен је, крстећи се хвалио Бога. Анка и Видак се опет загрлише и он је вешто окрену округ и своје препоне прибињеној задњици. Анка је дахтала од жудње. Нису више прого-

варали ни речи. Видак више није бирао где је љуби. Љубио јој је усне, врат и дојке које је мазио са страшћу. Неко време провели су мазећи се изнад корита, дрхтећи и бојећи се да рика волова не постане превише гласна и не пробуди Добрена, не слутећи да их он већ одавно посматра. Видак задуже Анкину сукњу и поче да је глади по препонама. Анка је час скупљала, час ширила ноге. У једном тренутку, Видак јој свуче гаће, испод којих се указа њена длакава распуклина. Гледајући у зид штале, Анка поче да се премишља, док је Видак већ скидао одећу. И чим Видак прислони свој набрекли уд Анкиним препонама, Анка викну, а Видак јој истог трена стави шаку на уста. Обузет жудњом, хтео је да што пре уђе у њу, а како је што више упирао, Анка је одмицала од њега. Заслепљен нагоном више није могао да расуђује. Када је дотерао Анку до корита и више није имала где, Анка се уплаши, а Видак нагло уђе у њу. Стегнута, врисну од бола и угризе Видака за руку којом је покушавао да је утиша. Брзо се окрете и гурну Видака, који паде између волова, наг до колена. Анка истрча из штале, а Добрен који је све то посматрао, са уздахом, разочарано погну главу, док је Видак на слами покушавао да се одене. Добрен крену кући. Погнуте главе, полако је корачао кроз двориште, знајући да ни Анка ни Видак неће скоро доћи, те леже на сламарицу опет са питањима шта ће даље. Врзмала су му се разна питања, те не знајући куд ће са собом, изиђе напоље и затече Видака ослоњеног на зид штале и гледа у своје скрштене руке. Претварајући се није видео шта се збило, Добрен протрља очи, зевну и упита Видака: „Где је Анка?“ Трже се као из сна и рече да не зна. Свекар пође да је тражи и како не успе да је нађе, забрину се. Шта ако је побегла од куће и ко зна где је? А ако село сазна за Анку и Видака? Добрен се потресе и рече Видаку да препешачи околне забране и да му јави кад је нађе, а да ће је он вратити кући. Видак хитро изјури из дворишта, остављајући забринутог старца. Из дворишта, негде око шупе иза наслаганих дрва, зачуо је тихо јецање. Вођен звуком затече Анку како плаче. Седела је на пањ са лицем загњуреним у шаке. Добрен се сагну ка њој и сажаливо отпоче: „Шта ти је, кћери?“ Анка нагло откри лице и са осмехом погледа свекра: „Сетила сам се мојих родитеља.“ „Је ли ти недостају или плачеш јер су одбили да те приме?“, претварао се. „И због једног и другог“, одговори Анка. Свекар је загрли и рече јој да не рони сузе, да ће све бити у реду. Анка се

истрже из његовог загрљаја и рече како треба да спреми ручак, те крену ка кући. Свекар је отпрати погледом, а кад виде да је поодмакла седе на исти пањ и загледа се испред себе. Питања о наставку лозе му нису избијала из главе. Подиже поглед и виде испред себе неколико наслаганих борова које су добили у прћију. „Ово чиним због вас“, помисли у себи, мислећи на своје изгинуле синове, а затим устаде и крену кући. Седе за сто. Анка је већ кувала ручак. Сети се да је узалуд послао Видака да тражи Анку, па јој рече да ће прошетати мало, да протегне ноге. Пун сат је тражио Видака, када се досети да га потражи у његовој земуници. Добрен закуца на даске, а пошто није било одговора, он склони једну по једну даску и затече Видака како лежи леђима окренут улазу. „Зар ти нисам рекао да потражиш Анку?“, рече. „Као што видиш није код мене. Тражи је сам“, одбруси му Видак. „Анка се растужила, јер је нису примили мајка и отац, кад су ми синови изгинули. Нашао сам је у дворишту иза шупе“. „Добро“, кратко одговори Видак, лежећи и даље окренут леђима домаћину. „Хајдемо мојој кући. Анка нам спрема ручак.“ Видак се потом усправи и крену ка излазу. „Немој више да ме зовеш у надницу.“ „Зашто тако говориш? Зар не рече да сам најбољи домаћин у селу, да се добро опходим према теби?“ „Нека, Добрене. Не могу да радим код тебе“, рече Видак који је смишљао у глави разлоге. „Нашао сам другог домаћина који ми и плаћа за рад. Ја ћу да ти вратим одећу твојих синова, а и није ред да носим ствари покојника“, измишљао је Видак. Добрен погну главу пред Видаком и рече „Молим те Видаче да наставиш да радиш код мене“, затим га чврсто стегну за мишице. „Као Бога те молим. Тако сам се везао за тебе, јер ми ти ниси само надничар него и пријатељ. Већ сам ти рекао да немам никог до тебе. Ти си ми као брат, па те зато молим да останеш да радиш са мном. Зар нисмо као браћа кад запевамо у пољу? Љубим те и преклињем да останеш са мном, а ако је до новца наћи ћу начина и да те платим.“ Добрен је намерно говорио треперавим гласом, као да ће сваког трена да заплаче, док је Видак уздисао и окретао главу час лево, час десно. „Хајде, ако нећеш данас обећај ми да ћеш доћи сутра. Не мораш ништа ни да радиш, само пођи са мном у поље. Барем ми Видаче, створи привид да нисам сам на овом свету“, рече Добрен подигавши поглед ка саговорнику. Видак је покушавао да га одбије, али Добрен је био упоран у својој намери да га задржи. На крају му каза да

размисли до сутра, па ако се одлучи, да дође код њега. Добрен затим пусти Видака и претварајући се да је тужан, оде кући. Видак уђе у своју земуницу и поклопи је даскама. Ломио се. Ако не пристане да ради код свог домаћина, који га је добро хранио и облачио, мораће и даље живи од данас до сутра. Ако пристане, мораће сваког дана да виђа Анку коју није желео да види након онога што се десило.

Сутрадан, Добрен се пробуди пре свитања и оде до земунице. Видак, који није могао да заспи те ноћи, кроз даске виде домаћина како стоји са оруђем у рукама. Збуњен, склони даске и приђе му и рече: „Јуче сам се преварио. Нисмо скоро ништа урадили. Морамо да кренемо раније.“ Видак се окрену око себе, уздахну и пружи руку Добрену који му даде једну мотику и кренуше на њиву. Радили су у тишини. Нису причали ни о чему као раније. Оплевивши неколико њива, са стрепњом кренуше на ручак. Видак рече да се осећа уморно, како би избегао поновни сусрет са Анком. Добрен га дохвати за руку и повуче к себи: „Не прави се невешт. Добрен ником није остао дужан, ако ти је до новца.“ Видак најпре сачека да први у кућу уђе домаћин, а за њим и он. Седе за сто, скрсти руке и обори поглед, као што је чинио када је почињао да надничу. Анка није хтела ни да га погледа. Ручали су у тишини, коју су ометала само Добренова обећања како ће платити Видака за његов рад. Након што обедоваше, Добрен им нареди да нахране волове, а Анка рече како ће данас сама то да уради. Свекар се тобоже ражести и рече „Види ти ње! Ја јој доведем слугу у кућу, а она одбија помоћ!“, након чега им нареди да обоје оду у шталу без питања и да га не буде, док буде спавао. Анка и Видак се погурише и кренуше ка штали, а Добрен као по обичају, чим зачу шкрипу стајских врата, отрча до оног прореза кроз који је посматрао снајку и свог слугу. Данас нису проговарали ни речи, већ су само по наредби радили свој посао. Нису се задржавали као што су знали раније, већ чим Видак нахрани једног вола, без поздрава крену својој кући. Анка, када се увери да је Видак отишао из дворишта, задиже сукњу и скину гаће. Посматрала је своје бутине, на којима је још увек било крви. Затим дохвати у руци мало воде и спра преосталу крв. Након што намири стоку, налакти се на корито и загледа у једну тачку. Добрен је могао само да претпоставља шта јој се мотало по глави у тим тренуцима. Тако су дани почели да теку. Видак је радио и даље за Добрена, док се овај вешто прикра-

дао и осматрао шта се збива у штали, а Анка и Видак нису проговарали ни речи. У Добрену се полако губила нада. Помишљао је да престане да зове Видака и да позове неког другог момка да му помаже, али се истовремено бојао да се не рашчује по селу шта он заправо смера. Видак би, након што намираи волове, одлазио својој земуници, а Анка својој кући. Видак више није долазио код њих на ручак. Видаку, навикнутом на глад, је било довољно то што су га позивали на доручак и почео је поново да укршта руке кад год би дошао код њих, на које је обарао поглед. Опет је Видак глумио скромност пред својим домаћином, али сада из других разлога. Зазирао је од Анкиног погледа. Није желео да има ништа с њом. Они су били као Адам и Ева које је Бог протерао из Едемског врта. Почели су да се стиде једно другог. Добрен није знао шта да чини. Након што је приметио да се снајка жали на болове у трбуху, престао је да их уходи, већ када би се са Видаком вратили из поља, легао би на сламарицу и размишљао. Анка је добила месечницу.

Прошло је месец дана од како су Анка и Видак престали да говоре. Добрен је очајавао. Иако преморен, ноћу је тешко спавао, а колико му је дозвољавала месечина, шетао би по соби размишљајући. Корачао је одмерено и повремено гледао кроз прозор, мислећи о својој лози. У глави су му се смењивале мисли о прецима. Замишљао их је како су изгледали, чак је и у машти разговарао са њима. Бацао је повремено поглед на Анку која је спавала. Ипак је волео своју снајку, иако је говорио Видаку како је не доживљава као своју. Почели су да му се појављују црни колутови око очију и да кашље. Знао је да му се ближи крај, а такође је размишљао о крају своје снајке, за коју није било места на овом свету. Тако једном приликом, док је тумарао по соби на месечини, Анка се у сну преврну и под прекривачем се окрете ка свекру. Добрен се трже, јер помисли да је пробудио. Све је радио тајно. Тајио је од Анке да ноћу шета по соби, већ кад би га упитала за здравље, одговарао је да лоше спава, што је била истина. Анка је бринући за свог свекра, ишла у шуму и брала травке за њега. Али сада када се случајно окрете ка њему, он јој приђе и загледа се у њено лице. Анка је мирно спавала, а Добрен је стао крај ње и гледао то нежно, младо лице девојке које није било испијено тешким радом. Сетио се затим своје жене у њеним годинама, која није била налик на Анку, да ради само у кући. У Анкиним годинама, Добренова

жена је већ показивала знаке старости. Радила је тешке послове, за разлику од Анке, што се одражавало на њеном лицу. Накратко осети жудњу према својој снајки, а онда му паде на памет да је то једино решење које може спасити његову лозу. Добрен тада леже на сламарицу и заспа. Сутрадан се пробудио касно, јер већ дуже време није могао да заспи. Видак га је чекао напољу, а Анка спремила доручак. Знао је да је једино може спасити лозу ако то учини сам, а сама чињеница да се оспавао, је значила да је пронашао решење. Оштроуман какав је био, одмах је наурио како ће наставити лозу, полако и темељно. Као и до сада посматраће Анку како ради у штали и чекаће до њене прве месечнице, а онда ће бројати дане. Када је Анка спремила доручак, Добрен позва Видака да уђе. За столом рече. „Више не мораш Видаче да помажеш Анки при храњењу волова. Може то она и сама немамо их педесет“, подругљиво се нашали Добрен. Анка и Видак се после доста времена погледаше. Као да им је лакнуло што не морају више да буду једно близу другог. Након што доручковаше, Видак и Добрен отидоше у поље. Старац је све време мислио на Анку. Покушавао је у себи да пробуди жудњу, али то није успевао. Покушавао је да је замисли голу како се купа, покушавао је да машта како га, као нека вила призива к себи. Када обавише посао и кренуше кући да ручају, Добрен каза Видаку да остане на ручку. Сада када су Видак и Анка раздвојени, могао је да остане да руча са њима. Када се вратише кући Анка пође да намири стоку, али је свекар упита. „Јеси ли спремила ручак?“ „Јесам свекре“, одговори Анка. „Хајде прво да ручамо, па после иди у шталу.“ Након што ручаше, Добрен и Анка се поздравише са Видаком, а затим јој свекар нагласи да га случајно не буди док не намири стоку. Чим зачу шкрипу стајских врата, Добрен поче свој обред изнова. Полако се прикраде зиду штале и поче да осматра. Анка је сада била слободнија у раду када није било Видака. Ишла је по штали, може се рећи, веселија и срећнија. То је у Добрену пробудило нову наду. Више је није посматрао само као снајку, већ је сада посматрао и као извор жудње. Осећао је сваки њен покрет, сваки пут када би бар мало затрела грудима или задњицом, он би се хватао за грешни уд. Морао је да постане чудак, који своју снајку посматра очима чежње, како би наставио своју лозу. Сутрадан јој је рекао да са себе скида гуњ када иде у шталу, јер се наводно враћала сва знојава. „У штали је ионако врућина. Уносиш

смрад у кућу“, говорио је Добрен, а све у нади да ће је што више разголитити. Стајао је иза зида и гледао како његова снајка меша боковима док ради. Када би се сагнула да узме ведро, Добрен би испуштао кратке нечујне уздахе, спремајући се за дан када ће је обљубити. У штали се осећала најслободније, а у кући није више било оне нежности у њеним покретима. Све је радила преко воље, што се одражавало и у томе да није хтела да погледа у очи ни Добрена ни Видака. Када би спремала ручак лупала би лонац варјачом, показивајући тиме своје незадовољство. Није њој тешко падало то што је морала да ради више него раније, већ став који је свекар глумио према њој, постављајући се строго како га Анка не би разоткрила.

Једног дана удари киша. Небо се отвори и Добрен рече Видаку да оде својој земунци чим доручкују. То је био изненадан знак од Бога. Добрен је избројао дане од њене последње месечнице, а такође се није могло у поље, што је значило да ће данас Добрен коначно наставити своју лозу, како се потајно надао. Када је дошло време да се намире волови, Анка не чекајући наредбу свекра оде у шталу. Старац леже на сламарицу загледан у таваницу. Није могао ни да се помери. Говорио је себи да је сада тренутак, али руке и ноге су му биле смрзнуте од неког необичног страха. Шта ако Анка побегне као прошли пут, шта ако му се отргне? То су ствари на које Добрен није рачунао. Али мука га је терала и после много премишљања, устаде и крену. Тетурао се на путу ка штали, осврћући се око себе. Гледао је преко плота да ли их неко посматра, али није било никог. Када је ушао у шталу, неко време је гледао Анку како ради. Није га приметила. Тик што се сагну преко корита да баци сено пред волове, Добрен помисли да је сада тренутак. Крену ка Анки, која заузета стоком није обраћала пажњу, док су старцу трнци пролазили кроз тело. Када је стигао на корак од ње, свекар је зграби за мишицу. Анка се трже и хтеде да викне, али речи никако нису могле да јој изађу из грла. Свекар је посматраше исколачених очију. Покушавала је да се истргне из његових руку, али Добрен, чим осети да је може савладати стави јој десну шаку преко усана и дошапну јој „Волим те као ћерку.“ Чим то изусте, левом руком јој задуже сукњу и потрга гаће. Затим се приби уз њу, тако да није могла да му се отме и завуче јој руку међу груди. „Волим те као ћерку“, понављао је, док се страст не распламса у њему. Анка је окретала гла-

ву, батргала се, газила га по стопалима, али свекар није марио ни за шта. Затим се свуче до колена и уђе у њу, што она испрати пригушеним јецајем. Добрену, који није легао са женом одавно, није требало много времена. Семе потече низ Анкине бутине, а онда је пусти. Дисала је све време кроз нос и када се свекар удаљи од ње. Она се дохвати обема рукама за корито. Руке су јој дрхтале, док је покушавала да дође к себи. Након извесног времена, окрете се ка излазу штале, угледавши свекра како се полако облачи не скидајући поглед са ње. Дишући дубоко дисала је гледајући Добрена с презиром. „Душо моја! Знаш да ме мрзиш. Био сам груб према теби и говорио сам Видаку како те не признајем за своју, али је ово морало да се деси, кад он није могао... Намерно сам био груб, како бих створио привид да те не волим, али то није истина. Ја те заиста волим као ћерку.“ „Зашто?“, излете из вртлога Анкиних мисли која још увек није могла да дође себи. Добрен клекну пред њу и укрсти шаке. „Као Бога те молим да разумеш да за тебе нема места на овом свету. Ја ти то говорим као отац који те је одбацио. Преклињем те да ме разумеш.“ Анка истрча из штале. Свекар поражено погну главу. Мрзео је себе. Подиже се са земље, осећајући силан бол у стопалима. Све се десило тако брзо, да није обратио пажњу на Анкино отимање приликом сношаја. Сав изгажен, знојав и уморан, вратио се не затекавши је у кући. Помислио је да се опет сакрила иза цепаница, али није могао да је тражи. Онда леже на сламарицу и заспа.

С јесени, Анки беше набрекао трбух. На прелу је седела са женама из Дуњевице. Једна је упита: „Како си, Анка?“ „Добро сам за сада. Батрга се ноћу, па понекад не могу да спавам“. „Како си затруднела?“, рече жена, као да је унапред знала одговор. Анка, са већ спремљеном причом, отпоче: „Једне ноћи осетила сам како ме нешто мази по коси, као мотком. Тргох се из сна. Погледах око себе и видех Којадина. Стоји поред мене, без десне подлактице, мази ме патрљком руке, леже са мном у сламарицу...“ „Зашто ниси вриснула?“, упита је жена, заузета предењем. „Покушала сам, али ми Којадин стави шаку преко уста“, одговори Анка која је такође прела вуну, говорећи тако као да причају о свакидашњим стварима. Утом прође Добрен са Видаком: „Није требало да сечеш конач Којадину“, добаци му иста жена која је запиткивала Анку. Добрен само слеже раменима и настави својим путем.

Миливоје Трнавац

НЕВИДЉИВЕ НИТИ

У врело јулско поподне, друге поратне године, седео је рабација Милијан Ђиво из села Гојна Гора, под тремом чувене кафане у Чаршији крај Мораве. Зарастао у браду – са црним прсником преко кошуље и у сукненом гуњу – криглом пива толио је жеђ. Није се освртао на грађане у лаганим „господским“ оделима, које жега беше довела да се освеже на овом промајном месту, нити је разазнавао њихово жагорење. Тек, с времена на време, са Железничке станице се разлегао продоран писак локомотиве, у коме се на трен губило чакарање рабацијских бронзи код Ваге.

„Још мало да прехлади па ће моја шинска кола зациликати пут села у брду.“ И само да потраје ова лепота: пшеницу да скинем – дошла до руке. А идућег петка поново са товаром дрва у Чаршију; подушје оцу да издам како ваља” – превртао је Ђиво у себи исте мисли.

– Четниковићу, жалиш Дражу!

Грубо прекинут у тежачком премишљању, Ђиво подиже поглед и устаде: пред њим, с руком на револверу о опасачу, стоји смркнути чувар реда и мира. У трену промени се ток његових мисли: „Рат је завршен, али страдања и погибелъ нису. Страшан је и мали човек кад му се да власт. Пред њим мораш бити понизан, па и увреду отрпети...”

Време пролази. Овај смркнути очима стреља рушног рабацију, руку не скида са револвера.

– Отац ми је умро – рече Ђиво смирено.

– Легитимацију, птичице! – осорно се осмехну милиционар.

Под тремом утихну. Можда је брадати доиста четник који се порушио и прерушио у сељачко рухо, па би сусрет службеног лица са њим могао прерасти у нешто непријатније. Не желећи да буду сведоци нечег таквог, неки се дигоше. Бат њихових журних корака разносила је улична калдрма.

Као у кривици ухваћен, Ђиво је узалудно претурао по цеповима свога гуња; легитимације није било.

– Остала у другој цоци, сунце јој пољубим!”, ћутке је прекоревао себе.

– Тако, значи? Пропеваћеш! А да сам те срео ноћу, убио бих те по кратком поступку!

– Кола и волови су ми код Ваге. Могли би људи доказати... У жалости сам за оцем. Јесте, био сам, али мобилисали ме. Ратно стање, морао сам... Немам дела на души, савест ми је мирна, покушавао је Ђиво да дође до речи, али не стиже.

– Полази! – журило се милиционару.

Тешко бреме леже Ђиву на плећа. Милиционарева рука на ревелверу није му допуштала да реч прослови па, вукући ноге као осуђеник у оковима, крену ка излазу – у неизвесност.

Цедећи пиво кроз зубе, људи под тремом се претвараху да их ништа од овога што се збива не занима, или да, тобоже, ништа нису ни видели а ни чули, али их у прикривеној знатижељи следи глас са капијице трема:

– Ту ли си, Ђиво, четничино стара!

„Андрија, ратник мој”, прену се Ђиво. Олово у ногама му се истопи чим спази човека кога је пре три године у штабу пуковника Топаловића примио на чување. Ишао му је у сусрет и сећао се: „У сумрак, сутрадан по Ђурђевдану, стража довела Андрију и Михаила... Немају исправе, казали да су избеглице из Босне. Побегли од комуниста... 'Ђиво, да их чуваш, ако побегну – поздрави се!', прети Топаловић...”

Избријан, стасит младић у официрској униформи хитро се приближавао Ђиву, а невидљиве нити између њих двојице пуниле су се и његовим сећањима као тканица потком на разбоју.

„Рано пролеће 1944. Било нас је двадесет четворица пролетера одабраних за специјални задатак. Прешли смо Лим и под борбом пребацили се до Јавора. Одсечени од групе, Михаило и ја тражимо везу. Наших нигде. Нема друге: у Шумадију као избеглице... Мучно саслушање у штабу Топаловића... Овај Ђиво одведе нас у неку шталу. Руке нам одвеза. 'Људи, треба да се одморите' – рече и изгуби се у ноћи... Михаило ме стеже за руку и шапће да бисмо брадоњу могли ликвидирати. Како! Страже су свуда, терен непознат, везу нисмо ухватили... Шкрипнуше врата, зачкиље жижак. Ђиво донео врућ хлеб и чанак сира... Проваљасмо залогај-два; није нам до јела...”

Прикривена радозналост присутних под тремом претвори се у изненађење кад се млади официр и у браду зарастао човек – кога је само тренутак пре назвао четником – загрлише. Збуњени милиционар укипљено је стајао разрогачених очију. Две године по завршетку рата – који су једни називали народноослободилачким, а по мермерним белезима других, у гробљима, писало се да је био братоубилачки – на све се могло помислити, само не да се грле партизан и четник, победник и побеђени.

У кратком трену присног загрљаја Ђиво је невидљивој тканици Андријиних сећања додавао своја: „Зарудело осунчано јутро. Бехар се пење по шљивицима уз косе Рудника... У штали на слами, Андрија и Михаило више се претварају него што спавају. У канцеларији пуковник Топаловић грми: 'Ма какве избеглице! Комунисти! Заклати! Ђиво, на извршење!' Пиле нисам заклао! Оца да изневерим? 'Дрво се на дрво ослања, а човек на човека. Ако не можеш човеку помоћи, немој му ни одмоћи. Пuteви се људски укрштају. Никад се не зна кад ће ко коме затребати. Мобилисан си, сине, али се тамо чувај и буди човек. Неће рђа на тебе, ако ти нећеш на њу. И овом злу ће доћи крај...' Господине пуковниче, рекао бих савест им чиста; ено спавају мирно као јагањци. Можемо збрзати. Грех је, људи су. И овоме ће крај, боље да нас што више преживи... 'Комунисти су, побећи ће!' На моју одговорност, господине пуковниче. Људи су. 'Главом се играш, Ђиво!' Гарантујем за избеглице! 'Тебе ћу заклати ако побегну!'... Неће побећи, господине пуковниче.”

Држећи Ђива у заграљају, сећао се и Андрија: „Целу ноћ нисмо тренули. У раздање одазваше Ђива. Напољу се топот корака меша са жубором Јасенице. Морамо бежати и тражити везу... Дође Ђиво. Ђути. Секунди као вечност. Михаило ме гледа: да бежимо? И Ђиво би нешто: 'Дрво се на дрво ослања... Не знам ко сте и шта сте... Велим: људи сте и браћа смо. И нож под гушом и цев у устима, али сте то што сте рекли – избеглице.' Ма шта то он? Искушава нас брадати? Ликвидираћемо га и бежати...”

Прибирајући се од занемелости, јер зна он шта му је дужност, милиционар се, држећи још руку на револверу, обрати официру:

– Друже! Друже, он нема легитимацију! Мораћу да га приведем!

– Ја гарантујем за Милијана Ћива – одсечно узврати Андрија пустивши се из загрљаја и пружи милиционару своју официрску исправу и настави да у невидљиве нити доживљаја са Ћивом уткива прве дане септембра 1944:

„На заравни, високо уз Рудник, хармоникаш везе, коло тресе, у казану се пуши врућа ракија, испијају се чаше 'шумадијског чаја', за трпезом мрешкају у тепсијама гибанице... Михаило се дохватио, пита зашто ово није другарски. Изводимо га до плота. 'Будало' – шапће Ћиво – 'дошао си мечки на ступицу, а хоћеш другарски! Ћути ако ти је до главе. И овоме ће крај'...“

– Друже поручниче, имаде луду срећу тај твој четниковић! – смрси милиционар враћајући младом официру Југословенске армије исправу и удаљи се.

– Хвала ти ратниче – прослови Ћиво ослобођен нелагодне неизвесности.

– Дрво се на дрво ослања... Знаш како ти рече у оној штали крај Јасенице – узврати Андрија са осмехом разливеним по лицу.

– Од оца сам то запамтио. Говорио је: „Ако човеку не можеш помоћи, немој му ни одмоћи. Путеви се људски укрштају. Никад се не зна кад ко коме може затребати...“ Њему за душу да попијемо, ратниче.

– И за наш сусрет. Сад можемо и другарски – тапну га по рамену Андрија.

Људи под тремом више су осећали него што су знали да неке невидљиве нити тако снажно везују ову двојицу који су у рату, чије ране још нису зацељене, били на супротним странама.

Кад се у углу Андрија и Ћиво, стојећи, куцнуше криглама пуним запенушаног пива, њихове испружене руке над столом изгледале су као витак мост над провалијом, а невидљива тканица њиховог ненадног сусрета зарила је лица и блажила срца људима под тремом.

– Човек увек може да буде човек – рече неко и у исти мах од стола до стола разнесе се куцање: пивске кригле сретале су се у ваздуху застајући за трен у луку који је људе спајао као дуга удаљене обале после кише.

Од Железничке станице повремено се разлегао писак локомотиве, на пијаци код Ваге чакарале рабацијске бронзе, градским плочницима одзвањали кораци мајки са децом,

првих поподневних шетача, а са плаве небеске капе просипао се златни сунчев прах.

Догађаји и личности из прича су истинити.

Анрија Смиљанић, борац Друге пролетерске бригаде, настрадао је у саобраћајној несрећи у Овчар Бањи 1953. године.

Михаило Мијушковић, борац Друге пролетерске бригаде, после рата живео је и преминуо око 1980. године у селу Лативици код Ариља.

Пуковник Топаловић био је један од официра ЈВУО.

Раша Перић

ЗАВИЧАЈНИ ХВАЛОВИ

ХВАЛ ЗА СУНЦЕ

Хвала теби Боже за подне и зенит
и за младо Сунце што ми тело ови
у рођајном часу и Дахом и Духом...
И то су ми твоји први благослови

да ми Зем-долином нога не посрће
и траг не кривуда све до узнесења
из гласа у слово оно литургијско
Апостола светих Јеванђељског хтења

И хвала ти Боже што те у све-Ширу
видим у пра-Свему и у свако доба
када те пожели Срце верујуће –

пуно искон-Љубве и зимзелен-шара
са ватром и водом месецом и росом
што у Доњем пољу Семенке отвара

ХВАЛ ЗА ВОДУ

Хвала теби Боже за извирак воде
и за чесму ону гаревску и моју
и за поток реку језеро и море
и Николај-свеца што ми лађу води

И за облак кишни захвалница теби
онај са олујом и муњом и громом
муња воду цепа вода муњу кроти
да не дрхти бреза ни дете под њом

И хвала ти Боже за јутарњу росу
за појило зецу јагњету и срни...
И пчели на цвету и свицу у жити

и за шаку воде путнику у пољу
да окваси усне и охлади грло
а да нема Боже крви у тој води

ХВАЛ ЗА ДУГУ

Хвала теби Боже за пролећну дугу
ону у све-Ширу – од ока до ока –
од источног сјаја до западне таме
са подневом где се смеј и суза грле

Са те дуге чујем кочије Илије –
што громове пушта у земника стопе
док врцају жишке Огњене Марије
и вртове пале зелене и вечне...

И хвала ти Боже и за такву слику
што је очас кликтај очас устрашење
па ја руке дижем ка твојему Вису

рад облака росних и светлине родне
и вазнетог Спаса мени спасоносног
да и кад посумњам у сумњи не будем

ХВАЛ ЗА ВЕТАР

Хвала теби Боже за развигор ветар
из Стишке равнице и долине Пека
што вртове чешља и жита таласа
и лептире љуља... и гриве у касу

А и моју руку у поздрав дозива –
ко да њему брат сам или сестра мила
она која хлади и зној лица брише
и маглу размиче са пута ми Земног

И хвала ти Боже за моју кошаву
ону са Карпата из Ђердапског зева
опаснога дува... Нико да је свеже

А што би је везо кад у благе дане
она клати звоно моје светле цркве
и мене доводи на свето причешће

Милинка Јовановић

ЉУБАВ И КАЈАЊЕ

Вера је имала свој устаљени ритуал. Увече је читала или се бавила ручним радом, ствари одлагала на устаљено место и одлазила у купатило. Вративши се у собу гасила је светло, седала крај прозора и посматрала небо. Урањала је у његове мрачне дубине, хватала звезде, јездила на месечевом рогу, тражећи Мала и Велика кола. Кумову сламу смештала је у Велика, а у Мала – седам брата Влашића да би их возила небеским сводом не би ли испросили звезду Даницу.

О, Боже, колико ли си лепих слика и прича звездама исписао на плаветнилу неба! Исти крајолик, парче неба, ливада, у даљини шума, били су сваке ноћи друга слика и нови доживљај. Кад је Месец био округао и велики, љубио је и успављивао предео, покривајући га сребрнастом месечином и читаву га ноћ чувао... Плутајући небом вукао је звезде за собом, остављајући јутарњем сунцу чист простор како би га лакше заменило. Месец је некад био округао, али мали, жут, попут дуката и низао је звезде у ђердан. Тада му се ливада осмехивала ширећи своја мирисна недра. Месец је понекад показивао само рог, боцкајући и гураћи облаке да му не закрче пут. Као прави несташко крио се испод облака, али је умео и око да затвори и ноћима спава тмином покривен. И тако сваке ноћи, природа или Свевишњи попут кустоса постављали су нову слику. Вера је дуго посматрала, допуњивала и досликавала својом разиграном маштом. Били су то детаљи успомена из детињства када је добар део лета проводила код бабе и деде на овчарнику у планини, детаљи из нечијег живота, приче или романа који је тек прочитала.

Владимир, јунак њених маштарија изгледао је увек онако како га је први пут угледала: са разбарушеном, тршавом косом, налакћен на прозору, загледан у даљину и нестваран као фотографија. Вера је сада у дворишту, стоји испред њега, али он је не види и не примећује. Схватила је да он није ту, одлутао је за својим погледом и мислима. И сада је она постала он – нема, широм отворених очију посматрала је то уоквирено лице, осећајући како је дотиче нека непо-

зната сила. И његов лик попут усијаног жига снажно се утискивао у њено срце...

Испуњена чудним блаженством, Вера је склопивши очи нежно склизнула у топлину постеље. Сан је настављао своју поставку слика: Месечина грли предео, загњуривши главу у ливаду. Месец тражи свице, који играју жмурке. Док јој благи осмех титра око усана, прикрада се као лопов и постаје део те игре. Обрис на ивици видног поља натерао је да стане: у сусрет јој је хрлио насмејани Владимир.

Конечно, помислила је. Зашто ми је тек сада дошао после више од пола века? Зар је толико дуго требало да путује моја љубав? А можда је и он лутао и тражио, застајао и одмарао, мислећи да га баш она чека на крају тог пута? Можда му је Коста тек сада открио тајну? Док јој се приближавао питања су се ројила у недоглед. Чинило јој се као да бежи од нечега.

Огрнут месечевим плаштом, обгрли јој рамена и поведе цветном ливадам. Говорио јој је о нечему, шапутао... А Вера је само осећала његову руку на рамену, његово лице уз своје... Нити је чула нити разумела о чему он то прича. Само се чудила својој смирености. Колико ли је пута у животу, у младости замишљала и чезнула за оваквим сусретом, да јој дотрчи, да је загрли? Док је механички корачала поред њега, није могла ни реч изустити, а глас као да јој је запео у грлу. Изненада је пустио и окренуо ка себи. Обухвативши јој лице обема рукама заронио је у дубине њених очију и потражио усне. Топли, дубоки поглед за трен разбио је чврсти оклоп у који беше деценијама боравила. Обасја је и обузе нека пријатна толина, размиле се читавим телом све до врхова прстију, па јој се светлуцави небески кристали спустише на дохват руке.

– Владимире! Владимире-е-е-е-е! – дозвоа га је неко.

Владимир је нагло пусти и потрча да побегне од тог звонког гласа. Вера паде као комета. Поред ње пројури други мушкарац не погледавши је и одјури за Владимиром.

– Владимире, дошао сам по тебе! Нашао сам стан! – викао је из свег гласа.

Вера препозна Косту, Владимировог најбољег друга, цимера из средњошколских дана. Знала је да је у њу истински заљубљен.

Окупана знојем пробудила се не знајући где се налази. Села је на кревет и погледала кроз прозор. Природа је

спавала прекривена велом мрака, док су звезде још жмиркале на индигоплавом небу. Глуво доба. У роју звезда затреперила је једна нова. Смрт, језа је прострујалала њеним телом. Нечија се душа угасила. Чула је да када неко умре, његова душа оде на небо и постане нова звезда. Волела би да зна да ли је то истина. Тражећи одговор, Вера је покренула лавину питања која се изненада обрушила на њен ум.

А било јој је тако лепо с Владимиром... Зашто их је Коста раздвојио? Зашто га дозива и жури? Зашто пролази поред ње „као поред турског гробља“? Чудан је био тај троугао: Коста је Веру тајно волео, а она Владимира... Становали су у истом дворишту, заједно учили и писали домаће задатке. Често су причали о туђим љубавима, али никад о својим. По завршетку средње школе, без икакве припреме и наговештаја Коста ју је запросио, откривши да је већ две године воли, само није имао храбрости да јој каже. Вера је то наслућивала. Понашала се као да ништа не примећује и обојици се обраћала пријатељски, са уздржаном шћу, бираним речима, контролисаним погледима и осмесима. Потајно се надала да ће Владимир бар једном приметити сјај у њеним очима, осетити дрхтај њених руку и тела кад се случајно додирну или загрле при растанку на крају школске године. Коста је и даље био стрпљив и упоран. У току студија, пролазећи кроз град у коме је живела, увек је посећивао, поклањајући јој грамофонске плоче, романе и поезију чији су садржаји изражавали његова осећања. Схватила је да је то био његов начин изражавања љубави и чежње коју осећа према њој. По завршетку студија опет је запросио и поново га је одбила.

– Зашто? Волиш ли некога? – покушавао је да откључа њену тајну.

Вера је ћутала. Нежно га је ухватила за руку и почела одмотавати своје тајновито клупко неузвраћене љубави према Владимиру. Ћутали су обоје. Као да говори себи, Коста је тихо изустиио:

– Невероватно, како тако јака сензуална жеља и чежња може човеку да измакне, остане непримећена... Ни он ни ја да то приметимо. Владимир се оженио.

– Знаш.

– И никог другог ниси волела?

– Хтела сам, није ишло.

– А, да покушаш са мном?

– Не, не би успело. Само бих те повредила.

Да, схватам, помислио је сетно, нежно загрлио и опростио се од ње. Свако је наставио својим животним путем. Костин је био буран и богат, а њен миран и једноличан. Коста није могао да је избрише из главе, чезнуо је за њом, надајући се потајно да ће се она ипак предомислити. Зато јој се повремено јављао из Европе, Африке или са неког острва уз коментар да би било романтичније и потпуније да заједно посећују све те лепе пределе. Вера би се само сетно насмејала.

У сну, ноћас је дошао неприметно, без речи. Достигао Владимира и одвео га негде. Седела је будна претурајући по сну. Загрљај и пољубац, дуг и нежан. Затворила је очи и видела његово нагнуто лице, осетила топле руке на својим обрзима и мекане усне. Коначно, па нека је и у сновима. Имаће чега да се сећа. Дочекала је јутро. Поново је склопила очи и уживала у топлоти трепераве игре сенки јутарњих сунчевих зрака. Лако и нежно додиривали су је и пробијали се кроз лишће кајсије које је треперило над њеним прозором.

Овај сан није случајан. Сигурно има неко скривено значење. Шта ли је са њима?, питала се док је пробуђена сумња рађала тиху узнемиреност.

У последње време виђали су се само на репризама матурских вечери које су Коста и Владимир организовали. За Веру су та виђања била подједнако жељена и болна. Задрхтала би кад би чула његов глас. У мислима је са њим водила дијалог, увек водећи рачуна шта ће изговорити. Испред школе, у хладовини платана стајали су Коста и Владимир, чекајући остале. Срце јој је немилосрдно тукло док им се приближавала. Загрљај добродошлице избрисао је све унапред спремљене речи. Владимиров загрљај, другарски и кратак, Вери је био довољан и утешан. Костин, дуг и приснији уследио је уз нежни шапат: „Добро дошла, душо моја“. А кајање због неисказане љубави, као и тежина пропуштене шансе са Костом, стуштили су се као невреме на Верину душу. Да пусти громки јецај, да се исплаче?! Нема она толико снаге. Једино природа може да је врати у живот, помислила је и одлучила да, као у њеним сновима, крене ливадом ка шуми. Роса је расула бисере по трави, које су сунчеви зраци нанизали златним нитима. Испуњена сетом и кајањем, Вера ништа није примећивала, ни свежи дашак поветарца, ни весели цвркул птица... Дошавши до ивице шу-

ме, зауставила се баш на оном истом месту на коме ју је у сну пољубио Владимир. Звоњава телефона врати је у реалност.

– Добро јутро Вера! – одјекну Љубичин глас.

– Како коме, одговорила је меланхолично.

– Нешто ниси добре воље?

– Нисам, прогони ме ноћашњи сан. Имам чудан предосећај.

– Шта си сањала?

Вера јој је испричала до детаља, прећутавши као и увек своју платонску љубав, иако је Љубица била њена најбоља пријатељица. Редовно су се чуле и посећивале, али зачудо нису много причале о својим љубавима.

– Ето, то ми се догодило. Има неко скривено значење, завршила је Вера.

– Слушај ме сада, стара моја. И седни ако стојиш.

Вера је села на траву.

– Јуче сам сазнала да су обојица преминула, започела је Љубица.

Безгласни крик остаде залеђен на Вериним уснама.

– Вера! Вера! Чујеш ли ме? Хало, хало!, звала је Љубица.

– Да, да... – прошапута

– И да знаш, додала је Љубица, дали су читуљу у *Полишици*.

– Морам да прекинем – Вера брзо је изустила, улетевши сва избезумљена у стару, дрвену шупу. Успаничено, дрхтавим рукама испретурала је све старе новине у сандуку.

– Ево, ове су од прекјуче... Разлистала је новине и угледала њихове форографије на последњој страни.

– О мајко Божја, истина је.

Сузе су јој грунуле, сливајући се у угловима усана, олакшавајући пут тузи. Заридала је као нарикача на сеоским гробљима. Нашавши се тако неко време у грчу, са утрнулим коленима и болом у леђима, одлучила је да устане. Сломљена и испражњена, с новином у руци отишла је у собу, исекла читуље и тек тада прочитала текст испод фотографија. Сазнаде да је Владимир имао сина. А Коста? Читуљу су дали кумови, Владимиров син. Коста није имао породицу.

– О, Боже, да ли је то због мене? Зашто нисам пристала, бар покушала? Можда би успело? Оставила би му бар

нешто за сећање... – рој навирућих питања прекрио је јецај и снажни осећај кривице, оличен у молби за опроштај.

– Путујте мили моји и чекајте ме горе. Пустите ме још мало да вас ожалим, да измерим ко је коме колико остао дужан, да вас се сећам.

– По свом устаљеном реду, Вера је опет седела крај прозора. Загледана у озвездано небо тумачила је његову мапу. Из звезданог јата, сребрнастоплавим сјајем издвојиле су се две звезде које су исијавале необичну количину топлоте. Док их је посматрала, чинило јој се да се једна сребрна и једна плава танана нит спуштају до њеног лица, нежно јој милујући јагодице. Осетивши неко необично спокојство, схватила је да кајању више нема места, да је љубав вечна енергија која ствара нераскидиве везе.

Светиолик Станковић

СИМКА БОЂЕВКА

Брата и сапутника у аутобусу не можеш бирати. Што ти западне, то ти је. Ове народне мудрости сетио сам се кад је поред мене села жена шездесетих година, погабаритна, кестењасте косе, лепог руменог лица, бујних груди, црних очију и снажних руку, које, то се лако дало уочити, нису оскудевале у тежим пословима. Велику, препуну торбу, смести на пртљажник изнад седишта, у које се сручи као да је пала са другог спрата, гласно уздахнувши, уз псовку: „јебем ти аутобус, боље да сам ишла сас воз“.

Морао сам да се померим на саму ивицу свога седишта да би сапутница сместила позамашни део тела, који се често назива непристојним именом, а пристојни писци, поштујући своје читаоце, не исписују тај назив. Мању приручну торбу стави на крило и наслони се на њу, уместо да се завали на наслон седишта.

Кад путујем на дуже стазе обавезно са собом носим неку занимљиву књигу. Из два разлога. Прекраћујем досаду путовања и одбијам насртљиве сапутнике од још досаднијих разговора. Приметио сам да кад наш човек види неког са књигом у рукама, па још и задубљеног између њених странаца, окреће главу на супротну страну, као да је угледао нечастивог. Не пада му на памет да са таквим особењаком заподене било какав разговор. Учиних то и овога пута. Авај, није помогло. Кад смо стигли негде испред Печењевца, моја сапутница отвори ону торбу што јој бејаше у крилу, извади флашу воде, отпи добар гутљај, обриса уста рукавом хаљине, потом је остави на малом сточићу поред седишта.

Тек што сам почео да читам *Змијин свлак*, Миће Да-нојлића, кад ми се без околишења, чврстим гласом налик мушком, обрати:

– Докле путујеш, прике?

– До Београда, – одговорих суво и мрзовољно, са на-дом да ће ме оставити на миру.

Преварио сам се.

– И ја идем у Београд, куде брата. Лањску годину умре му жена, моја снајка, па с'г ву тура годишњи помен. А шћеш, судбина. Неје била стара. Имала је педесет и девет године, тој још несу године за мрење, ал' божја воља. Кад он испрати позив по светога Аранђела, нема мрдање. Нема оћу, нећу. Мора се иде. А ти куде куга идеш у Београд? Да л' имаш неки родљаци, ел па идеш онакој, по неку работу?

– Идем приватним послом, на очну клинику.

– Што? Да л' сас очи неси нешто како ваља?

– Имам повишен шећер, па ми је оштећен вид. Због тога морам да се подвргнем ласерском третману.

– А, а. Значи такој. Па за које гледаш у туј књигу, марен гу убија, ако си фаличан у очи, што се не пазиш?

– Шта ћете, дугогодишња навика читања. Тешко ми је да је се одрекнем.

– Ти си сигурно неки школац?

– Ишао сам нешто мало у некакве школе, али видим да сам погрешо, данас то није на цени, не исплати се. Да сам завршио какав занат, *џа да ме Бої види кроз ћерамиду*.

– И тој што викаш. Дошло је време за занати. Куј има занат, млати паре. А теј школе и писувања, слабо се цени, а никому и не треба. Куј данас мари за књиге? Мој бивши муж је бија зидар, намлати се паре, ал' побесне од њи, узе му Бог памет и заврши у јендек покрај пут.

– Нисам вас разумео о чему причате, али волео бих да чујем шта је по среди. Извините због љубопитљивости, знам да је превелика радозналост исто што и неваспитање, но имамо доста времена пред нама, па ако...

– Ако би 'тела да ти испричам моју историју, тој оћеш да ми рекнеш.

– Тако некако, додадох, сада већ заинтересован да чујем причу моје сапутнице.

– Е мој прике, брате, не знам како да те рекнем. Голема је тој прича. Да сам писмена, к'о што несам, па да напишем књигу, од све моје муке и невоље. Море, как'а књига, серија за телевизор би могла да се слими.

Оћу. Ђу ти испричам све како је и што је било, што да ти не испричам. Ја волим да зборим сас људи, да казујем од мој гуљав и чемеран живот. Знаш прике, не волим ћутљиви људи. Ел ћутљиви људи су опасни. Никад не знаш што мислив и које ће учинив. Чим га видиш да је тумрук, само ћути и не гледа те у очи кад збори сас тебе, бегај од њега. Тај

је опасан човек. Најопасни су онија људи који само ћутив и онија што се не смеју. Ау, тија што се не смеју, они су још поопасни и од онија што ћутив. Јес, јес, жи' ми ти, такој је како ти казујем. Кад видиш човека да прича, да се смеје, па и да се свађа, знај да неје толко лош к'о онај што ћути и не смеје се. Не вика се цабе, *куче које лаје, не аџе, а оној које не лаје оно уаџе мукачки, кад се човек не нага*. Него, 'ајд' да ти испричам мој роман, што викав деца, овија школци. Мож' ћу биднем помало и досадна, а и нумем да причам к'о овија учени. Ја казујем овакој по нашки, без туј гр'матику како гу викав. Нумем да кршим гр'матику, па ме утепај. Ал' ти си видим наш човек па ће ме разумиш.

– Само ви причајте, добро вас разумем. Ја сам сељак који је грешком ишао у школу и дошао у град, па сад не зна шта ће са собом, али није важно. Слушам вас, – рекох љубазно.

Даклем, овакој се све одиграло сас мене и мој живот.

На летњи свети Јован, мислим да је било тој онуј годину кад умре Тита. Јес, тај година је била, добро пантим, отидо ја сас још две другачке, на собор у Грдилницу. Родом сам из Боћевицу, тој ти је село између Грдилницу и Предејане, па ме затој сви викав Симка Боћевка. У Грдилницу ме не би никад нашеја ако ме тражиш по име и презиме, Смиљка Лазаревић. А јок, такој ме ни,сски не познава, ал' ако питаш куде је кућа на Симку Боћевку, свако дете ће ти каже. Да-богме.

Дођомо ми на собор, ко што ти реко, улегом у црквену порту, народ бели свет. Дошли чак из Буниброд, Губеревац, Грабовницу и остала околна села, куј ће ги све знаје. Стари, млади, мушко женско. Дошла и деца, момчики и девојчики од десет, дванајес године. Три ора играју. Грдилнички Цигани не да дувају у банде и не да чука гоч него се земља тресе. Под голему липу седи поп сас старији људи, домаћини. Пред њи печење, ладно вино и још поладно пиво. Уживају људи. Свти Јован је много поштуван светац. На тај дан ники не работи ништа. Ни у кућу, ни у поље, Боже не суди. Људи се обучев у чисто и ново руво, па 'ајд у собор. Такој је тој од вајкада.

Е, и овој мора ти кажем. Ми селски девојчики, кад пођемо од дом, собујемо ципеле и идемо босе. Тек кад дојдемо там куде смо пошле, оперемо ноге и обујемо ципеле.

Зашто такој работимо? Да пошпарамо обућу, јел наши родители су сиротиња па немав паре да ни често купујев обућу. По једне ципеле за лето, по једне за зиму, и тој ти је за неколко године.

Стојим ја сас другачке и гледамо онај силан свет и ора што играв, а зној ми тече низ грбину. Упекла дзвезда к'о голема рингла на шпорет, кад гу укључиш на шестицу.

У једно оро, оној што је поред црквену ограду до улицу, видим води крај црномањес момак, кол'ко висок тол'ко широк, разлетела му се коса око главу к'о на лафа грива. Игра, чини ти се не ступа на земљу. У сред оро забоја голем нож.

– Због чега, шта ће му нож?

– Е прике, такав је адет куде нас. Кад коловођа забодје нож у сред оро тој значи да ники не сме да му прекида играње, ел па да се случајно увати на његово место, док он игра на крај и води коло. Кој се усуди такој нешто да учини, обавезно изеде голем ћутек. Игра онај црња, зазнојија се, подрипује к'о јелен трећак, врти марамче у десну руку и подврискује, чује се чак тамо до село Грдилницу: „Гледајте девојке како игра Тикомир из Личин Дол, најјербап момак од Лесковац до Врање“.

К'д одјенпут, улеже у сред оро један голем човек, сигурно га има два метра у висину, главурда му к'о у медведа, неке ручетине к'о лопате. Чујем куде људи зборив: „Леле евега Бица из Конопницу, с'г ће буде бељај. Ће падне големо тепање, ни милиција ги не мож' распраји“. Како онај улеже у оро, узје Тикомиров нож, заповрте га и врљи долеко, чак там преко улицу. Кад виде које овај уработи коловођа се пушти из оро и пође накуде Бицу, вика му: „Бицо, све ти на свет јебем, које тој уработи, знаш да ћу те одробијам, ја сам млого отрован човек, због тој кад ме неки зајебава. С'г ће видиш како Тикомир Личиндолац тепа. Има те тепам док се свиња не укачи у крушку“.

Бица се надуја к'о ћуран на мотку, стиснуја песнице и вика: „Ајде Тикомире, сило кокошиња, да те видим колки си јунак. Дођи да ти избројим ребра. Него, прво нађи телифон и викај китну помоћ да те терају на траматолошко у Лесковац, јел кога ја пропуштим кроз овеј моје воденичарске лопате, тога бар три месеца мора да умотују у јагњећу кожу сас трице, да би стануја на ноге“.

Народ се собраја, чека да види шће буде, свирке се ућутале. У никога душа. Леле мајке, леле! Кад ти се залете Тикомир онакој кратак а широк, одрипује од земљу к'о да је вузбал, Бица се неје надаја за овакој нешто него и даље зева около и прси се, чека да му људи аплаудирав. Мајко моја, оној ми очи несудели ни до т'г, ни од т'г. Онакој из затрк, рипи Тикомир право на Бицу у стамак. Овај само рикну к'о вол, скљока се на земљу и викну: „Леле мајке, утепа ме, ћу изда'нем, немам ваздук, помагајте људи“.

Пође цабала, народ се узмува натам, навам, дође и милиција. Бица лежи не мож' се дигне, само се држи за стамак и вика: „Све му његово по списак, зајеба ме к'о никој до с'г, несам се надај на туј појеботину, друкче би ја сас њега, ал' нека га, ће ми плати кад тад“. Милицајац му вика: „Бицо, дође и тебе неки у згону, натрча на рутав нос, ако ти је, дип си задорица. Има ли нека собранија да ти не напрајиш неку гомненицу, е такој ти и треба. Тој ти је за памет. Ајд' полази у станицу да те саслушамо и направимо записник од овај догађај“. Баш такој рече, запантила сам, *овај гоџађај*. Прође тај калакурница, свирачи па засвирише, народ поче да игра. Куј што повукаја, које тражија, тој добија. Не викаше ли моја покојна баба: *ори кушо, ори, сас дује ће ја влачиш*. Куша, тој ти је прике, име на куче, с'м да знаш.

– Шта би са Тикомиром?

– Шће бидне, ништа. Искористија онуј гужву и побегаја. Милиција га неје ни тражила. Бица гим је толко досадија да су једва чекали да му неки доака, да га пребије. Бија је голема задорица и стално се качија сас људи. Неје могаја увечер да легне у кревет ако се тај дан неје потепаја сас некога, ел бар посвађаја, ако ништа друго. Не вика ли народ, *куј шражи ђавола, ће ја нађе*.

Следећу недељу, беше четвртак, пазарни дан у Предејане. Отидо ја да купим неке ситнице и да се промајем. Девојка, осамнајес године, ихај, куј ће с мене. Улегли неки кондраци у мене, ћу се одавам. Младос' лудос', које да ти причам. Мајем се ја по онуј главну улицу, туј је пијац, кад ете ти га Тикомир Личиндолац. Иде право на мене. Мислим се овај ће ме нешто замлаћује, ће ми збори нешто, ће тропа к'о воденично чекетало, таки су момци. Има ги и онија што нумев ни реч да прозборив сас девојку него само нешто муцав, да се искидаш од смејање кад ги видиш онакој сметени и сплетени. Ја брате волим кад момак буде конкретан и јасан,

па ел ца, ел бу, што се вика. Несам се преварала. Приђе и стану пред мене. Вика ми: „Девојченце, мож’ ли ти бата Тика шапне нешто на тај убава устанца?“

Ја се насмеја, па му реко: „Може Тико, може. Ал’ ће прођеш к’о Бица на собор у Грдилницу“.

Он се цимну, погледа ме сас онија његови црни големи очи, па ће рекне: „Откуд ти тој знаш, ђаволке једна?“

– Гледала сам све што се десило. Очанчи човека па побеже, баш си јунак.

– Е па девојче, да знаш, таки сам ја. Кад ме неки увреди, ел се па задева сас мене због ништа, ударам изненада и бегам. Знаш како се вика, *Сшојанова мајка џлаче, а Бежанова не*. Него лепојко, што ти и ја не би попили по једно пиво у кафанче и да прозборимо неки речи?“ А ја узвилнела, једва сам чекала да ме понуди, одма рекнем: „Што да не, вруће време па сам ожеднела.

Улегомо у кафану, она пуна, једва некако нађомо место у један ћош. Седомо, донесоше ни пиво, чукнумо се. Онакој сас флаше, куј ће га сипује у чаше, па да јури пену по астал, кад истрчи из њума. Богами, остадомо ми туј скоро два сата. Собалимо још по једно пиво. Мене ми се услади, а и нека врућица ми пође уз груди, ако је пиво било ладно к’о срч.

Опричамо који смо, што смо и одокле смо. Казујем му:

–Ја сам Смиља Маринковић, а викав ме Симка. Из Боћевицу сам. Имам старејога брата, живи у Београд, то је овај што с’г идем киде њега, ради у фабрику за трактори, чини ми се да гу вика *Раковица*. Имам и сестру, она је одата у Грабовницу. Ја сам најмлада и живим куде татка и мајку, докле се не одадем. Они ће останев сами у кућу, к’о ћутуци.

– Ће се одаваш ли, колко имаш године? – питају ме Тикомир.

– Оћу, викам ја, на Ђурђовдан сам напунила осамнајес године, време ми је да се одавам, само чекам прелику.

– А да л’ сам ја тај прелика, рекни ми поштено? – питају ме, а све му се лице растегло у неко, ни смејање, ни плакање, и зацрвенело се, к’о да се срамује.

– Како да ти кажем, данас се први пут видимо. Не знам те куј си. Добро, знам да си из Личин Дол, ал’ од који си, каки сте људи, домаћини, све тој мора да се знаје. Човек отиде на пијац да купује говече па му показују билет, од

как'у је сорту и све такој. А камо ли овој, што ме ти питујеш, тој ти је мало по заврзана работа. – рекнем му ја.

– Знаш како се зovem и одокле сам. Јединац сам. Татка немам, погину у шуму кад је секаја дрва, од тој смо живе-ли. Остадомо мајка и ја, имаја сам шес године. Од детињство сам почеја да се мучим, да работим најтеже работе и да будем домаћин у кућу. Изучи дунђерл'к сас неки мајстори из Ново Село и поче да работим у грађевинско предузеће РАД Грдилница. Радимо по целу Југославију. С'т сам на градилиште у Титоград, у Црну Гору. Молија сам пословођу да ме пушти на одмор, ал' како је грађевинска сезона, даде ми само десет дана. Зајутре мора се врћам на работу. Зарађујем добро, не мог се пожалим, ал' и работа голема. Цел дан ме пече дзвезда, ради се на висине, опаснос на сваку страну. Малко ли се не пазиш отиде глава, ал' шће човек, навикне се на све. Најгора мука је за воду. Знојимо се много, пијемо воду сваки час, а док ти горе, на дванајести спрат, донесу воду, ће се начекаш. Но, како се вика, што се мора неје тешко. Ето, тој ти је од мене. Размисли се, распитај се, па решавај. Што би рекли наши стари, *не рийај сас крайку шoјају у длибoкy вoду*. Гледам те, има те. Убава си, јака, цврста, так'а ми жена треба. Онеј скапане и труле, ел па суве ко притке у бачу, што се цел дан мацкав и лицкав пред огледало, потам гим кућа. Несу такве за мене.

Заврши Тикомир орату и ућута се к'о снашка кад прдне пред кума. Ја, ни на земљу, ни на небо. Један памет ми вика овакој, други онакој. Гледам га, гледам, све више ми улази у вољу, земља га претиснула. Реко му:

– Тикомире, брго ће свети Илија, т'г је собор овде у Предејане. Дал би ти могаја некако да дођеш тај дан да се видимо, дотле ћу решим питање, како знам и умем.

– Симке, доодим из Титоград, макар пешки. Ако ме пословођа не пушти, ћу узнем боловање. Само нека је здравље од Бога, доодим сигурно.

Поздравимо се ми, цуну ме у један, па у други образ, ја ћу полетим. Не стојим на земљу. Реко, Симке готова си, ти се затреска к'о секира у пањугу. Овај те смота на брзака.

Оде он на једну, ја на другу страну. Ал' знам сигурно, брго ће се сретнемо. Осићам, судбина је такој шарнула.

Опричам ја на мајку куде сам била и које ми се десило. Рекнем ву одма, без измотавање и заврзување: „Мајке ја сам решила да се оадедем за тога Тикомира из Личин Дол,

млого ми се допадноја. А и ја на њега се допадам. Молим те кажи на татка, да и он знаје и да ми не прави сметње. Пунолетна сам, здрава, могу да работим, он има занат, ради у предузеће, прима добру плату, ш'ће ни више. Ђе напрајимо кућу у Грдилницу. Ја ћу чувам децу, а ако се запослим за чистачицу у тој његово предузеће, ете ги две плате у кућу. Ихај, куј ти дава. До светого Илију морам да му кажем које сам решила, па ти гледај да сас татка збориш што пре. И кажи му да се на чепати на мене како има обичај, јел ако ме он не даде, ја ћу побегнем за Тикомира. Од мен' толко“.

Које да ти казујем, татко изгледа да је једва чекаја да се курталише од мене и избута ме из кућу, па је сас децу рачистија. Оженија, одаја, мож накриви капу, прс' у уво па да запоје. Беше како беше. Одма по светог Аранђела, венчамо се ја и Тикомир. У општину. Црква не венчава у тој време због божићеви пости. Нађомо прифатно стан куде једни стари људи. Имав голему кућу а деца гим отишла у Шведско да радив. Зајебали кућу, родитељи, земљу, па ватили свет. Ал' нема везе, тој је њин проблем. Ја си гледам мој живот.

Куј је к'о мене, одата жена, домаћица. Једва чекам да се ст'мни, да полагамо. Мерак ми, пусто остало, благо ми, које да ти причам. Он јак к'о медвед, ја јака, па никад ни неје доста. Мора ти рекнем прике, ја сам од теј работе слушала још к'о девојчурљак и увек сам се помалко плашила како ћу тој да работим кад дође време, како ће све тој да изгледа. Кад дође време, видо да је много убаво. Чини ми се да ћу полетим под облаци, ако је он преко мене, ич га не осиаћам, а нека лепотиња испуни ме целу целцату, па би си сам' тој работила. Вика ми Тикомир: „Симке бре, ти си незасита к'о ждребица, боже ми опрости“.

– Така сам ја за све работе – рекнем и стегнем га сас овеј моје руке, к'о сас менгеле. Једва се извуче из мој загрљај, све вика: „Ајде доста је, ћу задоцним на работу“, и извуче се из кревет.

И такој, нема да фали. Роди прво ћерку Светлану, после две године и сина Ратомира. Запосли се у предузеће РАД к'о чистачица и курирка. Доведо мајку из Боћевицу да ми чува децу. Остаде татко сам у празну кућу, к'о пустоод. Поче да пије, чујем и доводи неке женетине. С'г које гим работи онакој стар, куј ти га знаје, ал' да га коштају добро тој смо разумели. Поче продава неке њиве покрај аутопут. Паре не дава никому, све потроши сас теј његове влинте. Мајка се

кида од муку, плаче, ће мреје. Погледамо се Тикомир и ја, које да работимо?

– Овакој ће решимо ситуацију, вика мој човек. Гледаја сам једну кућу овде у Грдилницу, неје голема, ал’ је очувана. Ће гу купимо, имамо паре за толко, уштедеја сам, а и неке приватне работе се отворише. Ће испливамо, не бој се. Кад купимо туј кућу ће доведемо и твојега татка овден, да будемо сви заједно.

– Тој значи, ће затворимо кућу у Боћевицу – викам му ја.

– Ће затворимао, да л’ је па једина, видиш да су затворене куће, више од половин село – убеђује ме Тикомир.

– Јес, и тој што викаш – рекнем и заплачем. Је л’, ја га такој ценим, празна кућа, без људи, исто је што и човек без душу. Брго пропадав. Кад погледам колко су куће данаске празне и пусте, душа ме заболи. Ал шћеш, можда је Онај озгор такој наредија, а кад Он нешто нареди такој има да бидне па нек се цел свет обрне наопако.

Но, да ти наставим казување.

Татко се у прво време цапа, неће никако да дође куде нас, вика, овден сам се родија, овден ћу и умрем, нећу да се сповирам по туђе куће под старос. Кад му мајка припрети да ће се врљи под воз ако не дође да живи сас нас он пристаде. После је све ишло лакше. Лепо смо се слагали, несу биле свађе и калабалак по кућу, к’о што има куде неки, долеко било.

Беше тој на Распети петак осамдесет и четврту години. Дође Тикомир из Крагујевац, там је бија на терен. Дочека га како треба, к’о што се дочекује домаћин. Изнесо посну салоту од сушене поприке и празилук, кисел копус и шише ракију. Гледам га, пије, мези, а све ми се чини некако к’о преко раме. Мислим се, овај је наумија нешто големо, само не знаје како да ми га рекне. Несам се преварала. Отпи он оној шише до половин, замези, па се диже од астал и поче да оди по собу, на там на вам, к’о лаф у кафез. Не мога да издржим, рекнем:

– Тикомире казуј које те мучи, нешто си се узвртеја к’о кокошка кад ће снесе јајце, ел па жена да се порађа.

– Симке, добро да ме слушаш. Ресија сам да идем у Немачку на рад. Нас неколко другара и пословођа договори-

ли смо се да дадемо откз у РАД и опробамо срећу у Швапско, па што ни Бог даде. Пословођа је зборија сас Стојана из Ново Село, ижињера који има фирму у Франфуркт. Много се работи али се много и заради. Овден киде нас, к'о што видиш, стално ме бије терен, ч'с, Титоград, ч'с Крагујевац, па Бања Лука, а и зараде почеше да се омаљују. Запатише се много чиновници, па радници поју онуј песму, *људи моји не може се више, један ради а четворо пише.*

А деца расту, треба гим мислимо од будућнос'. 'Тео би да напрајимо голему кућу, сас два улаза. Један за сина и нас, тебе и мене, а други за ћерку и зета. Нека приведе неку алу туј при нас, да гу помагамо док можемо. Е видиш, за све тој треба коца паре. А теј паре су у Немачко, овден киде нас, танка свирка. Које мислиш од овој што ти реко?

– Добро, а које мислиш сас мене, куде ћу ја, куде ћев ни деца?

– И од тој сам размислија. Кад се ја тамо малко средим, ће дођеш и ти. Морам прво да нађем неку работу и за тебе. Децу ће ни чувају твоји татко и мајка. Ми ће гим праћамо паре, а они да водив ред од њи, да ги праћав и дочекују из школу, да пазив да гим се не деси нешто рђаво, не дај Боже, и такој.У бре, овој ли је већ Јагодина? Прећеред беше Светозарево, с'г му променише име.

– Нису му променили, само су му вратили старо име.

– Добро де. Ново време, нови људи, стари адети. Ми Срби много волимо да мењамо нешто, ал' да си остане к'о што је било. Таки смо народ.

– Овде имамо паузу од пола сата. Ако сте расположени могли бисмо да се освежимо неким пићем у станичном ресторану.

– Баш добро, да протегнем ноге, све ми утрнеле од овија тескобни седишта, а и ожеднела сам, да ти поштено рекнем. Дрмнула би једно пиво. У Немачку се научи на пиво, па га и овде пијем.

Седосмо у ресторан и наручисмо два пива.

– И, шта би после, Симка? Прича ми постаје све занимљивија.

– Море прике, топрв ће ти буде интересљива, кад ти гу опричам до крај. Ђу морам да гу казујем малко на прескок. Плашим се ће стигнемо до Београд, а ја нећу постигнем да ти опричам све како је било и што је било.

Отиде мој Тикомир у туј Немачку сас још тројица другари и пословођу, после једну годину отидо и ја по њега. Средија ми папири преко ижињера Столета. У што је тај Столе бија господин и добар човек, нумем ти опричам. Поред грађевинску фирму, имаја је и ресторан. Голем, луксузан, туј су доодили само господа, пословни људи, како ги там' викају. Е у тај ресторан ја сам прала судови, чистила и све остало што ми се нареди, радела сам к'о *мицка*. Нема тамо, трт мрт, има работиш да ти очи испадав. Ал' и плаћају, чес' и час'. У помоћну зграду позади ресторан, становали смо Тикомир и ја. Столе је много заволеја мојега Тикомира, к'о брата, ма каки, више од брата, јел Србин ретко кад споредује сас брата. Радеја је мој човек за тројица, а у Столета гледаја к'о у икону, боже ми опрости. Беше како беше, остадомо тамо двајес и пет године. Душе ваља, зарадемо добре паре. Све је убаво тамо, не мог' да грешим душу. Све уредно, чисто, на своје место. Радиш, гледаш своју работу, никој те не дира, имаш и да купиш, да поједеш и попијеш, ама, неје тој тој, опустело дабогда. Нема гу моја Боћевица, нема гу Грдилница, деца ми порастоше без татка и мајку, при нас живи.

Колко му је убаво држава у коју се родија, колко му је убаво место куде му је оцечен пупак, тој човек осети и види кад се удаљи долеко од њи, кад отиде у туђ свет. Ми Срби смо такви какви смо, несмо цвећке за мерисање, ал' наши смо си, па и кад се поцапамо помиримо се брго и споразумемо лакше. Немчурине су дрвени људи. Никој никога не гледа. Деца не бренују родитељи, родитељи и не знају куде су гим деца и које работив. Чим дете напуни осаманајес године, ваћа свет, бега од кућу и родитељи. Код нас неје такој. Родитељи бринев од децу док су живи. Моја мајка је викала *моје дете* и кад сам била у четерес године.

Кад припорастоше ћерка и син дођоше куде нас у Немачко. Поседеше двајестину дана. Видим не гим одговара. Овија ће бегав натраг, мислим се ја. Такој и беше. Сим ми Ратко вика: „Мамо, Светлана и ја би си ишли дома, у Грдилницу, у нашу златну Србију. Овден ни се не свиђа. Све ни је некако круто, тесно, к'о да смо у кафез. Једва чекам да се бућнем у Мораву, ел па да отидем сас другари на базент у Предејане. Завршија сам осам разреда школу, па ћу од јесен да идем у мајсторску школу да будем столар у *Данило Бошковић*. Нећу се акам по стране државе ко ти и татко. И у

Србију има лебац за онија који оћев да работив, за нерадници нема нигде, нека ги ђавол носи“.

– И ја такој мислим, – додаде Светлана, ћерка ми. – Решила сам да завршим текстилну школу и да се запослим у ТИГ. Тамо увек има место за текничари и мајстори. Не могу без Грдилницу па тој ти је. Туј ми је оцечен пупак.

Добро деца, рекнем ја. Ако сте такој решили нека такој и бидне. Ви тамо, ми овде, ако работимо паметно, неће ни буде лошо. Све што зарадимо татко и ја, ми ће вам да дадемо и оставимо. Кома другоме би него вам?

Оприча Тикомиру све како су ми деца рекла, он ћути, пали цигару од цигару и натеза конзербу сас пиво. Поћута, поћута, па ће рекне: „Симке, деца су по паметна од нас. Нека иду по свој пут, како ги Бог учи. Има овден један Муслиман из Босну, млого добар човек. Он често вика: *ћуј болан, немој се бринуиш, коѝа је Боѝ сѝворио шоме је и ѝуиш ошворио*. Ја мислим да је тој млого паметно рекнуто. Еве, узни наш случај. Дошли смо пре двајес године у Немачко, кад смо били млади, здрави и јаки. Ја сам узеја педесет и прву, ти се приблизујеш накуд педесету, тој више неје младос’. Попуштав шрафови, рђа не полак, ал’ сигурно, једе. Још неку годину па у старо гвожђе. И, које смо работили, куде смо били..., прође живот. Дође старос’. А старос’ је посрано оружје, а неје ни неки радос’, моја Симке“.

– Све је тој тачно, викам му ја, ал’ смо зарадели паре какве у Србију не би никад зарадели. Кад се врнемо у Грдилницу има бидемо газде, куј је ко нас. Има сви да ни завидив.

– Јебеш паре, богатство, имање, кад живот оде од тебе, а младост побегне к’о магла уз планину. Обрнеш се око себе, а оно све неки млади људи који нећев ни добар дан да ти рекнев. Навалив бољке, доктури, лекови..., куј што работи ти у Дом здравља и апатеку. Немој слатко, немој љуто, немој слано, немој ‘леб, еј, немој ‘леб! – па, јебем ти живот кад не смем да једем ‘леб, за кој мој сам цел век рмбаја к’о коњ, ако не смем да изедем половин ‘леб уз оброк? Од пиће ни да зборим. Сећам се мој деда, бог душу да му прости, чуваја је овце до сто и прву годину, ал’ се од војничку чутурицу сас ракију неје одвајао, к’о дете од сиску. Пушија је неку крцу замотану у новинску артију. А с’г, чим улегнеш на врата доктур почне да те искарује из мозак. Немој да пушиш, немој да пијеш, немој овој, немој оној..., па добро бре доктуре, које смем, милу му мајку јебем, смем ли да се обесим? Које

ми друго преостаје? Неје цабе рекнуто, *јебеш животи без ракију*. Ете Симке, због све овој што ти наприча, мислим да су наша деца по паметна од нас. Нека си седив дома, под свој кров је најтопло и најсигурно. Ми смо овден *тасшарбајшери* и тој ће останемо док смо живи. Само смо слуге које Немац гледа од високо, к'о да смо нижа раса. Од нас беше што беше. Сврни, обрни, ми га не потрефисмо, признали не признаали, такој је. Отиде живот у тандарију.

Дан по дан, прођоше године. Протрча живот покрај нас к'о експресни воз поред железничку постају Ђорђево, између Лесковац и Грдилницу. Дођомо у Германију млади, док се обрнумо око нас, улегомо у средње године и надзртамо накуд старос'. За двајес и пет године, колко смо били *на љривремен рад*, како га викав политичари, у Србију смо дошли четири пут. Кад ни се одава ћерка Светлана, кад се жени син Ратко, кад ми умре татко, и на храј, брго по њега умре ми и мајка.

Ми несмо били од онија што дођу сас нека колишта, купена на отпад, не излазив из њи, ел чим излегнев из кола, остају оној што су и били. Гољаци и ништа. Овден се курчив и надувају к'о усрани ћурани, као много су постигли, там у тај туђ свет. Водив другари у кафане и частив ги, па после једва намакнев паре за бензин да се врнев натраг у Германију. Ал' такав ти је наш човек, много воли да се пува и лажно приказује. Ми Срби смо големе пувације, уууу... нема ни равни у туј работу. Све најбоље знамо, увек смо најпаметни, све што је нашо, најбоље је, да те бог сачува.

А док смо тамо *љреко цршцу*, мањи смо од маково зрнце, гулимо лебац и конзерве за кучики, стањујемо по бараке и ћумези. Затој кад дођемо у Србију правимо палате за које потрошимо све што смо зарадели. Деца, већина њи, остану тамо, родитељи помреју, и онеј палате зврјив празне и пусте, док не почнев да се распадају. Куде си бија, нигде. Које си работија, ништа.

Реко ти већ, ћерка се одаде чим се запосли у ТИГ. Изучи у Лесковац школу за текстилну текничарку. Одаде се за колегу родом из Добротин, тој ти је село близу Грдилницу, и отидоше да живив куде његови родитељи. Син се запосли у *Данило Бошковић*, а ожени се из Оравицу. Жена му је штрикерка и ради у ИТП, тој ти је трикотажа.

Родитељи се преставише у Господа. Опрајимо ги на онај свет како доликује и како су заслужили, ел да ни несу

чували децу док су пораснула, тешко би било за Тикомира и мене. Морала би да се врћам дом да ги ја чувам и пестујем. Па јес, такој је.

Прођоше двајес и пет године к'о ластавче кад појури мушицу пред кишу. Тикомир напуни педесет и две, а ја четерес и осам године. Један вечер седимо уз астал и пијемо пиво. Ђутимо. Нит он збори, нит ја роморим. Богами, ицепимо по две конзерве пиво, тек ће он да ми рекне:

– Е па Симке, доста је било. Што смо зарадели, зарадели смо, време је да соберемо пашкуљи и врћамо се у нашу Србијицу златну, у Грдилницу. Деца одомена, *стари су на сијурно...*

Несам ти рекла, његова мајка је умрела на два месеца пре него он отиде у Немачко.

– Време је да се и ми свртимо у своју кућу. Несмо више у први младос', ал' несмо ни престарели. Да се малко одморимо од аргатовање, да размислимо шћемо и како ћемо. Имам план да понудим на деца да кренемо у неки *бизнис*, ел читам у новине с'г је у Србију почела приватизација, а државне фирме пропадав. По мој рачун, имамо паре да отворимо фабрицицу за столарију. Наш Ратко је добар мајстор, па што не би му отворили једну модерну радионицу, к'о што су овден у Немачко. Вредан је и способан, нека узме још неколко добра мајстора из *Данило Бошковић* и нека крену. Људи ће увек да правив куће, викендице, зграде разне врсте, а за све тој требају врата и прозори, тишљерај. Тај работа не мож никад да пропадне. Шће кажеш ти на овај мој план?

– Паметно збориш Тикомире, рекнем ја, била би штета да наша мука и зној пропадну у ништа. Уз туј радионицу, фабрику, како ли буде, ће направимо и нову кућу. Имамо две унучики, треба да мислимо и за њи.

– Кој путује од Лесковац до Београд, улазите у аутобус, ће кренемо! – продра се бркати кондуктер, грмаљ од сто двадесет – тридесет килограма, маљавих ручерда, живи доказ о пореклу људске врсте.

Настависмо путовање. Моја сапутница настави казивање о својем *гуљавом животи* и ономе што јој је приредио, чему се ни у лудилу није надала.

– И такој прике, врнумо се ми у Грдилницу. Дотерамо нов ауто, бе ем ве. Оно, неје баш бија нов, ал' скоро да је бија к'о нов, прешеја око сто двајес 'иљаде километра. Син и

снајка се зарадуваше за нас, а унучки не несу ни познали. Више су волели комшије него нас. Шћеш, то је тај пуста цена која се плаћа кад оћеш у туђу земљу да се обогатиш. Туј, докле се извидомо сас родови, сас пријетељи, прође неко време. К'д, нема много време ете ти ги почеше дођујев један по један киде нас, кобагим случајно, а после саваки од тија што дође тражи паре на зајам. Сви имају големе муке, овде-ен се тешко живи, свашта се претерало преко главу, санкције, ратови, начисто пропадање државе. Фабрике се затварав, радници остањују без работу, на њиве никој неће да иде, из понижење гим. А дојучер сви смо рмбачили сас мотику, и никој неје умреја од њума. И те такој, ако би ми могли да гим зајмимо, бар по неколко иљаде марке, па ће ни врнев *на свећи* никад. Викав ни:

– Казујев људи много паре сте зарадели, па да ни дадете на почек, у голему смо невољу. А знаје се, севап је да се човеку помогне, Бог све види, па ће ви врне сас камату.

– Не секирам се ја за Бога, вика мој Тикомир, него дал' ће ми ви врнете, што ви позајмим, тој ме плаши. Немој се вређате, ал' знам ве ко злу пару. Лаки сте на узимање, много тешки на врћање. Моја покојна баба викала је, *gagesh сас руке, шрчиш сас ноје, да ти врнев ишо си гаја*. Све се плашим да ће туј суд да ради, пре него врнете што сте узели. Ако уопште врнете. Затој, пријетељи, другари и комшије, не доодите ми више на врата сас такве молбе, јел несам човек сас меко срце. Животи смо познобили моја Симка и ја у Немачко, док смо зарадели неку пару, а ви с'г сви сте навалили ко кучики на мршљак, да ни развучете нашу муку и наш зној, па после да дувамо у прсти, а ви ће се правите луди. Јок брате, нема ништа од туј работу. И откуд ви знате колко смо ми зарадели, и куј тој прича?

– Уууу..., па тој сви причав, цела Грдилница прича, одговарали би углас и одлазили љути, чула сам да нас неки и пцују, к'о да смо гим нешто отели. Казујем ти прике, једва се курталисамо од *пријештељи и родљаци*.

Е, с'г морам да скратим орату, је л' знаш како се вика, *коноџац је добар к'г је дуџачак, а оратиа к'г је крајка*.

Пође нека галама преко телевизор, по народ, викаше не и у општину, сви нас који смо дошли из инострансто и донели неке паре. Зашто су не викали? Знаје се, да цајев од нас, да божјачив, да ни продавав муда за бубрези. Политичари су се много трудили да ни покажу како Србија нас на-

рочито воли и рачуна на нас, а ми да ву помогнемо. Куј колко може, на добровољну базу. Јел важни српски руководиоци решили су да *прейородив Србију*, ал' немају паре, тој је мука. Него ми да дадемо наше паре, а они ће од Србију да направив рај на земљу. Гле курче, што би рекли наши стари, да извиниш на изражотину прике. Још ни викав, *ваше паре, у наше руке, има да йорасиу*. А ја се нешто мислим прике, знаје се које расте у туђе руке, ал' ајд нек гим буде, да видимо и тој чудо. И беше чудо. Ђе чујеш које је било.

Мој Тикомир се излете, к'о сви гологузани кад дођев до неку пару, и пред сви онија људи што смо били у општину, викну:

– Браћо и сестре, кад је Србија у питање, еве ја давам сто иљаде марке. Ако треба и крв ћу дадем, не само марке. Ете, од мене ви је толко. Ајде браћо да ве видим колки сте Срби и коклко волите Сбију.

Мен ми се обрну око главу онај голема сала, сал што се не онесвсти. Помисле да је мој човек пошашавеја начисто. Ударен у централу. Изгубија везу сас мозак. Толке паре, госпоне Саваоте!

Ал', беше му работа. Кад Тикомир наврне к'о сивоња у јерам, никој га не мож' спречи. Дадомо теј паре, да препородимо Србију. Дођуваше новинари, сликуваше не за телевизију, писуваше новине. Појавише се и наше слике у теј новине. Преко телевизор су не гледали у целу Србију. Чуди ме прике да и ти неси тој видеја?

– Не гледем телевизију, а новине читам врло ретко.

Па добро де, сваки човек има понеку залимацију, ал' ти си изгледа неки чудан баксуз, који само буљи у књиге. Не ваља ти работа. Извини ме, ал' мора ти рекнем. Ја ич не волим тија што читав књиге, а онија што ги писујев, они су па најлоши људи. Седив бађава и с'м нешто смишљују, лажу, мажу, да те бог сачува.

Прође тај калкурница, да прошћаваш на изражотину, ућуташе се новине, телевизија нађе неки други да лаже и кити од њи и њина добротворна дела. Шћеш, све ти је чиста пропаганда. Ал' кад с'ватимо да је отишеја мас' у пропас', беше већ касно. Растури се држава, пође калабалак од Вардара до Триглава, поче срање да се одиграва, како поје онај котруљав Бора Чорба, зајам за препород оде у мајчину. Све оде у мајчину. Дође ђавол по своје, па нуме да си отиде него не зајаша да ни коске попуцају. Боље да смо онеј сто иљаде

марке врљили од грдилнички мос' у Мараву, мож' би неку марку упецаја неки риболовац. Овакој, жали боже. Викам на Тикомира, видиш ли бре слепчо слепи, како не појебаше политичари. Опљачкаше ни муку и зној. Које ћемо с'т?

Слушај ме Симке, чепати се он на мене, за Србију и Слободана Милошевића ћу дадем и овој остало што имамо, па ћу идем по свет и ћу просим, јел ти јасно? И немој сам те чуја да си ми од теј проклете паре реч прозборила, ћу ватим свет и више ме неће видите ни ти ни деца. Било и прошло. Имамо још доста, фала Господу. Ратко је напуштија фабрику. Решија сам да направимо поголему радионицу за столарију. Ја ћу будем газда и руководим, а он нека доведе радници колко му требав, и нека буде пословођа. Има све да буде к'о у Немачко. Радионице, ал' и ресторан за исхрану, собе за ноћевање, кад радници радив прековремено, па не могу да идев дома на спање. Рад има да буде по норму и квалитет, плаћање поштено. Не сме се раднику закине ни динар, јел тој неје љуцки, неје човечански.

Које да ти казујем. Како рече Тикомир, такој и уработи. Ратко и његова пет другара, све мајстор од мајстора, млого му помогоше. Ижињер Столе млого поможе око увоз машине из Немачко. Свака му час', реко ти млого добар човек, бог му здравје даја.

Ниче богами баш добра фабричица. Почеше па да дођујев новинари да писујев и сликујев о развоју мале привреде у Србију, и о прифатну иницијативу, како се они изражавав. Реко гим, новинари марен да ве убије, бегајте од нас, долеко ви кућа. Писувасте ви и пре неколко године од нас, па прођоמו *рево*, затој, м'рш из авлију, да ве не видим.

Поче радња да ради, све у шеснајес. Не мож радници да стигнев да направив тишљерај колко се тражи. Продаде Тикомир бе ем ве, увезе нов мерцедес. Утутури се ја у њега, на предњо седиште, к'о Титина Јованка. Да ме видив људи. Јел прике, јебеш имање и богаство ако људи не видив, ако ти не завидив. Гледам све што смо створили, направимо и голему кућу на два спрата, тој ти не реко. Гледам и размишљавам се, боже, боже, фала ти на све овој што си ни даја, само нека потраји. Па јес, и заслужили смо мој Тикомир и ја. Кад се само сетим које смо све претерали преко главе, ал' и руке и грбине. Ред је да ни се и врне, да поживимо неку годину к'о господа и газде људи.

Ал' прике, изем ти душу, да ти изем. Оној што се човек не нада ни у с'н, е тој ће га снађе. Изеде ме змија. Курветина. Растури ми кућу, уништи ми све што сам стварала цел век. Узеде ми Тикомира, а сас њега и све остало.

– Каква змија, курва, не разумем вас?

Полак, и тој ћу ти опричам. Имамо још време до Београд.

Преметим ја поче мој домаћин да се бричи свако јутро, да се намерисује сас неки скупи мириси и сваки д'н мења кошуљу, а на сваки други д'н обукује друго одело. Машне, да ти не казујем. По две ги мења на д'н. К'о да је неки министар, ел па прецедник у општину. Черале обавезно морав да му буду оперене и намерисане сас бохор, иначе неће ги обува. Ја га гледам, не мог' да верујем. Од онаквога љапшу и распаранду, куј неје мењаја кошуљу по две недеље, а једно одело кад обуче н'уме да га собуче док се не ицепи, постану господин, намерисан и пицнут к'о за изложбу. Ништа. Нека га, ће видимо које је у питање.

Једно јутро, дурдиса се он по пропис, зграби кључеви од мерцедес и потрча на врата к'о да га вирке носив. Не мога да издржим, реко му: „Тикомире, полак, несу Немци у Лапово, куде јуриш? Спремила сам ти подручак, после да попијемо кафу к'о домаћини људи, да прооратимо неки реч. Премећавам да ме опште не констатујеш, к'о да сам неки ствар у кућу. Да сам метла позади врата, уватија би се за мене, а не овакој што сам ти жена. Које се тој сас тебе дешавља“? Он ме салте погледа и ману сас десну руку, па ми вика: „Симке, не ме замарај сас твоји глупости. Ја сам с'г бизмисмен, виђен човек у овај крај. Несам више онај Тикомир Личиндолац на кога ће свака ала и кила да се истриса, а рак патку да вади. Јок море, прошло је тој, с'г је моје време дошло, морам да га искористим. Имам много важан састанак сас неки големци из општину, и не га разуме које министарство, много важни у овуј власт. А ти ме замлаћујеш, ко залудна Мара. 'Ајд здраво, отидо.“

Ааааа..., Симке овден нешто неје арно, викам ја на себе. Има нека бељавна работа, овај човек је уфатија *йо криве иушинке*. Дај боже да га неје смотала нека курветина, има ги данаске такве колко оћеш. Само чекав сома куј ће загризе мамац. Сукњичики гим до пупак, да простиш гаћице гим се видив, уснице надуле к'о да су дувале у кланету, намазале нокти к'о вештице, да те бог сачува. Кад видив некога по ста-

рога, а има паре, бесну лимузину и све остало што иде уз тој, кидишу на њега к'о орал на кокошке. А мој Тикомир неје кокошка, он је ћуран, голем ћуран. Цел век је само работија да заради, да створи, да има, да постане газда, да се извуче из онуј личиндолску сиротињу. За теј работе, оћу рекнем курвалци, неје имаја време. Сем мене за другу жену неје знаја. Ал' с'г га изгледа уватија неки бес, под старос. Забрину се ја цврсто. Син и ћерка ме питујев, „које ти је мајке, неси ли болна, казуј што је да на време тражимо лек“.

– Ништа ми неје, здрава сам, фала на бога. Ваш татко ме секира. Нешто се сас њега дешава, и тој по крупно. Стално негде јурца, никад дом неје, сас мене не прозбори ни два реча кад дође, па да се ко домаћини допитамо, шћемо и како ћемо. У последњо време поче ми се надирује и чепати, к'о да сам му слушкиња. Туј неје чиста работа. Има нешто, рекнем гим ја и поче плачем.

Син ћути, пали цигару од цигару, па ће ми рекне:

–Мамо, и ја премећавам да нешто неје у реду сас татка. Дигаја је руке од фабрику, све је паднуло на моју грбину, не знам докле ћу издржим. Морам да работим барабар сас радници, а морам и његове обавезе да преузимам. Ћу прозборим сас њега да видим које мисли и докле мисли овакој. Не брини се ти ништа.

Ћерка сво време ћути и гледа пред себе у патос. Одјенпут, погледа ме право у очи, бесна к'о лафица, никад гу несам видела такву, па ће ми рекне: „Мамо, много ми те жал што си такој несрећна. Твој муж, наш татко Тикомир ће ускоро да добије сина“. Ко да ме гром удари.

– Каквога сина ћерко, које тој збориш? – врисну ја и падо сасвема столицу, под астал. Једва ме поврнуше сас воду и шићер.

– Таквога каквога је направија на једну влинту из Мрштане. Знам гу ишле смо у исти разред у текстилну школу. Моја вршњакиња. У фабрику ТИГ жене ништо друго не зборив, сем од Тикомира и његову љубав. Мен ме зајебавају, викав ми, „Светлано, радујеш ли се за брата, мори. Благо си га на тебе кад си такој батлика“. Изеде ме жив срам, не смем да улегнем у мензу на ручак, од зајебанцију и циркосување на мој рачун, к'о да сам тој дете ја напрајила.

Леле, леле, леле,... вренка га изела, земља га претиснула! Тај човек је скроз на скроз полудеја, викам ја и

ударам се у груди. Ћу ги одробијам и њега и њума, нема ми други спас.

Син ми вика: „Мамо смири се, не брзај, нема ништа од твоје робијање. Разговарај сас татка како да се извучемо из овуј ситуацију. Ако треба ће давамо издржавање за дете и на туј курветину, ће ву направимо кућу, ел па да ву купимо стан у град, а татко да се откачи од њума, *обрне у људи* и врне се киде нас“.

Беше се већ одамна стамнило, ноћ. Седим у дневну собу и гледам неку серију, чини ми се да се викала *Роза салваја*, такој некако. Прође време па човек поборави које је ручаја пре три дана, а камоли како се вика нека серија.

К’д у неко добо, ете ти га мој Тикомр, дође. Улеже у собу, седе на кауч и уздану к’о да је носија врећу сас брашно из слатинску воденицу. Кобагим много уморан. Питам га, „Тикомире ће вечераш ли, гладан ли си“? – а све ми игра под груди, ћу љоснем од бес. Он ме погледа некако тужно, учини ми се с’м што не заплаче, па ми вика: „Симке, фала ти, не сам гладан, ич немам апетит, нешто ми неје арно, не знам што ми је“. Не мога да издржим, реко му:

– Ја ћу ти рекнем које ти је. У голема гомна си се уваљаја мој Тикомире, што ти је тој требало. Све сам чула. Нека те је срам и арам од гузицу. Човек си већ педесет и пет године, а ти си се спанђаја сас курветину, врсницу сас твоју ћерку. Па имаш ли мозак колко чавка што га има? Које ће работиш сас тој копице кад ти га убрго роди, куде ћеш и њума и дете? Зар после све што смо створили, душе смо познабили, крв смо бре промочали док стекомо све овој што имамо, ти исповрте и згази под ноге, кућу ће уништиш, због њојну смрдљиву гузицу. Алал ти! И арам ти! Несам знала сас какво сам говедо провела толке године.

Ја зборим, он ћути к’о онија дувари од собу. Кад пре стадо да зборим, узе чашу воду, напи се и чекам шће ми он рекне. И рече ми: „Симке, цабе си тупиш зуби. Ја сам се толко заљубија у туј девојку да не знам које работим, ни куде идем. Дан ноћ, ја само на њума мислим. Без њума нема ми живот. Заљубен сам преко уши, да л’ ти тој мож’ да разумиш“?

– Не могу и нећу, – викнем колко ме гуша носи. Па настави, „не се играј Тикомире, ћу ве одробијам и тебе и туј твоју курветину. Еј бре, бицо, воле, коњино дртава, ти ли мислиш да се она заљубила у твоју *младос’ и лейошу*, ће те

опљачка, има ти кожу огули, па ће те зајебе к'о последњу пачавру. Неје ме брига за тебе, трљај си главу, ал' се плашим сви ће отидемо у тандарију због тебе. Што се не питаш које ће бидне сас нас“? Које ће ми он одговори, да се прекрстиш сас леву руку.

– Да ти рекнем и овој, па смо завршили орату. Ја без моје Силванче, такој му се викала тај алавојда, не могу. Пре ћу легнем у црну земљу него да се одвојим од њума. Само бог може да ме растави сас љубав мога живота. Цел век сам тражија такву жену, с'г сам гу нашеја. Мож ме утепаш, отрујеш, да ми урадиш које оћеш, да ме одвојиш од њума, неће можеш“.

Рече тој и отиде да спије у другу собу.

Сас мене, у задњо време, има берем две године, неје спаја у исти кревет. Кобагим да ме не буди ноћом кад дођује доцкан. Оћеш, а оно које је било, флинта флинтосана га уздала, турила му чампар к'о на коња, па не мож сас очи да ме види, а камоли да легне покрј мене.

Остадо сама па се мислим које да работим. Да га утепам сас секиру. Тој је најлако. Заманем колко сам јака, а к'о што видиш прике има ме, и готов је. Јед'н памет ми вика Симке утепај гада, други вика немој Симке, ће идеш на робију, а там неје лако. Зар да под старос легаш у апсу?

Крај на крај сас тога човека, марен га убија, имаш два детета, век си извекувала, како да подигнеш секиру на њега. Бог му је даја душу, нека му гу Он узне, греота је да утепаш човека. Јес, а што он мене утепује и сарањује на живо, шћемо сас тој, вика ми па онај први памет. Диго се, одим по собу, зној ме избива к'о да сам прегазила Мараву. У тај тар дође ми син Ратко. Како улеже у собу питају ме, мамо кудеје онај. Тој он питају за таткиште, Тикомира. Неће га рекне татко него само га вика онај, па онај. Ене га здригљоса се у кревет да спије, мртав заспаја, викам ја и показујем накуд спаваћу собу.

– Збори ли нешто сас њега, шћемо и како ћемо?

– Збори синко мој златан, поче да наплакујем.

– Немој да плачеш, нема вајда него које да работимо?

– рече ми мој Ратко, па настави да ми казује, све поцрно од црно.

– Данаске дођуваше неки људи из Злоћудово, онај гим је продаја све машине. Показаше ми уговор и све потврде да су му ги исплатили. Јутре ће дођу да ги демонтирају и терају,

ће остану хале празне. Он је теј машине купуваја у Немачко и Аустрију и све на своје име, ми туј ништа не мож' да спречимо. Ал', зграде се водив на твоје име, ел су направене на њиву коју си донела у мираз што су ти га дали твоји татко и мајка. Затој зграде неје могаја да продаде, иначе и њи би продаја. И струја се води на његово име, ал' не мож' њума да продаде. Распитаја сам се у *инстирибуцију* и рекли су ми ако исплатимо дуговања за струју што је потрошена, је л' онај гу неје плаћаја скоро годину дана, ће гу пренесемо на нашо име. К'о што видиш мамо, остадомо без фабрику, само голи зидови. А мора да се живи. Не смемо да се предавамо.

Ајдемо да спијемо, идем ја у моју собу, куде жену и децу, а ти легни и одмори се. После ће видимо које ће работимо. *Јуџро је ђо ђамейно од вечер.*

– Какво црно спање синко мој златан, куј да спије после овакви вести? – удари ја па у кукњаву, поче чупем ко-су оди бес, не знам које работим. Ђу се угушим и готово. Едва ме син некако смири и отиде.

Ја узе сикиру из шупу и улего у собу куде онај булутин спије. Ђу га кољем, па што бидне нека бидне. Приодим накуд кревет а ноге ме не држив, не слушав ме, све мислим ћу се скљокам на патос. Руке ми дрктив. Онај секиретина ми тешка к'о мацола оди десет кила. Немам снагу у мен' ни да гу подигнем. Стојим, тресем се к'о прут, гледам га. Он спије к'о заклан. Још само да га ја докољам. Премећујем, смешка се у с'н, лице му дошло некако подмладено, личи ми на оној које сам видела први пут, на собор у Грдилницу. Мајке божја, које се овој здеси сас нас. Зар довден доћомо, црни Тикомире? Уместом да уживамо подстарос у оној што смо створили, ти да легнеш у црну зељу, а ја на робију. Е што ти је љуцка судбина, куј би рекаја, само пре неколко године, да ће овакој да пострадамо. И тој због које и због кога? Због твоју луду главу Тикомире и због курветину. Не вика се цабе, *кад се сџаро ђубре зайали, млоџо дуџо џори.* И смрди. Послуша ти Тикомире долњу главу, вренка те изела, да би те изела, а куј послуша њума а не онуј горе, тај је награисаја начисто

Осићам пада ми мрак на очи, ће ми мркне свес'. По-диго секиру, заману, ама руке ме не слушав. Не ми се дава да уработим тој што сам наумила, па тој ти је. Одје'нпут, к'о да ме нешто удари по главу и некој ми викну, „Симке бегај напоље, не греши душу, не прави још поголему несрећу“. Истрча на двор, врљи секиру на дрвник и поче да одим на-

там-навам. Не држи ме место. Ноћ, т'мнина, тишина, понегде се само чује куче кад залаје. Врну се у собу, узне две табле-те *бромазејам* и лево. Пробуди се око десет сата пре пладне. Нема никог у кућу. Ратко и снајка на раду, унучици у школу, онај се свитосаја куде онуј, под гарант. Врљи поглед на астал, видим некака артишка. Погледнем, написано:

Симке не ме тражи оишшеја сам. Оиросити ми ако можеш ако не, не мој ти нишита помоћнем. Можда је све овој божја воља. Мож су треови од неки моји сшари па ти ја с'т исшаштам. Збојом. Нек ти бој дава здравје на шеб и на деца. Ја сам моје завршија. Сваки човек иде по своју несрећу. Суђе-нице како су му досудиле шакој ће му буде. Воли те швој Тикомир.

Туј ми пуче нешто у груди. Пресече ме скроз на скроз. Врљи се на кревет и поче да плачем на глас к'о да је неки умреја. А и јес умреја. Нема га више. Готово је.

Ал' прике, које да ти причам. Од човека нема потврдо. Ма каки челик, човек је потврд и од челик. Што год да се здеси, мора се живи. Како викав људи, *јоре високо, доле шврдо*. Човек не мож' жив да иде у земљу.

Малко ја од моју уштећевину, што сам си спремила за сарану и спомен, да не будем на терет децама, малко Ратко, син ми, купимо две машине и наставимо радњу. Ратков побратим доведе још два радника и сви навалише на раду. Фала Господу, па ни пође напредл'к.

С'т већ имамо пет машине и десет радника, мислим сасвема сина ми и његовога побратима. Поврнумо глас који смо имали. Људи дођујев сваки д'н да наручив тишљерај, пара капе. Не к'о оној раније, али има, не мог се пожалим. Немој по горе од овој, овакој се може. Знаш како се вика, *куј илаши шај и слободи*. Кад бог помогне, људи ти ништа не можев. *На сшуйку ће ми сшанеш, на срећу не можеш*. Ете такој је тој било сас мене и мој живот.

– Не рекосте ми шта би са Тикомиром.

Тикомир? Сас њега је било како сам му прорекла, *како сам му врљала жарја*. Све што је имаја паре узела му је његова Силвана. Продаја је и мерседес, па је возија бициклу, ал' половну. Виђували су га људи сваки дан пијаного, док је имаја неку пару да плаћа пијење. После је пошеја од кућу до кућу и ни срам ни очи, тражија да му давају да пије. К'о свака пијандура. И тој онеј најгоре и дибидус пропале.

Силванче се пушти у промет јавно и без стид и срам. Сваки куј је имаја да плати, куде њума је могаја да клати. Једну ноћ, била нека густа магла, не се видеја прс' пред око, Тикомир се врћаја из град, на онуј његову кршену бициклу. Пијан по обичај, возио по сред пут, наиђе неки камион из Бабушницу и оманда га. Нашли га ујутро у јендек, а бицикла педесет метра по долеко од њега. Кад ни јавише за случај, питају ме син: „Мамо које да работимо, ја би га саранија у нашо гробје, да ни се људи не смеју. Ако је он бија шашав, немој ми да будемо пошашави. Татко ми је, нека га ђавол носи, ко што га је и однеја”.

Реко му, синко, нека буде како ти рекнеш, ал' једно ће те мајка моли, кад умрем немој случјно да ме сарањујеш покрај њега. Само по долеко од њега, ни на онај свет нећу се мирим сас њега. Тој да знаш. Обећувам, рече мој Ратко и загрли ме. Поче плаче, једва сам га зауставила. „Зашто плачеш синко”, питајем га. „Мамо, много ми је тешко, много... несам овакој замишљаја наш живот и твој и татков старос'... ал' беше му работа“.

Изведомо ред, саранимо Тикомира, како бог наређује и људи обичују. Подигомо му и спомен од црн мермер, а име и презие му написамо сас позлаћена слова. Туримо му и слику на спомен, онуј на коју је млад и убав.

Прике, живот ти је к'о кафез, затворен си у њега и немаш куде. А на там, а на вам, па си туј, мора се мириш сас судбину.

Нема година по његов смрт, онај влинта Силвана одаде се за некога Македонца, овија што возив 'ладњаче. Нашла га поред аутопут, ел она је почела да ординира покрај путеви, к'о свака камењарка. Оставила малецко детенце и ватила свет. Родитељи ву сиротињка. Чујемо ми да му људи давају по комаче лебац да преживи. Иде у цепене дрешкице, босо, да прецркнеш од тугу.

Кад чумо за тој, диже се мој Ратко и отиде у Мршта-не. Замолија онија стари људи, деду му и бабу, да му дозволив да узне дете и доведе га куде нас. Ми ће га чувамо, ел оно је нашо, како год да обрнемо. Људи добри, расплакали се, исцеливали дете и дали га. Чудо једно, опште се неје бунило и опирало. Пошло сас Ратка к'о да је онакој малецко знало да му је он стареј брат.

А оно не да је убаво детенце, ко анђелче. Нека плава косица, плаве окице, округло бело лице, к'о насликано. Заво-

лела сам га од први пут кад сам га видела, к'о да сам га ја родила. Ене га расте поред моји унучики. Не разликујемо га од њи ни оволицко. Шће дете, неје оно криво што је такој дошло на овај свет. Никој од нас не мож' да бира родитељи, куде ће и како ће се роди. Волела би да доживим да порасте и да дочекам да га оженим. Играла би му на свадбу боса, само у черапке. Тој ми је најголема жеља.

А, еве улазимо већ у Београд. Е па прике, прошћавај што ти досади сас оволку орату, ти би си можда читаја туј твоју књигу. Ал' не мари, бар си одморија очи, ако сам ти ја отеретила уши сас овој моје трањаке. Мож' ти је чудно што сам ти све овој опричала, а ми се опште не познавамо. Па и јес такој, ал' ја причам на сви који ме слушају. Нека чују, мож ће некому моја прича помогне, да га опамети. Прике, тешко се у живот ствара, кућа, кућиште, имање, богаство, подизав деца, а руши се преконоћ. Све зависи од човека и његов памет.

Аутобус уђе на перон. Стигосмо у Београд. Помогох Симки да изиђе из аутобуса. Поздрависмо се као својта и пријатељи који се познају целога живота. После свега што сам чуо од ње, близу сам том веровању.

Данијела Вељковић

ПЕТ ПЕСАМА

НИШТА НЕЈЕ ТВОЈЕ

С'м да си знајеш,
на овуј земљу ништа неје твоје,
ни травка, а ни душа...
Мож' да се обзрташ, да збираш, да згрташ.
С' празне шаке си назам дош'л
такој ће се на небо и врташ.
А душу ти Бог дал.
И да запамтиш кому треба да ју врнеш,
добро се варди да не посрнеш.

ЗВЕЗДА

Светли ми звездо водиљо,
свиткај на небо т'вно.
По друмови да се не затрем,
по камење да се не саплитам
у дувку дл'боку да не упаднем
у вир мутан да се не удавим.

Светли ми звездо водиљо,
на Бел' брег да се укачим,
под висок багрем да легнем,
на зелену траву главу да турим,
очи да запнем, с'н да ми дојде,
душу од товар да одморим.

Л'ЖА

Пред људи л'жу не истурај,
л'жа и душу превари,
изненад' ће ти се врне,

поглав' ће те удари,
образи ће ти се зацрне.

Изд'ган ће буде сваки куј л'же –
кво истури тој ће му се врне.
Л'жа ће се за њег на узлем врже
језик ће му од л'жу утрне.

Не видиш л'жу.
Кад је туј не приоди,
варди си и руке од њу.
Ће те убоде њојан трн
како ливаду грмотрн.

КЛАДАНЧЕ

Под зелен храс' студена вода из'м извирала;
над њег' вила златну косу распуштала,
бело лице измивала.
С росно цвеће кладанац китила,
с умилан глас песму појала:
Кладанче, бисшро око моје!

ЧАТМАРА

У планин' под небо оловно, сиво
чами у трње и бурјан,
напуштена чатмара.
Скршене ћеремиде и посрнул таван.
Дувке големе зинуле из дувари –
нек'д беоше бели, с'г огуљени, потавнели.
У зелен, дрвен креденац дреје миши изели,
гњезда напрајили, па се накотили.
Пенцери покршени иструлели,
стршљени жути у њи' се извели.
Само басамак пред врата остал
једино он неје пропал.

Русомир Д. Арсић

ПАРАДОКСИ

ДОБРО

Добро и зло... Како би лепо било да не постоји зло.
Било би да боље не може бити. Певало би се, радовало, волело,
смејало, љубило, цветало, расло, мирисало, сладило, грлило,
миловало, хвалило, учило, женило, удавало, цртало, писало...
ДОБРО, зар не!!!

ПОДСЕЋАЊЕ НА СИЗИФА

Кад силазите низ брдо не носите камен:
доћи ће дан повратка – горе. Сетите се Сизифа.
Ако се низ брдо спустите без камена,
избећи ћете велики проблем, гурање камена уз брдо.
Зар то није довољан разлог да не котрљате
камен низ брдо?!

СЛАВЉА

Док се још нисам родио, славили су ми
рођење, први рођендан, уписали ме
у школу, поносили се мојим владањем,
учењем... Славили су мој одлазак у војску.
И још много тога су приређивали себи.
Још само да се ја поново родим.

НЕРЕД

Не разумем оне који не трпе неред у кући. Нервирају их
разбацане шерпе, тепсије, флаше, књиге, папири...
У ствари, разумем их потпуно, битно да је све у
реду у њиховим срцима, души и телу.
Мени то заиста није у реду.

РАДОСТ

Ноћас смо сестра, зет и ја спашавали
кладенац да се не угуши.
Из грла извлачили: траву, жабљак и муљ;
из утробе комаде цигала, црепова и гвожђа.
Мучили смо се до зоре,
орасположили кладенац,
и потекла је вода радосница.
Весело, зар не?!

ЛОНАЦ

Празан лонац је само празан лонац.
Пун лонац је већ нешто друго.
То није лонац који сви гледају, већ
лонац у који сви гледају.
Празан лонац сви обилазе.
Пун лонац би да буде што пре испражњен,
би уживао у лакоћи своје празнине,
што је сасвим ненормално, али
најнормалније.

ПРОСТОР

Простор је место за утовар, смештај, цртање, писање, боравак,
спавање, рад, уживање, мучење, гајење цвећа, истовар смећа...
Све друго су простори за сличне или исте намене. Ништа ново.
Али нек се зна, иако се не зна.

КИША

Без кише нема кише.
Што више кише, кише је све више.
Кишовито баш.
Сунце кишу брише
Ал' жели је све више и више.

ШУМА

Идући кроз шуму, видео сам НЕШТО.
Гледао сам га сат и десет минута. Када
сам затворио очи, видео сам СВЕ.
Између НИЧЕГА и СВЕГА, одлучио сам
се за НИШТА. И ево уживам у
НЕЧЕМУ и СВЕМУ. Да баш тако, јер сам
остао без шуме.

Јаїода Никачевић

СТРАХОВИ

ПРОЛЕЋЕ У АРКАДИЈИ
(страх од мита)

ово је хладна кућа, мој пане
и небо изнад брзо

смежурава, мада му никад
не гледај у зубе и песму

(свакако треба
проветрити)

све шуме, поља и живице
смести у чамац длана

па пусти
нека се дешава

јер зелено усваја нова знања
речником варвара

НЕРОН
(страх од ватре)

прошле ноћи видех човека
чије име одају трагови влаге
како утиска олово на своје груди
не би ли ојачао гласовне моћи онда

прсну по шавовима што ми се учини
разумљивим: метал је течан и цури и све
око њега изгледа спржено пламеном
дими се и опрљен љубавни тепих

са његових груди и три конкубине иза
паравана цере се и кикоћу дечје гласно
и преко мере можда зато јутрос
гурам у песме булке и пламенце

из рода птица да с ватром од ноћас
успоставе космичку равнотежу

КРХКОСТ

(страх од знања)

нисам знао како
да те сретнем, кнегињице
невиних арктичких тундри
где скривала си
унезверен
поглед текунице и прозирно
беле руке племкиње

нисам знао како
да те стигнем, мулаткињо
док си крилима влажних пасата
на нулу шишала љанос бахосе
и уместо траве
њихала куковима капуеру, самбу
и меренге заједно

нисам знао како
да разумем ове јалове мисли
где је твоја постојбина и зашто
има те на толико места
у истом црно-белом филму
док испод прозора промиче багрем и његов
голи бог у сенци плаче

и ноћас соул за сан, арета
шапуће *I never Loved a Man*

БУЛКАЊЕ

(страх од крви)

прошле су ноћи у општој пометњи
неке влати постале оштре и млади
жбунови купина храпави и сами
ружичњаци кренуше увис да пресеку
небо на траке и све што бритко
беше или бар мало заличи на трн
или нож склизну тихо
и нехотично са мог стола

а ујутро ...

јутрос су све углас вриштале траве
кржаве

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central iris area with concentric circles. The title 'УПОЗНАВАЊА' is centered within the eye's shape.

УПОЗНАВАЊА

Николај Канчев

ПЕРО АНЂЕЛА

ПОТОМЦИ

Време, у којем постојим, не даје
да вас имам – издалека казујем.
Јуче сам био то, што ћете сутра ви.
Ипак, занавек ћемо остати вршњаци.

О реду речи сада размишљам,
о реду у којем ћете сви живети,
и за хлеб у реду стајати и бити.
Немам ништа да вам дам, право дајем.

Највишу идеју ви узвисите
још више, без мере нека буде.
Већа је од реалности, али у њој
ви сте једина могућа могућност.

МЕДУЗА

Медуза је као привиђење
галаксије, пристигло на таласима
да зачуди твој мирни поглед,
и слух твој мало да опари.

Ако је истина, да ту смо само,
да неку поуку извучемо,
онда си ти сувише опседнут
својом препуњеном торбом.

Нешто си о мору читао,
медуза је водено звоно,
које издалека најављује:
одлази, школовање је завршено.

ВИНО

Хвата ме вино, не могу реч да прословим,
а ипак бих говорио.

Сабери мисли своје, казујем себи, све их скупи,
скупи сазвежђа звезда, и не гасни...

У равнодневици, колебајући се између севера и југа
ваздух је рекао „да“ свему.

Ко је радостан? Ко пева? Ко то улицама виче?
О... деца се враћају из школе у живот.

БЕЛА ВРАНА

О, колико много људи, колико дана, а ти не стариш –
измучен си тим несавршенством и тражиш
која је звезда оно семе чуда?
У шта је сигуран, питаш се, најрасејанији,
направио главу од новина, а капу од главе.
А ти ћеш сам да починиш страشان грех, ако допустиш,
да постоји само телесно, али није све у телима.
Та полетност мисли чини те белом враном.

ТУЖНА УМЕТНОСТ

Знаш ли
какви су људи?

Знаш ли
какво је вино?

Наравно, једнаки су, и исти.

Зато их често затварају
да би их начинили
бољим...

ПЕСНИЧКА УМЕТНОСТ

Тамо, у дубини песника, чега ли има?
Воде – да плаче, лаве – да букне?

Ништа се не види,
осим палих наочара: изненађен је критичар,
али сме ли да сиђе доле и узме их?

Док се напрежеш да прогнаш самоћу
и да томе, што дува, даш име „ветар“.
Збрка може да исправи правописне грешке –
али ти о смислу не можеш писати.

ЖЕНА КАД ПЛАЧЕ

Жена једна кад стварно плаче,
суза њена и у њој она,
са четвртог спрата полети доле.

Док златни паук у мраку плете
спасоносну мрежу у коју ће пасти
не ребро мушкарца, већ перо анђела.

УСКОРО

Ноћу звездама светови намигују
над нашом земљом што не мирује.

Неко већ види болницу као станицу,
али не жели нигде да путује.

Надолази сјајна и здрава природа:
време је да, најзад, и машина зачне...

Просто, кажите, да се ја изразим, кад
је зиме капа рукавица главе?

Уморан сам и сигурно ћу скоро заћутати.
Мир мом земном праху: вејавици речи.

УМИРАЊЕ

Видљиви свет једва се види.
Око земаљску кору не види,
ни како кроз пролазе орлова промичу
вијугаве реке...

Тамо је и сама милост у немилости.

Каква је то блискост, кад гледам
како комета тако неискрено маше
репом око земље...

Узми ми душу срцу.

КЛАСИЦИ

Ко је суштину нечега досегао
разумеће ме у полуречи.

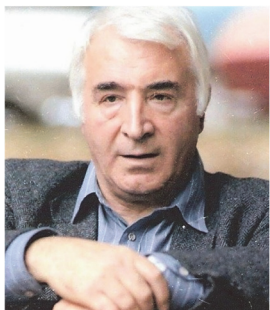
Али ничега у садашњости нема
да дрхти од хладног ваздуха, невидљивога.

Класици су ретко толико даровити људи,
зато не могу живе да их сретнем.

ПОЕЗИЈА

Нисам ти враћао стихове, ни оне слабе.
Очекивао сам увек да том површношћу

мени постављаш неку загонетку,
 без питања, ко ми дозвољава,
 да унутарњу слободу, своју, показујем?
 Када те после кише не беше, тада
 на чистом губитку бејаш, зато знадох:
 ако је тачно, да свет је бољи.

Николај Канчев (*Николай Кънчев*) је рођен је 1936. године у селу Бела Вода, Плевенска област. Студирао је бугарску филологију на Софијском универзитету. Објављује од 1957. године у књижевним часописима оригиналну поезију и преводе. Прву збирку песама *Присусџво* објавио је 1965, а другу *Као зрно пољске јорушице* 1968. године. Између 1968. и 1980. године доживео је забрану објављивања својих дела. Од 1980. па до изненадне смрти 2007. године објавио је тридесетак песничких књига и замашан број преведених са француског, пољског и других језика. Заједно са Светлозаром Иговим, књижевним историчарем, критичарем и писцем, превели су пет српских песника: Душана Матића, Миодрага Павловића, Ивана Лалића, Јована Христића и Бранка Миљковића. Његове књиге објављене су у Пољској, Немачкој, Холандији, Аустрији, Србији, Чешкој, Грузији, Италији, Шпанији, Француској и Америци.

Николај Канчев изненада је умро 2007. године у Софији.

Превод са бугарског и белешка
 Зоран Вучић

Пејо К. Јаворов

МАЈЧИНА ЉУБАВ

ДОМОВИНА

Волим те, домовино, и трују ме
због тебе често јадни болови,
тлачење стоимено леђа сви
па вучем ја у невољи, твоје окове...

Ал' шта си ти? Зар тло са неким пределима?
Земља овог дола, оног виса,
мртву што мучи јара, гром, киша...
коју данас један – а сутра други има?

Где си ти, где си, домовино моја?
Зар не у том скупу побеснелом
вукова, коза – уздуж, попреко
што похараше, и носиш име безброја?

Зар ниси ти звук мајчинога слова,
што први помиловѝ је мој слух,
зар ниси ти откровитељски дух:
слова, те речи – тога бића вечно нова?

Ал' оно... оно је у мени, ту, где
јеца време прошло – тамни одјек,
и где време будуће – зов далек,
сневања тако сумрачна срцу шапуће.

У себи имам – домовину своју!
Да, имам те ја: радост је бол тих...
Под бременим невоља леђа свих.
И ја те имам – да будем сам у безброју.

НА ЊИВИ

Не припремај дочек зори,
иди ори, ори, ори...
Када нема благостања,
Та је кђб вредна пљувања!
Нетрепнув, устај: хеј, месец још је
посред небеса, дубока ноћ је.
Глава ти пада, а очи мами
сан као лепак. Какво је време?
Долази Васкрс, орање, семе –
земља ти чека, нижу се дани.
Пожури, хајде! Да се упреже;
сусед твој, чујеш, и он се стеже.
Изађеш, идеш, а земља тврда –
запињеш ралом, бичујеш вола...
Док ноћна магла тоне сред дола,
огреје сунце и тек тада
одахнеш; свест,
све смућено –
и опет гле:
О...
Ојс! воле, о!

С коровом, трњем се бори,
ваздан ори, ори, ори...
Када нема благостања,
та је кђб вредна пљувања!
Настане јутро, небеса горе,
цвеће мирише, а јечи поље:
засвира овчар, стадо заблеја,
у сваком грму птица запева.
И гледаш, слушаш, не знам досадно
зашто ти буде: их, пусто било!
У груди нешто зуб ми зарило,
да крв застаје у срцу јадном...
Ручак долази и сунце-пламен
пржи чак, пали дрво и камен;
узаврев у зноју, снага гори.

Да даље с' тера, та зар се може?
Исправљаш кичму напокон, боже,
па торбу узимаш, глад те мори.
Лук једе се,
воду с' пио –
и опет гле!
О...
Ојс, воле, о.

До гроба сунце док гори,
само ори, ори, ори...
Када нема благостања,
та је кбб вредна пљувања!
Враћаш се кући кб сенка нека
у вече касно и издалека
зачујеш у селу плач, и врева...
Шта ће то бити? – сад колебљива
тиква се пита; видиш, излазе
јер данас царски убирач дође
и сиромаше – грозница тресе:
„Кошуљу само голом не узе,
дете од мајке!“ – то свако вели.
И помислићеш, шалу смислили:
„Да спремиш тол'ко!“ О-хо, почешеш
ли се по глави одједном сада
уместо вашке пара нек пада!
И смераш, мислиш крчми да пођеш.
Там', кол'ко ће,
с вересијом,
пити се гле!
О...
Ојс, воле, о...

Тако се мре,
такви ми смо,
свакако – гле!

О...

Ојс, труте, о!

ГРАД

„Једна, па две, па три – напорне
године за памћење... Боже,
за неки грех руке свемоћне
подигô си и казни нас ти.

Ко ли може
невољу јадника казати,
макар и јучерашњи говор?
Да беше куга, или помор;
грло у гробу не гладује,
нит жедно је!

А ти нас градом ударио,
и поплава нас мутна вукла,
слана нас покри, беше суша –
у земљи зрневља се спекла...“

Али прошла је зима снежна,
нестала су пролећа кишна
и позлати лето вруће
ширине, жучне до јуче.

Плодне већ њиве сазреле су,
отежали клас лако пада
и утешитељка пак нада
иде сељаку трудбенику.

Угреја све нас радост срца,
осмех нам цвета посред лица,
кротки уздах, до прста прст –
рука побожно прави крст:

„Буди, недељо, ти још таква,
само јара и мирно време,
олакшаће и тешко бремене,
доћи ће крај тешких нам мука.“

Све докле снаге има
без предаха се сељак труди...
Одмор – хеј, па доћи ће зима.
Сад, ни не дремнувши се буди:
ни први петли не певају,
чак пса не чујеш да залаја –
на ногама је... „Катран, мужу,
ужад, бре, узе ли са пијаце?“ Зна
невеста раноранилац – све
спремно је, ал’ опет питаће,
јер сутра жетва је; а срце
сâмо већ зна како се стеже.
И срти се,
због нечег ноге к двору беже,
опет у оставу враћа се,
претура... „Данас да пронађем
седморо њих још, чујеш, жено?
Устај, Вања, ленчуго, доста!
Небо је, ево, гле, црвено,
јер већ се сунце диже доста,
гладна те чека, гледај, стока.“
А Вања, сањив, прозева се,
за заслоном из полумрака
вири. Сивча га зачикује,
вратић му дира влажним носом.
„Устај! – Опет вика очева
усред дворишта, на колима
завеча ексер. – Доста...“ Ево
Код суседа се диже врева,
отуда неко љуто псује.
Чуј, близу чекић игра негде
и наковањ то отпевава.
Јутарњи ветар дува лаки
и звон клепетуша далеки’
доноси селу; стада блеје...
Посвуда живот започиње.
И ето већ и сунце греје
и земљи топли огањ шаље.

Прође подне. Страшне л' запаре...
Страшљиви поглед диже горе,
својим рукавом чело брише
и дуго гледа свак навише.
А небо сиви, магловито.
И сунце жути, гле, срдито:
с југа се надут облак диже,
пузи и већ га ту пристиже.
Још доле провириле главе
и други... знак је, чуј петлове!
А зашто око реке гуске
крила су тако размахнуле,
и оне глупе закрештале,
шта ли су орале, сејале?

Врати се, облаче нестварни,
сачекај, пакосниче црни,
недељу, две... тада долази,
страшило! А облак пак пузи,
расте вијућ космату снагу,
заклања сунце; и на небу
тамни злокобно... Милост – нема!
И вреба нас беда голема.
У заклон све се враћа, срце
дрхти им, од страха умире,
јер горе – дим и паклен тутањ.
Ковитлац, прах... Хеј свод је мутан,
поцепан, пали се – и бљесак –
и још – опет – о, боже!... Тресак
заглушује поља, планине –
земља се тресе... Грџд! – парчад (не!) –
јаје, орах... Немој... Стани...
Рад крвав, боже, пожали!

Ал' стаде. Тихо гром последњи
негде далеко утихњује
и вук за стадом – вихор ледни
облаке већ појурио је.
А ево сунце огрејало
колону гледа, тужна лица –
старих и младих; и дечица:
споља се вуче цело село!
И сви у журби су и боси,
с лицима мртво посивелим
одлазе: вечно зло их носи
њивама глуво опустелим.
Јер жетелица бесна ала
просо, пшеницу, раж, јечмене –
ћудљиво, зреле и зелене
и цвет-надања је пожњела...

ЈЕДНОМ ПЕСИМИСТИ

Да, он је роб, народ, и спава дубоко, гробно,
у нехајном безосећању, муку безлобном,
са свиклим спокојем:
окове тешке вуче, умирућ смирен тако,
јер срећу ко да у невољи налази свакој,
да, брате, он роб је.

Ал' хулну реч не казуј, жестоко не куни га,
јер као да не види зло, када му забија
све дубље нокте то –
и сиса, и посиса последње што ј' остало,
животну кап крви из тела, што све је дало:
зашто грешиш, зашто?

Ја знам, тог невољника вековног – ти га љубиш,
и са болом у жудњи синовљевој га ружиш,
знам ти сневања сва...
Растао си код њега, залогај тврд и црни,
некад си делио с њим, ал' кажи, сине верни,
да ли познајеш га?

Авај, да беше знао какве све сумње тајне,
жалости срчане какве, и муке бескрајне
има погрбљен роб,
у ужасу најежен, не би га клео тако
злобно и тамну му коб горко би жалио, кô
зинули очев гроб.

А он се мршти јадно на ропство у јарму том,
осећа у животу неправде дубоко он,
не и трезвену моћ...
Пошто судбину злу у бедама окривљује
и с погледом ка небу милости очекује:
слепи, црна је ноћ!

Иди, иди код њега: знања што има ум твој,
свепобедива луча – у тами непробојној,
ту нека забљешти.
Прогледавши, окове сломиће у том стању
и најправију к срећној будућности путању
сам ће тад спознати.

НЕ ПИТАЈ МЕ

Немој да питаш, мајко мила,
од чега сам љуто рањен,
где је нестала мушка сила,
па из дана у дан венем.
Већ ми дај, мајко, руку, прва,
на рањене је положи
груди; нешто што душа чува
из прошлости – испричај ми:
кажи како плакасте када
изиграна љубав срца
изгараше: до заборава
тако плакат спреман сам ја.
Кажи, тлачени од тамног зла,
на шта сте полагали, о,
наде глупе – кажи ми, и ја
у глупости сам веровô!...

УЗАЛУД, МАЈКО

Узалуд, мајко, се бојиш,
да сам свенô од скитања –
да си већ заборављена
можда од свог сина остала.

Узалуд, мајко, се бојиш...
Заборавити зар могу
немилосрдну, ја, ону,
која је мени живот дала?

ЗОВ

Нечујно броди утвара смрти,
брижљиво прекрива земљу белим покровом –
у ноћи кô иње дах оштри
разноси осушени лист равницом снежном.

И мислим о теби, мајко – тамо,
на стврднутој земљи у прсима смрзнутим:
сâм себе жалим, мајко, само,
на путу посутом... И ништа; пут не видим.

Погнута броди утвара смрти,
обележава гробове с даљине сиве,
и ноћ усаглашено ћути
са будним ћутањем саме вечности живе.

Теби је, мајко, знам, хладно – тамо,
у тами земље с бездушним загрљајима;
страшно ми ј' овде, мајко, самом:
мисô без сна дух трује горким гутљајима...

Осврнута стаје сабласт смрти,
на небу плахо месец маглама се крије,
власни зов усред ноћи лети,
згусну се мрак, спреман и мене да увије.

МАЈЧИНА ЉУБАВ

Уништио сам све, до последњег сна у мом срцу,
и све угасио, до последње звезде на небу:
у тишини, мраку – кревету најзад полетех ја,
разрушио сам већ ногом руине добра-и-зла.

И рекох: задњи мрем. Ал' хеј прозбори у тишини
ти, мајчина љубави, и хеј стаде у тамнини
невиђеној преда мном: главу исправих зачуђен,
згледах се збуњен, у ужасу леденом охлађен.

Уништио сам све, али ето све оживљује
из твојих очију – и тамо живи у дубини;
угасио сам све, али ето све засветљује
од наврелих луча, што изли твој поглед светлосни.

Допрех до тебе мишљу – и пулс ти довека бије:
лице ти видех, а срце ко ће да ми открије!...
Таблицу свету целе васељене на кивоту –
сагласје смрти и живота, химну надахнуту.

Уништио сам све, ал' ти стојиш неуништива,
и све угасих, али ти бљештиш неугасива:
гранитна загонетка – од њега непрозирнија,
и плам страховит – и бездан страховит сред тог плама.

МОЛИТВА

Душа је моја озлобљена и жестока.
Мајко, бди
над својим палим сином: данас зла, порока
дух надима ми груди.
Дрхтаву једну руку моја прима –
насмешено дете с' радује...
Где је водим ја, да ли ка овенчаним дверима
одреченог раја – и где су оне?

Ал' ти си ту, нада мном дух жалосни!
 Мајко, бди –
 кô луна поноћна с погледом састрадалним
 над злочинцем и трагов'ма му худим.

Дете – она куша да сласт вртоглавице гледа
 у непрегледним безданима греха.
 Нисам је научио? Прва је победа
 била прво притворство смеха...
 Ивицом бездана, до бездне нове,
 кидајућ цвет, биља успутна
 и удишући безбрижно њине отрове,
 да ли зна куд одлази она?

Душа ми је халапљива и хладна.
 Мајко, бди
 над нама двома: пред вољом што ј' непоштедна
 ти заштитница невиности буди!

Пејо Крачолов Јаворов (*Пејо Јаворов*, 1878–1914) један је од најзначајнијих представника бугарског симболизма. Своју прву збирку *Песме* објавио је 1901. године, да би три године касније била прерађена и поново изда-та. Друга збирка *Несанице* (1907) је изузетно важна за бугарску поезију. Најзначајније поетско дело му је антологија *За сенкама облака* (1910; друго издање 1914). Био је део књижевног круга око часописа *Мисао*. Осим поезије, писао је и драме (*У њољима Вишоше* и *Када тром удари, како ехо ушихњује*), историјске списе и бавио се превођењем. Живот окончава самоубиством, после самоубиства супруге Лоре и оптужби да ју је он убио.

Препев са бугарског и белешка
Марко Николић

A large, stylized graphic of an eye, rendered in a light gray color. The eye is composed of several curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central spiral-like shape representing the iris and pupil. The overall effect is that of a stylized, abstract eye.

Вредновања

Душан Стојковић

ЖЕСТОКА АНГАЖОВАНА ЛИРИКА МИЛОЈА ДОНЧИЋА

Не само када је српска поезија у питању, може се говорити о три категорије песника: једни су паучинасти, мало-крвни, у души зихерашки настројени, дочим су други оштри, критички усмерени, спремни да песнички ударе и исти такав ударац приме, а поред њих ту су и они које бисмо, сасвим условно, језичким песницима могли назвати. Првих је читава легија и они се непрестано изнова региструју. Трећи су, ретки, прича за себе. Песника друге категорије, оних који поезију пишу као да играју руски рулет, немајући притом право на грешку, веома је мало. И то мало изузетно често испадне из захукталог песничког воза и првој, *лако ћемо*, пешачкој, песничкој колони се придружи. Милоје Дончић (1963) је још увек у том возу и не показује ни грам намере да се из њега искрца.

Дончић је несумњиво један од особених, препознатљивих, издвојених српских песника. Оно што га таквим чини јесте оштрина, критичност, дубока сатиричност, изворна полемичност његових песама. Колико су жестоке слике које су у језгру његових песама, једнако толико жестоке су и његове песме. Оне су ругање млаким песницима и разводњеним песмама које ови, као на траци, „производе“. Свака његова песма је, футуристички, директни шамар читаоцу с намером да га освести и да му укаже да се од проблема не може побећи тако што ће се нојевски забити глава у песак или тако што ће се затворити очи. Прави песници, и када затворе очи, унутрашњим очима виде оно што се виђењу нуди. Дончић иде корак даље. Његова поезија истински је ангажована. Не постоји тема пред којом ће он узмакнути. Не постоји чир који он својим поетским скалпелом неће расећи. Имамо – и

добро је што тако јесте – песника који је храбро ушао у песнички ринг и, нештедимице, дели ударце, спреман и да их, некукавички, прими. Његова поезија, у садашњем тренутку српске лирике, поезија је која – убеђени смо у то – највише узнемирава.

Савременој српској поезији потребан је претрес и протрес. Милоје Дончић управо то чини. Ужелела се она, усред чудне и чулне жаловине у коју и звани и незвани желе да је увуку, праве, *мушке*, опоре, горке, *одистинске* поезије. Ако у његовим песмама има стиховних неравнина, ако слике зашкрипе, ако ускачу једна у другу, ако се песме као под гиљотином крате, ако се изненада пропињу, ако изненадно мењају ритам, ако обесвећују све, ако не аплаудирају ничему и никоме, ако су толико грке да од њих трну читаочеви зуби, ако боле, ако вређају, ако уједају, ако нокаутирају – песник је то и хтео. Он није желео умивене стихове који ће се лагано прошетати равним и углачаним (боље: излизаним) стазама лажног перивоја. Њега не интересују песничка Потемкинова села. Он има свој лирски разград. Ко ме је у њему тесно, није нешто што би песника могло да забрине. У поезији се не мора само уживати. Времена су таква да је песмо-уживање једно од могућих бекстава из света у којем, једино, јесмо. Ко ме је до бежања – нека бежи! Они који су на бег спремни, и онако у песме не завирују. Милоје Дончић је до грла у својој песми. Он сам је она сама. Њега без оваквих песама нема. Ако поезија не може, а не може, променити читаоца, зашто би се песник мењао зарад читаоца. Песник није змија да непрестано свлачи кошуљицу. Он може бити змија само по лирском отрову који у себи носи. Ако су Дончићеве песме отровне, од њиховог отрова може се справити лек. Треба само хтети, и умети. Ко не уме, ко не сме, њему и није до песме. Прави песници нису они који певавају песме. Њих песма *пева*.

Нишки песник је досада објавио осамнаест збирки песама: *Трошна кашегра* (1987), *Зобница* (1996), *Буквар расула* (2004), *Глодар над хумком* (2009), *Црвљи расад* (2010), *Койљарница* (2011), *Звездослей* (2012), *Смрти у свашове* (2013), *Сирахоумница* (2014), *Задах сјаја* (2015), *Лезино бројило* (2016), *Триеза усамљеника* (2017), *Око у оку: љубавна лирика* (2017), *Трн у оку: саширична поезија* (2018), *Тријада* (2018), *Тешанус* (2019), *Здравница паразитша* (2020), *Тишина у колхозу* (2021) и *Абецедни кактус* (2022).

Бранко Миљковић, Слободан Стојадиновић Чу Де и Андреј Јелић Мариоков били су песници код којих је Дончић, изузетно брзо, прескачући разреде муњевито, пекао и испекао занат, е да би се одвојио од њих и изградио властиту, препознатљиву поетику и складао властиту, особену поезију. Наш песник се указује и као један од легитимних следбеника боемске песничке дивизије коју, поред двојице последње споменутих песника сачињавају, Ђура Јакшић, Владислав Петковић Дис, Раде Драинац, Слободан Марковић и Бранислав Петровић. У његовим песмама песници су „јунаци“. У овом изборнику сусрећемо се и са Миланом Ракићем, Аницом Савић Ребац, Сречком Косовелом, Лазаром Вучковићем, Зораном Вучићем, Небојшом Васовићем и читавом плејадом руских лирика: Блоком, Кљујевим, Јесењином, Мајаковским, Цветајевом, Ахматовом, Чудаковим, Бродским. Такође, и великом тројком француског симболизма: Малармеом, Рембоом и Верленом. Ту су и сликари: Пикасо и Шумановић. И многи други. Дончићеве песме прави су поетски „разговор“ са многим његовим претходницима, углавном животним и песничким уклетницима.

Рима је углавном „случајна“. Она нипошто није песнички потпорни стуб, већ слободно клизи, неочекивано израћа, неочекивано потања Алитерације и асонанце су много чешће. Звук је мукао и више него мукао.

Дончићев стих је често, индиректно, налик на псовку, вику, крик.

Има песама које се свде на један једини катрен, оних које су псеудо-танке, као и оних што су налик на, продужени (углавном бројем и дужином стихова), хаику. Основни задатак им је: утањити, учинити (али – брисањем, ништењем) скоро невидљивим, обезличити, скрити, усебити. Неретко, толико збити да се од *уљудити* стиже до *уцрвити*. Збити да се то збијање може читати и као уземљење, угробљење.

Дончићеве песме имају наративну потку, „причу“ која је задихана. Ритам им је, функционално, попут раздешеног, пијаног, стројевог корака. Животне напрслине, душевне пукотине „покривају“ се стихом који намерно клеца. Комбинују се дужење и сужење. Стих ефектно „палаца“, непрестано мењајући корак.

Ове песме најангажованија су савремена српска поезија. И ако / иако смо мислили како ангажман и лирика не

иду једно са другим, Милоје Дончић нас и више него уверљиво убеђује како то нипошто није случај. За правог, за истинског песника не постоји никакво минско поље којим он не сме проћи. Онај ко се плаши, онај ко ни сенку нема, сасвим очигледно песник није. Дончићева поезија је писана, и буквално, крвљу.

Притом, песник не заборавља ни симболику. СТВАРНОСТ се постварила. Но, присутно је и надреално које је реално. Песников је наум: не превазићи, одвојити се, узнебесити, већ – болно – потцртати постојеће. Опевати пресан – једини постојећи – живот. Добијамо песме *буднице* које нам не дају да мирно, равнодушно, побегнемо од немира века у којем јествујемо.

Изнад свега, живот је хрупио у поезију. Испунио ју је језом, горким хумором, иронијом, сатиром, благотворном, ма колико оштром, заслужено оштром, песничком критиком. Милоје Дончић је, последњим својим збиркама, али не само њима, показао како, у рукама и у духу правог песника, и оно што, комфористички, непесничким називамо и те како значајна и вредна поезија може да буде. Његове нас песме од илузија и samozавааравања трезне.

Гогољев *Ревизор* има мото у којем се вели: ако си ружан, не ружи огледало. Не огледа се оно у теби, ти си тај који се огледао. Оно што си видео, чиста чистијата је истина и ту се ништа променити не може. Дончићева поезија огледало је у којем се можемо огледнути. Притом нам нимало пријатно неће бити. Но, не кривимо песника. Потрудимо се да – ако није касно, ако сви возови нису већ протутњали – променимо себе.

Посебно треба обратити пажњу на горке песме: „Очи ратног војног инвалида“, „Помен новосадској рацији“, „Почетак школске године у Призрену“..., као и на ироничне, сатиричне, до бола критичке: „Траг постмодерне муве“, „Услов за пријем у моју антологију“, „Године Ниновог ордења“, „Скупљање књижевних награда“, „Како се постаје песник“. У другима је на тапету смешна, налик на циркуску, шатра песничка, која, у жељи за крканлуком, лишена свега духовног, готово мувљи, тумара Србијом. Хумор присутан у њима често је вашеовски.

Ако постоје теме од којих песници, а богме и читаоци, неретко, беже, Дончић то нипошто не чини. Он историју сецира на свом песничком столу: Косово, стране мисије на

њему, Симонидине ископане очи, књижевне награде које су постале накарадне награде, неславан тренутак у којем јесмо, епидемија ковида... У историју се болно зарања. Не одбацује се политика. Обезљуђеност нас приближава реализму. Људи су се, по песниковом мишљењу, толико отуђили да су се одрекли и самих себе, уклонили од сваког нормалног бивствовања.

Постоје неколике врсте поезије које би се могле окрстити као критичке. Може се критички говорити и у обландама, алегоријски. Но, то је обично врдање, избегавање проблема. Критика је права када туче у главу. Удара из све снаге. Таква је Дончићева. Он не критикује да би привукао пажњу на себе. Критички тонови његових песама јаук су због онога што нам се дешава. А оно што нам се дешава, збива се са нама јер нисмо довољно научили од прошлости. Прихватили смо је онаквом какву су нам је налакирали победници. Нисмо се суочили отворених очију са оним кроз шта смо прошли. Нисмо залечили ране, јер смо се понашали као да никаквих рана није ни било. Дончићеву поезију „настајују“ они које никако нисмо смели заборавити, а учинили смо све да би било као да њих никада није ни било. Пева се о затуреној и покраденој заоставштини наших великих писаца, фалш предметима који творе Потемкинова села у спомен-собама и спомен-кућама наших писаца, Сави Шумановићу за кога се заборавља како је и од кога пострадао, тромом и млитавом Друштву српских писаца, проданој и продаваној Ниновој нагр(а)ди...

Дончић није верист у оном смислу у којем су то били наши песници припадници ове песничке струје. Они су стварност давали у сликама, као да су правили албум са успоменама или снимцима на којима се видела, не ретко – само назирала, непријатна стварност. Ако смо ми као друштво у благу, ако наша стварност ни по чему сјајна није, а није, Дончић је песник који је дубоко у њој и *изнуштра*, из ње саме, он емитује слике на којима је она приказана у свој својој наготи и у свој својој грозоти.

Ако Дончићеве песме понекад јесу и пригодне, оне су пригодне на особен начин. Не може од пригодности побећи песник коме су обе руке загњурене до лаката у стварност која нас окружује и замагљује сасвим. Пригодним песмама прети будућност у којој ће бити потребно да се објасни на шта је тачно песник циљао. Та објашњења биће потребна пе-

смама оних песника који су око стварности поиздаље кружили, овлашно је додирујући. Поглед Дончићев, соколски упућен ка будућности, у нашој садашњости открива заборављену прошлост и критички збори о њој е да бисмо се испетљали из мрака заборавности што нас попут густе паучине роби. Да нам се не би десило оно на шта је трагични Сима Пандуровић указивао: да нас *ослобођење од живоша ослободи*, потребно је опевати очај који се из читавог живота густо цеди. Полазиште Дончићевих песама несумњиво су две Дисове, дуго заборављене, недавно наново читалачки откривене, песме. „Распадање“ и, посебно, „Наши дани“. Несумњива „политичност“ Дончићевих песама чини га правим *poet-om politicus-om*. У основи његове политичности есенцијална је етичност.

Љубав се у Дончићевој верзији, уз помоћ војне / ратне метафорике, преобраћа у својеврсну лирску „причу“ о рату и миру, с тим што и у мировању важе ратна правила, те се непрекидно налазимо у *рајничком миру* ако такво чудо уопште – игде другде, осим у поезији – и постоји.

Речи-теме његова песништва су и саме нападачке, несмирајне, непокорне, неретко понорне: *иакао, језа, сирава, црв, муве, мрав, Месеи, ранац, клавир, лампа, слей/ило, придев црвено, звезде, казаљка*. Друштво им прави придев *злашан*: *йодне злайно* („Акт на чамцу“), *У злайном чамцу злайна лежи жена* (Исто), *злайна слова* („Монтенегрини“), *из дубина злайних* („Радни сто Милана Ракића у Приштини“).

У многим песмама налазимо и неологизме којима се он изузетно ефектно служи: *доброшворијум, дремарница, грх-шолої, дувољуб, завичајница, звездослей, зрноубица, зуборед, именарница, йойолої, шравољуб, шмркољуб, шйрицољуб*. Ту су и полусложенице. Наш песник, дакле, не заборавља нипошто на песнике језичаре већ им се, макар овако, дискретно, јер има важнија преча, и опаснија, посла, придружује.

Међу српским песницима издвајају се Александар Ристовић, Љубомир Симовић и, посебно, Милован Данојлић као они који прсино комуницирају с природом, другују с биљкама и животињама. Придружује им се и Милоје Дончић чије су песме препуне флоронима и зоонима. У његовим песмама налазимо *койриву, жишо, йшеницу, ілої, каранфил, ружу, лију, храсї, бор, врбу, кешен, шују, шљиву, јабуку, дуњу, лубеницу*, а сусрећемо се и са са *багетом удовцем*... Још је шире животињско царство унутар којег су: *свишаци, комараи,*

џаук, мува, крџељ, сџоноџа, џлсџа, џубар, слеџи миш, леџџир, мрав, џермиџ, џџџавиџа, џрв, џусениџа, мољаџ, џуж, девериџа, скуџа, жаба, змиџа, џоскок, мунџос, зеџ, ласџа, жуна, славуџ, џолуб, џавран, сова, орао, врабаџ, џеџао, коџош, крава, во, коза, свиња, овџа, џараџ, коњ, маџараџ, џас, маџка, срна, јелен, бизон, корњача, камила, слон, коала, џиџар, лав, хиџена, џанџер, џоларни медвед.

Дончићеве песме оспоравају Јакобсонову тврдњу по којој је метонимија заштитни знак прозе, а метафора поезије. Једнако су и метафоричне и метонимијске. Готово да нема савременог српског песника који попут Дончића толико метонимијама и синегдохама прибегава. Навешћемо неколицину примера: када је сахрањиван маршал сузио је ваздух („Испраћај маршала“); џлакали су инсџиџуџи и аџадемије, / дрџџале су карауле и возни џарџови, / званиџно јеџање универзиџеџа / и свеуџилиџџа (Исто; све је живо покрај њега мртвог; метафорички: све је оживело када је он умро). Ево примера и за, иначе доста ретку у српском песништву, синегдоху: национални џреводиџачки раниџ („Екскурзија националних преводиџачких ранаџа“); џачки ранаџ („Почетак школске године у Призрену“); џаџуџа расџарена своју кафу из џрошлоџ века срџе („Труба за српско војно повечерје“). Синегдошки су „обрађени“ искључиво људи. Сводећи их на предмет који се носи или негативну особину или детаљ изгледа који их „краси“, песник их ситни, мрви, брише као људска бића. Они се претварају у најобичније гмизавце који пузе по земљи, ваљајући се у праџини што их обезљуђује сасвим. На делу је песниџова свеопшта лирска побуна против кланОВ-НАња.

Метафора је комбинована са иронијом и сарказмом. Док се маршал сахрањује, џресе (су) се ноздрве официџа („Испраћај маршала“). Присутан је и особен хумор који ће мо илустровати поентом нетом цитиране песме: Цвилеж феџералних џаса / расџеривао је леџџире / исџред Гаџаџијевоџ шаџора, / џде су монџирали влаџу / у очима камиле. У хуморне песме могли бисмо убројити и „Велику нужду“ која се придружује спеву Гомниџаџа Цона Палмотића, циклусу песама о јавним нужниџама Александра Ристовића и књизи Пуџањ у џовно вође српског и светског сигналиџма – Мирољуба Тодоровића.

Дончићева поезија обилује снажним синтаџама, пуним критичког набоја и особене „искошености“ које су доказ

како Дончић има кубистички, несумњиво експресионистички, дар да изнутра узнемири песму (она о црном снегу – оксиморанска је): *црни... снеі* („Шумановић“ и „В. В. Мајаковски“); *црно сунце* („Бојеви град“), *подмуклоі шрамваја* („Стао је будилник“), *ілувоћи Сунца* („Почетак школске године у Призрену“), *исцурелоі мора* („Добротворијум“), *киселих звезда* („Ванредни оброк за Јосифа Бродског“), *азбуке уилашене* („Одјава програма“), *сјори ваздух* („Сенка твог профила“), *јейра уџбеника* („Час историје“), *јросветно црево* (Исто), *збуњених вода* („Помен новосадској рацији“), *слеје іране* („Отаџбина завештава своје срце“). Оне су извориште онеобичавања. Многе од њих праве су синестезије.

Песник песме изнутра динамички узбуркава многим експресивним, експресионистичким по снази, глаголима и песничким сликама. Наводимо их прегршт: *Рига вода* („Хвостански грумен“); *цвиле ламіе кроз чајне ірозоре* („Ненајављени гост“); *Изнад ілувих села іракће мршва іишица* („Хвостно“), *Са матичним бројем за ішобом іробна је јурила даска* („Возна карта са матичним бројем“; онај за којим се стушила даска велики је и трагични Бранко Миљковић); *На ваздух наслоњен раішни војни инвалид* („Очи ратног војног инвалида“; чврстину зида заменила је – функционално – прозирност, неухватљивост ваздуха који никакав ослонац – и поред све његове животодајности – не може бити); *Сунце у крилима слејоі миша, ішто висине ірује* (Исто); *мршве звоне јабуке* („Сићи у овај град“); *Празне реченице іо іртіу саме себе љубе* („Облак у раму“); *Рашичињена звезда, месец убијен, / На нишану Шумановићеви дрвореди* („Симонидино око“); *Сударају се феіуси* („Крик протектората“; ово је једна од најјезовитијих слика свеколике српске поезије); *ока њеноі брусиле звезде* („Мурал на бразди“); *іо небу очима іомерао облаке* (Исто); *Крај ноіу ішојих борбени су / іадали авиони* („Ти ипак имаш душу“); *Када се іојавио свиіац без сјаја, / без нојевих ілава и армаде, са ішоіоірафском / карішом у оку, ішоја су се враіа оіворила* (Исто); *У очним кайцима слејца / живи једна жена, / две сјојене сјреле њена су рамена. // Снајіер срца істішм іакішом куца* („Жар слепца“); *На саішу сјраве казальку слеју вріши / кнез іленумски, овлашћени секунданіш / смріши* („Бројчаник страве“), *Радиокішвна љуљка усјављује беду. / Иміеријални се шири загах* (Исто), *Над уљем речним наіукли се іишу / небодери* (Исто), *У бубњу лажи боіиња іравде / сека-*

чем за куџус пресеца корнеше (Исто); Ни у њаклу више за нас места нема („Карантин“; још једна у низу језних слика).

И смехотресно је динамички хиперболисано: *Јак њарфем решешао је ваздух* („Осуђеникова посета“); *Свака њена њрејавица била је боца кисеоника. / Од сјаја њене ојрлице њагала је збуњена њослуџа* (Исто); *Додиром њрсџију њреко сџола, / џе са њетове душе скинула је инфузија / од милион кубика* (Исто); *Хиљаде, хиљаде сусретџа се сударе* („Време на трговима“); *Ноџе су њене из наушница расле* („Жеља патуљка“). Исто, допуњено и надреалним и надреалистичким песничким „снимцима“ – корен им је узвихорена метафорика – што понекад и до црнохуморног и апсурдног пристижу, налазимо и у појачаним експресивним песничким сликама које су једно од срца вишесрце песникове лирике: *Зайечађени сандук лиџерарноџ бироа сџава* („Стао је будилник“).

Задржимо се укратко на трима кратким песмама, наводећи их исцела.

Најпре, на домановићевском „Обавештењу“:

*Пажња, њажња,
Наш вожд, сед, млад и слеџ,
Са џраџа оџворене џџале,
У њаџучама школским,
Исџод каџиџе беле,
Дели карџе за звездослеџ.*

џџала присутна у трећем, скреће нам, језички игриво, пажњу на прва два слова речи *вожд* која се налази у другом стиху.

Ево „Разводнице“:

*Пернаџо звоно џрану њише
кроз наџукли џрозор.
Муња њо џабли разведеноџ џише,
школа разведена од џака и џроџрама,
ђџаци разведени од родиџеља разведених.
Само је креда бела.
Набреко ранаџ, у њему џрвак.
Оџаџ џа у зору доноси
џреко разведених села,
маџка џа врађа у мрак.*

Читава песма велико је онеобичавање. У срцу онеобичавања је метафорички разигран, асоцијативно неспутан,

придев *разведен*. Разведени су и табла, и школа, и ђаци, и родитељи њихови и села. Петао се праметнуо у *ћернаџио звон*о чије кукурикање у школу призива. Ђак првак обрео се у ранцу. Отац га ујутру у школу допрема, а мајка је задужена да га из школе кући врати. Но, крајња станица до које стиже јесте мрак. Не враћа га она у кућу, већ у мрак из којег се и пошло. Ако је све *разведено*, и то тако што су се сви лончићи побркали, сасвим је јасно како се путовати може само једносмерно: не из мрака ка светлу, како се пропагандистички тврдило, већ од светла ка (најцрњем) мраку.

Исти „модел“ примењен је у великом броју Дончићевих песама испуњених реским, оштрим, тамним сликама. Оне су слике-меци. Њихов песимизам је толико велики да се оне, алогично, што по Дончићевом мишљењу једино логично јесте, претварају у сушти оптимизам. Да бисмо постали оптимисти, морамо се песимизмом неограниченим окупати.

Коначно, задржимо се и на песми „Огањ стопала“ којом се Дончић доказује као прави мајстор лирских минијатура, оних које су писали, на пример, Пол Елијар, Рене Шар и многи руски андерграунд песници:

Из главе њене уместио косе

расле су стиреле.

Месец притвореник шибља.

Исиод стојала њених

ливаде су тореле.

У њој се врши смена кретања од горе / нагоре до доле. Присутна је јаркост / пламтивост слика. Месец се уденоу у само срце песме, њен централни стих: но он је свучен с неба, шибље га је притворило. Шибље је брат близанац стрела које су шикнуле из главе драге. Неуобичајено је сасвим да се вољено биће овако накомстрешено, ратнички расположено, опасно осликава. Сам ход вољене сам је пожар, похара ливада којима се она креће. Где год да приспе, добро бити неће: све што пламом своје љубави окрзне, изгореће. Осим, ако се и други пол љубавне једначине једнаким ватреним оружјем не снабде. Па, ком обојци, ком опанци! Ватра, сама по себи, сажиге и пржи. Две љубавне ватре, уортачене, слика су љубавног пламена којег ништа угасити не може. Стога – поручује Дончић – неопходно је оватрити се.

Милоје Дончић, уз Радомира Стојановића, најбољи живи песник српски са Косова и Метохије, прави је песник

реза. Он не гледа док пише ни лево ни десно, ни уназад. Не гледа ни унапред. У стварности је до гуше. Но, није јој дозволио да га угуши. Такав, песнички сасвим остварен, никакве сумње нема, песник је без остатка.

НЕКА
ЛЕПА
СЛИКА

Тумачења

Мирослав Радовановић

ПОВРАТАК УСПОМЕНАМА

(Милорад Владимиров Вучићевић: ТРЕЋИ ГЛАС, *Bookland*, Београд 2022)

Милорад Вучићевић у збирци приповедака „Трећи глас“ у отвореној, модерној форми приступа „документарној и објективној“ материји свакодневног живота. Он бира угао транспоновања какав приличи „грађи за биографију“, а грађа у поетској надградњи избацује у први план интерпретиван став. „Невидљиви и универзални“ интерпретатор полако, али сигурно потискује реалистичко наслеђе и упућује се ка форми субјективне „објективизације“. Реалистички поступак у овој збирци приповедака ослобађа се исходних опсесија и полако, али сигурно прелази у унутарњу причу која се није могла остварити само реконструкцијом фактографских података. Поступак унутрашње приче шири синтаксички и семантички круг и разара бране „реалистичке литературе“ која површинске догађаје у животу преводи у један виши култни контекст тематске и мисаоне разноликости, упитаности, преплет искуства који суморни и учмали свет титоистичког сивица обасјава неким новим проламсајима унутрашње приче и њеног модификованог значења.

Вучићевић у свом ходочашћу у прошлост заступа преплет анализе и реконструкцију фактографско-документарног. Привидни реализам у причама бива замагљен неочекиваним углом посматрања. Стваралачко у поетици прет-

вара се у потрагу за многоструким и обухватним, за смисленом анализом у којој ће различити детаљи тежити неким новим смисленим и дубоким промишљањем. Унутрашња прича у збирци приповедака напаја се конкретним историјским пројекцијама и историјским материјалом, али бива засењена неким метафизичким пропламсајима. Време се сажима у исечке које писац вешто окупља и удружује са искуством тока свести. Спојеве социјално-антрополошких и психологистичких значења избијају у први план. Редуковани исказ и сажета дескрипција су изворишта и особеност ове прозе. Приметна је стваралачка монтажа која се заснива на множини исечака који се повезују у проширену целину поступком обликованих преламања, низом ситуација које шире значења. Утисак редукованости, шкртости слика и ситуација подсећа на заснованост филмске слике, али постепено она шири свој дијапазон и претвара се у симболе, кругове асоцијација. Документаристичко-фелџонистичка грађа прераста у облик митопоетске симболике. Често се видокруг приче отвара према неисцрпним „локалним“ темама које универзалношћу превазилазе своје омеђености. Мотиви детињства, одрастања, првих еротских искустава, учмале паланачке средине, чудесних и гротескних ликова, апсурдних ситуација, насиља, потребе за другачијим уобличава се у опсесивне теме, хронику изгубљеног времена која је тако стилизована да урања у неке нове психолошке димензије.

У збирци приповедака „Трећи глас“ Милорад Вучићевић трага за неповратно ишчезлом прошлошћу. Давно ишчезли живот и свет искупљује се пред нама снагом сведочења, истинска реалност формира се у сећању. Субјекат је у потпуности окренут гласовима који допиру из наслага времена. Време прошло постаје једино мерило стварног постојања. Прошлост је заправо наш једини траг који допире до сваке тачке нашег живота.

Повратак успоменама носи у себи увек нешто од жаљења због ненадокнадивости свега минулог. Код Вучићевића, у његовој поезици, приметно је да успомене прати меланхолична свест о свету у коме се ништа више не може променити и исправити. Слике из слојева нашег сећања претварају се у митске парадигме зато што се имагинарна пројекција одиграва у нашој свести. Вучићевић кроз реконструкцију једног суморног комунистичког времена власти поново обасјава бића, ствари и појаве тражећи оне изузетне

моменте који блистају неугасивим сјајем чистих суштина које надмашују време.

Време у пишкомом ходочашћу у прошлост је заправо напор воље и свести да се гласови прошлости интегришу у садашњи тренутак, односно да временско струјање остане медиј у коме смисао с лакоћом прелази границе времена. У пишковој поетици свест о пролазности и ненадокнадивости минулог није повод за само меланхолични набој, већ покушај ширег дефинисања бића у времену и интензивирање драматике живота. Писац се речима, накнадно створеним ситуацијама, реконструкцијом ишчезлог бори са снагама ништавила које надиру. Његове приче из социјалистичке Југославије заправо су могућа форма отпора неумитној пролазности.

Људски чин је омеђен временом, али исто тако записан и у непролазну књигу сећања. Код Вучићевића је приметно да се доживљај реалнога света не ослања само на његове темеље него дубоко задире и у субјективну сферу нашег виђења те реалности. Реконструкција једног давно ишчезлог света „другова и другарица“ добија свој потпуни и коначни облик у нашем накнадном сећању. У пишкомом надахнућу израстају бића, ситуације и предмети, сећања стварају илузију о трајности ствари и њиховом накнадном интегрисању у круг нашег доживљајног искуства. Вучићевићева меморија не васкрсава само бића, догађаје и ствари, него успева да наметне и одсјај који баца његов стваралачки дух.

Вучићевић накнадним конституисањем бића, појава и предмета из домена успомена успева да омогући успостављање новог аутентичног контакта са свешћу и чулима. Реалне представе ишчезавају, а из предела сећања и маште појављују се преображени ликови и ситуације који су изван трошности и прелазе у духовно и непролазно богатство. Успомене у збирци приповедака „Трећи глас“ добијају предност над непосредним искуством.

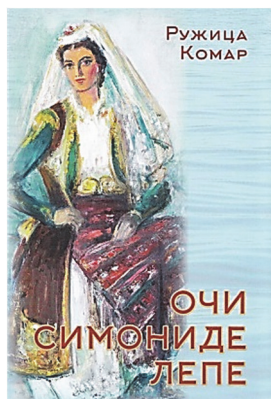
Вучићевићеве приче успостављају континуитет извесности повезујући садашње и прошло као след фрагмената неке недељиве целине у којој је приоритет слика нашег унутрашњег света. У том новоствареном искуству, накнадно створеном писац предочава неке ишчезле догађаје и бића и упливава новим имагинарним пројекцијама. Тако се ствара илузија неког ванвременског простора који отвара илузију да је могуће сачувати нетакнуту слику света коју време није

изменило. Његове приче, накнадно реконструисани свет настављају да живе ослобођени спона времена сведочећи о трајности и постојаности успомена. Дело, односно приче отргнуте од заборава имају спасоности карактер који одгађа нестанак и пропадање. Бића из васкрслог времена и њихови поступци не оличавају само драму у времену, већ смисао стварања у коме живот и његови пропламсаји и даље трају и зраче.

Миљан Десићовић

ПЕВАТИ УПРКОС МРЖЊИ

(Ружица Комар: ОЧИ СИМОНИДЕ ЛЕПЕ, *Свети књиће*, Београд 2022)

Поезија је око времена. Она је казивар привидно прећутаног, и виђеног. У њој, особито виђено, никад не ћути и не пориче себе. Поричу га други, они који би поглед да преправе стварајући од њега истину опортуну самој себи. Живело око љубави и истине, живело око песме, и песника!

Аманетну непрећутницу има поезија Ружице Комар⁵ у збирци песама „Очи Симониде лепе“. Краљица Симонида има своју фреску у манастиру Грачаница, злонаути су јој, према песми Милана Ракића, ископали очи. Симонидине очи су одавно у поезији и свесрпском духу. Те очи које надгледају сваку муку и лепоту, њима и наша песникиња Комарова своју видну скалу језика наизменично усмерава на слику и доживљај, како споља тако и унутра.

Уводна песма је дала наслов овој књизи и она говори очима оне која остварује „зенитни сусрет вијекова“, тамо где су паљени храмови, још увек се чују сузе из јама, страхоте „предпотопског бомбардовања“ док још висе омче „братских препродаја“... Песма опоменица, Симонидина уклетница, нас учи да пишемо као што видимо, да покушамо осетити „буђење мириса родне куће и рушевина“... Ово је књига живота а да то није, чему би књига, иначе, служила? Поезија је слава живота, она постоји зато да живот не био био обесмишљен.

Ружица Комар, песникиња аутентичног доживљаја, у својим стиховима неомеђава простор певања али налази у

⁵ Ружица Комар (Баљци, код Билеће, 1944), пише поезију и књижевну критику. Објавила је 25 књига поезије и књигу есејистичких и књижевно критичких текстова. Живи у Билећи.

њему маркантне збивајуће слике, нажалост доста је оних страдалних, каква јесу станишта „српске националне и историјске збиље, традиције и идентитета (...) који се сами по себи проналазе, повезују, активирају и валоризују до конкретног аутентичног пјесничког доживљаја.“⁶ Иза мајчине прозрчане љубави, која нас духом увезује у братство, налази се растворен поглед на „бол океански“. У нашем народу је позната изрека, „стискао ме океан бола“, али његова објашњеница овде је у речи вода. Мајка нам оставља „ријечи мудре“ да лакше размрсимо „кљупко заблуда“ и као да је на на путу „потопа“ наслутила исте непоменике који долазе као „маскирани анђели“. На све то, опомињу и „слова у трњу са камена“, са којих су речи почеле да прогледавају. Зато ова поезија једнако говори својим муклим гласом.

Песме су ово људског трзаја како зашлих тако и долазећих. У њима је читава антологија, мисаоник, језика и епиграфа који се читају као поезија али и као самци порука који вас скопају за сопствену мисао и задржавају пажњу. Открила је песникиња, између осталих, и „зјенице морских ријечи (...) иза дуvara“. Оне су отвориле слике прохода, пада на путу ка мору, али и уздигнућу иза маслина чија старосна нагнутошћ не тражи штап него тражи да у њеном капању саслушамо далеког сабеседника. А то су „очи свјетлости кроз мрак дар божанске љубави“. Нису ово песме само за читање, ово су песме које нам душу памуче и цеде из њих, и нас, оне капи дреновог постојања.

Земља је велика барка на води на којој нам гусари често стављају злу шаку на „очи свјетлости“. Зато нам Комарова дарује светионике, то су „ријечи мудре“ које ће да оправдају, али и да порекну сеобе душа у патњи. У том смислу ови стихови имају ону Волтерову моћ духовних мелема. Волтер је записао: „Када би народи (...), уместо што се презиру... хтели да посвете мање површну пажњу, делима и наравима својих суседа, не да би им се подсмевали, већ да би се њима окористили, можда би се из те узајамне размене посматрања родио општи укус који се тако узалудно тражи.“⁷ Једно је сигурно, никада песници неће престати да указују да је та

⁶ Станиша Тутњевић, „Трансцедентална феноменологија поезије Ружице Комар“, *Очи Симониде леје*, Београд 2022, стр. 74.

⁷ Волтер, из цитата у књизи Иво Тартаља: „Почеци историје опште књижевности код Срба“, САНУ, Београд 1964, 18.

узалудност извесна само треба неговати „очи свјетлости“ и гајити башту мудрих речи.

Из те баште песмује Ружица Комар која је у српској поезији присутна већ пола века, јавила се 1972. године, збирком песама „Из пепела и снијега“. Она је била и остала упорни указивач да је „узалудно освајачко брисање снова јесењих божанских боја“, али нажалост још увек се светом рађају „слијепци мржњом згођени“ они за које ловачко доба почиње тек њиховом појавом, а не далеком примитивном историјом.

Комарова је, мислећи на насилну смрт, установила једну тешку а истиниту дефиницију за смртоносце, назвавши их – „Мајстори смрти“. „Мајстори смрти су улуди крадљивци цвјетова ријечи округлог стола“, каже она. Њима се пуни океан мржње тако да мрзитељи умисле да су они заиста мајстори. А сто је место за кога седају најрођенији и они који су дошли разговора ради. Ко из уста не изусти доброту и свом ће роду у аманет оставити вечно зло.

Зато, наша песникиња, као свештеница љубави, ходи свим оним просторима које дотиче њена поезија, да проповеда и уразумљује људска бића док то још јесу, да се братски увезују светим вредностима огњишта, на туђим да не праве ломаче, јер „срце је нијемо због братске мржње у чвору зла“. У тај чвор, не својом вољом ушао и онај кобни број 19, и многе календарске године (ни криве ни дужне), где је дошло до насилног сеоба душа, опростити, не заборавити. Ипак, у „срцу Океана (чује се) музика љубави птица прогнаних из свемирског сна“, зато се страдални народ и именује као Небески народ, али му ни ту не дају мира.

Може се казати да је ово и поезија љубави „из пепела прогнаних завичаја“, у којима су остали виногради, воз ћира, „Алеја кестенова“ јесење лишће на прагу, молитва прогнаника. Остале су и „Јабукe иза зида стидећи се људског зла црвене“. Све ово песникиња је увезла у наду да има наде „за буђење Еуридикe и Орфеја“ и да неће доћи до коначног „људског удеса“.

„Задивљује вишезначност овог дјела, у коме се емотивни изливи преклапају са медитативним пасажима. Негу-

јући стил дугог стиха, њено карактеристично обиљежје, пјесникиња везује земаљско и онострано, стварно и мистично.⁸

Прогнани народи су за нашу пјесникињу срна, а њене очи „фењер на броду у земаљском бијегу“. Помислим какве то звери прогањају људе, а срећан је само онај ко бива „промашена мета“. Пјесникиња нигде не именује зло и починиоце, али ово је у сваком случају изузетна документарна поезија која разобличава „ласерске рукописе“, школско звоно оглашава отварање вечне поставке „дечијих цртежа (...) о глупости људског лица“. Све ово издржало је „срце из камена“, које је претрајало и у „братској зависти отете ријечи“, док нас посматра свевидећа Симонида. Нажалост, њене лепе очи, очи наше све се нагледаше попут оних хајдучких док гледаше како пролазе „Турци Лијељани“...

„У визури сећања преламају се различити планови прошлости, од сиротог детињства, и усуда прогнанике, до рата и поратног времена (...). Открива се наружено лице човека савременог света тамнице, крајња инстанца у дехуманизацији. (...) Присутан је бол због туђег Зла у леденој зими свакодневице, у *ломљеној авлији*, док траје апокалиптична трка, али и покушај одгонетања бројних порука у комуникацији са простором невиди, *чишћење мудрости*“.⁹

Читајући ову поезију имам утисак да је њу писао филозоф, а не песник. Ја нашу пјесникињу видим како се Сократовски задубљује у слику која је испред ње склоњена али она прогледава у њене последице. Док размишља она путује у једном правцу загледајући у уклето Златиште, које су војске легле на његову крваву маховину. Антологијска је њена песма „Карта повратка“:

*Поврајна карта за избјељички воз бићна
Можда замка њосмајрачу сјас за кујца
Паралелне шине избјељичкој воза енима
Редари у бризи за њоврајне карте без њоврајка*

*Љубазни кујац заклон њродавицу безброј шалћера
Глас униформе рајне црњи од најирњет кайрана
Нико никоме ријеч истине о возу без њоврајка
Сјоје ујравирани са Мосја карта њоврајна.*

⁸ Љиљана Лукић: „Трагање за просторима среће“, из поговора збирци песама „Очи Симониде лепе“, стр. 81.

⁹ Слободанка Шаренац: „Живи поглед вечности и снага гласа тишине“, Нова Зора, бр. 76, Просвјета, Билеће/Гацко, стр. 168.

.....

*Пад куле стаклених заблуда прије поноћи са прага
Торба празна пијачна расутих снова
о рамену нишпа
Пути извјесан али повратна карта
фашиморана црпа
Сламка у црпцима насиља
моћност у слову са камена.*

А трајање и злу опирање, наставља се уз аманетне мисли Ружице Комар којима она затвара ову књигу, али овакве књиге се стално отварају, ево и зашто:

**Молитва за љубав упркос људској мржњи;*

**Прашпање прије и послије распада у сну и јави;*

**Покајање у правди жрци из ланаца жрци;*

**Буђење из смрти са проиланка сусретља људских рјечи...*

Овде је поезија растворена у догађаје и на сваки поглед читаоца она се сабира у мисли, једра, и постаје оруђе духа чију шифру треба учитати у свест да би свет опстао. Отуда је ово књига планетарних поетичких поука и поука. Ако неко трпи, због некога онда ће и онај други у неком времену заборавити на своја трпила, јер преображено класје Пољем невоље, у коров ће пресвиснути. Зато је Комарова тим лепим очима из Грачанице погледала време и његове савременике, а на зло се не дало „Грачаница“ може да се деси сваком злопутнику коме љубав душу није оплеменила.

У Субјелграду,
24. фебруара 2023.

Раге Вучићевић

НОВИ ОБЛИК ЗЛАТИБОРСКЕ БАШТИНЕ

(Душан Видаковић: ЗЛАТИБОРСКА СВЕСКА, Алма, Београд 2022)

Од књижевника, песника, уредника, публицисте и културног посленика, Душана Видаковића, можемо очекивати да нам у својству аутора приреди било какав издавачки куриозитет, а да се при том не изненадимо, јер ширина његовог стваралачког опуса је импресивна, као у осталом, и библиографија до сада објављених радова, чије се поједине библиографске јединице, као новински текстови на пример, броје у неколицини хиљада. Али, да ће уприличити збирку афоризама посвећених само и искључиво планини Златибор, то већ превазилази такав домен очекивања. Ипак, књига је ту, са надахнутом рецензијом легенде српског савременог песништва Радомира Андрића, и примереном техничком дорадом књижног блока од 54 стране, што је за овај жанр сасвим довољно.

Након ишчитавања само неколицине ових, Златибору посвећених, афоризама, чак и површан читалац закључује да између песника и златне планине постоји нека узајамна, а чудесна веза, која је, тек за почетак, резултирала овим делом, те да се овим њихова идила не завршава, већ тек почиње. Уосталом, један од Видаковићевих афоризама то безрезервно потврђује:

Моја лејша ђоловина се слаже да је Златибор моја боља ђоловина.

Оваква проширена метафора у потпуности одговара субјекатском смислу онога што је Видаковић желео поредбено истаћи, Златибор је до те мере значајан у његовом животу, да се тај интензитет исказа мери необично наглашеним, а личним нивоом емоционалног признања у вези са боља ђоловина, у чему се, за сведока позива на његову лејшу

иловину, чиме све сумње нестају, јер већи кредибилитет *лейше*, од *боље* се не подразумева.

Иначе, стваралачки захтевна, ова форма првенствено наглашава једноставност и директност израза, са ограничењима, што Душана спутава да се размахне и распева, па тиме покаже своје раскошно лирско умеће. Он спонтано реагује на неку рефлексивну појаву у златиборском пејзажу, асоцијацији, поређењима, његовим природним феноменима, етнологији, етимологији, друштвеним и социјалним посебностима, прави брзу белешку да му мисао не побегне и тако твори један сасвим нови облик културне, а нематеријалне баштине ове чудесне планине, која је на овај јединствени начин први пут виђена, доживљена и опевана у нашој поетској стварности.

Видаковић је неоспорни интелектуалац, човек широког образовања и опште културе, неко из чијих мисли „плате“ разне „усвојенице“, термини и разне мудрости, преузете из светске културне баштине, а које је упијао сусрећући се, најпре са античким и римским мислиоцима, потом европским емпирицима, старовековним и савременим филозофима, писцима, класицима... Отуда, у овим златиборским мудролијама, постоји чудаствена ризница успешно комбинованих компарација, од вешто скројене грађе и већ знаних мудрих изрека, што у новој сврси, намени и циљу, Видаковићу омогућавају занимљиву, али сврсисходну игру речи:

Мислим о Златибору.

Дакле постојим.

Свећу се не може уодити.

Изузев на Златибору.

Златибор и његова враћа ошвара.

Златибор је као вино.

In Zlatibor veritas.

Примера ове врсте има на десетине, што само потврђује са колико озбиљности и уметничке посвећености Видаковић ствара своје мисленице, доказујући да у таквом, „откривеном“ светлу златне планине, његово духовно, али и физичко биће компаративно усаглашавају оригиналност пронаведеног стиха, *Cogito ergo sum*, како у циљу емотивног

задовољења, тако и усхићеног објашњења, онога што се у њему, и око њега догађа. Отуда је он феномен Златибора уденуо у све постојеће поре друштвеног, здравственог, социјалног и духовног живота, не само у уском географском одређењу, већ регионално шире, придајући му тако невероватан, епски значај, као нико до сада.

Све важније златиборске топониме, Видаковић је зналачки уденуо у своје импресије, очигледно забележене у трену дате инспирације, тако да његови слогови и слова нису само знакови, идеограми и конструкције, већ готове слике у којима се отварају неке друге, а дубље димензије од ових свакодневних, којима посматрамо бескрајне крајолике, непрегледне сувати и чаробне врхове четинара. Тога ради, Душанова тврдња има смисла:

*Златиборске блашњаве стиже не њрљају.
Нејо њрочишћавају.*

*Немогуће је.
У исти мах биши шужани на Златибору.*

*Када сви друти мраче и облаче.
Златибор ведри.*

Овде су само нека од Видаковићевих промишљања исказана кратком формом, где уочавамо посебно истицање поредбеног облика, на основу којег ће читалац убрзо схватити колико је песник импресиониран асоцијацијом Златибора и његових наглашених посебности. Посматрајући речено, закључујемо да је ово планинско излетиште, по Душановом мишљењу, постало свемогуће одредиште, чистилиште тела, светилиште душе, место просветљења, праштања и заљубљивања, па доброг сна, ића, пића и свакаквих других ћаконија, а што је посебно важно, чиста вода, земља, небо, ваздух и аутохтони, неискварен говор гостољубивих домаћина.

*Када Златибор њроговори,златиоусици заћуши.
Ужива у слушању.*

По негде, Видаковићев запис прераста у анаграм, али то ничим и никако не умањује функцију замишљене идеје, шта више, реченични облик и форма су најмање битни у односу на оно што је песник желео рећи. А он говори да га је милина слушати, па љубитељ ове врсте израза бива затечен

„благод“, које до сада није имао прилику на такав начин видети, а ни доживети. Сада ће Златибор у њиховим очима бити нешто сасвим друго, па сваки будући одлазак на ову планину, под утиском Душанове књиге, доживљаваће као својеврсно ходочашће, које треба да их просветли, прочисти и учини ближим спокоју, некој врсти нирване из будистичке теорије о животу људи „обичника“...

Да може, а на овај начин не може, Златибор би као асоцијација у знак захвалности Душану Видаковићу отворио сва чудаства и скривена богатства, удахнуо му мантру бесмртности, јер га је овај овенчао и у легенду увео, тим пре што није „ера“, већ „шијак“, а и то је неки божански знак њихове узајамне везе, коју је лако прихватити а мало теже разумети, но свеједно.

„Златиборска свеска“ афоризама посвећених Златибору и свим његовим датостима је ушла у свет представљања и јавног публиковања. Ушла, као ни једна до сада. Из ове збирке, људи о Златибору и околини могу научити више него од неког наменског туристичког водича, географског атласа, историјске читанке, речника архаичног ужичког говора, и да не дужим, јер методологија приказа ограничава корисни простор за овакве прилике, а могло би се говорити још доста тога. Но, биће прилике, јер ова библиографска јединица и њен аутор то истински заслужују, зато и подижем светло своје, пут да им осветлим.

Дубравка Ранђеловић

КРАЉИЦА ПОЕЗИЈЕ И ХАИЋИН

(Предраг Пешић: КАЛЕИДОСКОП, Галаксијанис, Ниш 2023.)

Пешић, као зрели песник и мајстор хаикуа, овом збирком у потпуности оправдава своју титулу најпознатијег Косметског хаићина. Превођен је на многе светске језике и заступљен у многим домаћим и страним прегледима, зборницима и антологијама. Ова збирка садржи неке од 170 награђених песама у електронском часопису Етр Ал-асалаа, Триполи, Либија, а посвећена је песниковом брату Југославу.

Тананим нитима хаикуа Пешић преплиће призоре, опажања и осећања. Пратећи са великом пажњом сваки траг и појаву, учи нас стрпљењу и посматрању. Тако се његово лично искуство природе прелива на нас и постаје уједно и наше.

Хаику је сведок тренутка, крашак као уздах.

У томе је сва лепота и тајна ове песничке форме. Уз подсећање да је хаику кратак, али незаустављиво ефикасан, песник нам, на свој необавезујући и смирен начин, показује лепоту тренутка у делићу вечности која траје.

Пешић је песник природе, он у њој ужива и пева о њеним тајнама на оригиналан, маштовит и врло непосредан начин. Поклања нам јутро „препуно мириса и росе” и „сјај летњих звезда”.

Догађаји у природи су њему врло инспиративни, а често су им приписане особине које човеков разум може да усвоји јер су тако сликовито приказане:

*Стао је ветар
када је очешљао
главе врбама.*

Створитељ песме пева одонуд, из саме природе са којом је стопљен и тамо где је усмерено посматрање, песник уоченим подстиче своје размишљање:

*У малом њезду
од цвркућа остјао
скелети славуја.*

Ова, наизглед, једноставна слика, за хаиђине је доживљај исказан речима, чисто снажно и дубоко.

Пешићев хаику представља тренутну импресију, па је увек изражен у садашњем времену. Тема је увек свет који нас окружује, осећања више у виду импресије, него интроспекције.

Форма изражавања је у духу савременог језика. Свака језичка егзибиција је искључена, стил је једноставан, није китњаст, а патетика је апсолутно забрањена. Песник је искључиво посматрач. У њему нема риме, јер би за тако снажан израз рима била превелико оптерећење:

*Ухваићи њесник
најшананији цвркућ
за своју њесму.*

Речима као сликарским кистом, песник нам осликава предивне тренутке природе:

*Стјала је киша.
Украшена кайима
њише се їрана.*

Али га интересује и фотографски забележен тренутак:

*Кренула жетива –
кошница људских їлава
на отвореном.*

И кроз симболизам:

*Дан заљубљених –
шетјају букеши
улицама їрада.*

Пешићу писање није борба, већ неодржива потреба, снажан и искрен одговор на искушења свакодневног живота. Своје тренутке треме, креативне кризе и призивања инспирације, несебично дели са нама:

*Гризем јабуку –
ошворена на столу
чека ме свеска.*

Осећамо непрестани ток његових мисли и идеја које не ишчезавају, али и пренос емоција:

*У белој сукњи
сањао сам те мила
и прошле ноћи.*

Али и другачије љубавна:

*Јушарња кафа –
од кајмака ми срце
поклони данас.*

И:

*Тихи кораци
заљубљених на стази
одоше негде.*

У ритму 5-7-5 корака, лагано плешемо кроз надахнуте и маштовите хаику стихове и слике природе, али, баш као и прави календоскоп, Пешић се користи и другим формама кратке и ефектне јапанске поезије, које су прошарале књигу и дале јој име.

Кроз сенрју указује на неке људске мане, на духовит начин:

*Злајно доба –
на трудима старице
бизушерија.*

Хаибун „На аутобуској станици” комбинацијом хаикуа и прозе, као надахнутом четкицом нам осликава један сасвим обичан трен.

Модерна класична јапанска поезија је такође присутна у збирци, у форми танка поезије, која није римована и написана је у пет линија са метарским узорком 5-7-5-7-7:

*Ход по мукама
осликавам речима
кроз поезију.
Сваки ми натрађен стих
заблиста као осмех.*

Пешићева поезија је пуна песама које у себи садрже добре примере хаику песме. *И њесма је леја, увек њуна лека.*

Песмом пушта бол да оде на *Пућ заборава*. Слободан стил, некад без риме, некад у форми сонета, али увек оптимистичан:

*у души ми јесен
у срцу Пролеће!*

Вешто се играјући стиховима, речити песник смерно претвара писање у најинтимније отварање самог себе. Иако су на први поглед веома једноставне, песникове речи ће вас завести и увести у његов комплексни свет микропоезије са макродимензијама. Поетска збирка КАЛЕИДОСКОП је права ризница креирана да слави и обогати наше српско песништво.

НЕКА
ЛЕПА
СЛИКА

Душко М. Пејровић

БОЛ ЗА МУЗИКОМ КОЈЕ НЕМА

За време рата у Босни затекох се на аутобуској станици Драгорај изнад Превије. Аутобуси су тада ретко ишли; ако би се који и појавио тешко да би овде стао, јер су препуни кретали и из Бањалуке према Рибнику, и из Рибника према Бањалуци. Деда и унук, уз једва чујан шум неке псовке старчеве, одоше доле према цркви св. Недеље; да ли се вратише кући, или ће код кога свога на конак? На дрвеној клупи остадоше само ратник и његова сестра. Упорно сам шетао горе-доле у нади да ће неко знан наићи и превести ме до Бањалуке или ћу, мислио сам, морати да се вратим у Превију пре него би ме ноћ ухватила.

Ратник се одједном тргну и брзо саже према земљи, па уз само болан грч на лицу, не жалећи се, него као да објашњава, рече сестри:

– Боли ме ова нога коју немам.

У камион њиховог рођака примише и мене и за сат и по стигосмо у Бањалуку; они одоше „код оне друге сестре, па ће сутра у болницу на контролу“, а ја на аутобус за Београд.

Боли ме ова нога коју немам понављао сам по више пута у сваком дану потом и тек кад се сетих како сам један догађај с краја четрнаестог века, понет из књиге Коље Мићевића¹⁰, разумео као можда преломни тренутак у историји поезије, смирих се и обећах да ћу о томе написати ово што, ево, тек сада пишем.

Есташ Дешан (1346–1406), нећак славног Гијома де Машоа, написао је прву *Поезику* тога доба: да би *одвојио поезију од музике* и да би се оне будуће развијале свака за

¹⁰ „Четири годишња доба француске поезије“, *Пролеће*, стр 9.

себе. После трубадура (када су многи били „бољи музичари него песници“) и трувера (који су речи песме и оног што песма казује „прилагођавали музици“), дошло је доба људске несигурности и ратова, па је тежња средњовековног човека за постојаношћу и уређеношћу у животу тражила и нашла симетрију и у поезији; „ниједна средњовековна балада није написана непарним ритмом“.¹¹ Дакле, оставши сама, поезија је – у болу за музиком коју нема – морала тражити своју музику, музику говора. И налазила је, прво у тој симетрији и „парности“, па после кроз времена и правце увек у неким новим идејама и облицима – како у француској тако и у поезији других народа и језика.

Истовремено и на сличан начин, бол за музиком коју нема осетила је поезија коју су преведену или чак препевавану с једног на други језик, с једне на другу музику њовора, преводиоци с поносом потписивали широм распеваног света. Иступљена су брда и брда оловака и поломљене камаре речи у покушајима да се препевају песме које су у језику свог рођења биле *чаробна музика њовора*¹².

Ма колико био успешан препев неке песме с француског, шпанског, енглеског, руског језика неизбежан је тренутак бола за музиком говора који та поезија у нашем језику нема. Наравно, исто важи и за преводе српске поезије на друге језике; исто и у свему, јер је музика нашег говора заиста лепа, прелепа.

¹¹ Исто.

¹² Нпр. „Јесења песма“ Пола Верлена

Милагин Вукосављевић

О ПОЕЗИЈИ И ПЕСНИЦИМА, АЛИ И ОКО ЊИХ

ПРОЛОШКИ ИЗУСТ

Свету – на почетку, и Човеку – у корену, одувек: бејаше – Песма!...

А у Њој: запретани, као златан, али лековит, нанос – и раздраганост, и бол, и туга: Ратарева, и Ратникова, истовремено, девојачка и момачка, детета и старине!...

Најпре: јеком гусала повијена!... Па: свиралом и рогом!... Цветом, али и – копривом, зачињавана! Тамнилом и светлилом, такође!...

У знаку Песме, дакле, бејаше нам (пра)почетак! И трајање нам је – одвећ!...

Чистом росом с латица смиља и босиља причешћена, медом слађена, и горчива, прахом с крила лептирових пролепшавана – од срца до срца, од усне до усне, ходила! И – походила: свевремље, а и нас! Као целомудрено блаженство, и нежнило стамено! Али, и рањива, раном – отвореном: срца погађала! И чежњива, чак!...

Нова: Песмом над песмама – бивала! Памћеник и лек, ризничар чулни, и – времешни!...

И, већ: водиља – од минулог у будуће, кроз ововремље!

Своје творце, и мудрочатце, до стамених белега воздизала: у ванвремље, и у срж му!... И нас, тамо, заводи!... Богомдана – богомдарована!...

Безмерјем, животодајним, подаје нам се: све му је дубине поотварала! У њој: свет нам, као „траг окамењене школке“, траје! Њеним, премудрим и стаменим, творцима „ни време, ни људи, не могу – ништа“! Вавек се непролазјем бранила!... Бар за корак, увек, била је пред сваким добом!...

Распета између ума и заума, непоштеђена ни Светог Распећа, претрајава, ето, чудном, и тек наслутном, снагом моћи да васкрсава и на местима сопствених пораза! Кадра да се, премудра, и над више векова раскрили – попут „славне и непролазне статуе“! Сва Њена освета за све то – у трајању Јој је!...

Траг Лепоте оснажен Јој је чврстом вером у стаменост Њеног творца, ретком чистотом до возвишења мудро-словија што се узнео! Предводница понирања у дубине времена и крви, и немогуће пробирљива, печатотворка препознатљива по веродостојној оданости присвајању стварности и њеном преображењу у непоновиве, и стамене, слике – које се чују, које мисле! Опредна, веома, у предавању уму и зауму, увек у стрепњи да Јој не умакне магија надахнутог тренутка, која Јој се, можда, после, никада неће вратити!...

И: то је – Песма!...

Златни плод узвишеног напора „да се изађе из себе“, који се, непрестано, дограђује и преобрађује, домудрује и доумљује, као смисао непрестаног посезања за *бескрајним илавим крујом и Звездом у њему*, која нам приближава оно што нисмо и оно што јесмо, оно чиме се и сами промећемо у окамењени знак!...

Песма је – ту! И Њени творци, такође!... Враћамо се – Песми!... Дакле: постојимо!... Дакле: отимамо се заборавау – сном и магијом, у Њој што су се притајили!...

Да бисмо се одбранили од сопствене немоћи, која, пред Песмом, не може бити мера ни за шта на свету, баш Њу, Песму, избацујемо као – претходницу: мудро опирању свим најездама јаловог наплава! Јер: Песма је – (све)моћни оквир света!... Јер: свему, чиме смо окружени, Она се наметнула као ослонац, свежина, мирис и сласт, али и као пролазна горчина!... Јер: Она је – прадревна чистота овоземаљска, прочишћење и просветљење Човеково! Она га и усправља и подучава му-дрости! Она га мири с његовом суштином!...

Свему људском, ослонац је – Песма!... Њена будућност је стожер бити Човековој!... О Њеној пропасти беседе само они који стрепе да двери ризница ума и заума не буду широм поотваране и да не засене сву њихову уобразиљу и, тако, обелодане им – испразност!...

Песма је пренула свет пред чељустима Безглавог и Безименог: васкрсла је притајену смисленост, именовала – неименовано, свим димензијама даровала и неслућене посебности, озвучила – слику!...

Али!...

1.

Погодио је Бранко Миљковић, принц српског песништва: Поезију, ево, сви – пишу!... Шта је, онда, Поезија – сада?...

Је ли то, готово општи, заскок – неталентом, неписменошћу, или пуким апологетством?!...

Откуд је, богами Поезија – изневеравање идеје; па: бекство – од језика; трућ нагомилавање – празнословља?!...

Има ли забринутих пред чињеницом да се Поезија, али она чије се име мора, вавек, писати – само великим словима, застидела Себе – пред Собом?... А како и не би!... Хоће човек, једноставно, да буде – песник! Дохвати плајваз и лепо се избљује на белину хартије! А онда: тим избљувком, маше – као ремек-дело да му је! А у оба случаја, ако хоћемо право, јасно нам је са ким то имамо посла!...

Тај ти, лепо, пљуне на Е. А. Поа!... Валерија, такође!... Не заобиће ни Тагору, Јејтса, Лорку, Превера!... И Миљковић ти је, за њега – ништица! То су му, потом, и Попа, и Павловић, и Раичковић, и Иван Лалић, али и Александар Ристовић и Бранислав Петровић!... *Сумњичаво* врти главом и при помену Бећковића или Симовића! И не само њих!...

Јер, до њега, овде, Поезије и не бејаше, осим оне народне, на којој се, галами он, и те како – „напаја“!... Он, ето, дође као некакво спасење, као Бог Поезије да је!... Тако се, на нашу несрећу, и поставља, и представља!...

Онда: то његово *нишџа* подупре – *ново нишџа*!... Ухрањено скраћеном лектиром, заслађено фејсбуком и есе-месом!...

У шта се, дакле, с тим *удвојеним нишџа*, стропоштавамо?!... Па, ваљда, у амбисе, у којима је баш то *нишџа*, све више, све и свја! На срећу Праве Поезије, за то *нишџа*, о његовој судбини, брине се, једино, оно *нишџа*, које га и подржава!... Јер, ако би, пред толиком најездом, то *нишџа* и успело да, некако, постане – нешто, онда би оно расло, расло, и то тако брзо порасло у *оно* што би нас, све, могло скрајнути баш у – *нишџа*!

Најгоре је што је, још увек, мало оних који су кадри да се, већ пред толиким *нишџа*, бар мало, и застиде!... Поготову, кад забруји бисерна ниска, саздана од оног што бејаше, и оста, само – ВРЕДНО НЕШТО!... Ипак, Права Поезија је толико мудра, и раскошна, да ће – само то и остати! Уз Њу, и

– они, који, пред Њом, и нису губили веру и наду, које Она, баш ничим, до сада, није изневерила, нити ће!... Који су знали Њену суштину, и шта се у Њој, још мора, и може наћи, ево, и себе преобраћају – сасвим верни Јој!... На Њену срећу, и и свих нас – посвећеника Јој!...

2.

А моћ Праве Поезије – искона је, и вечита! Ко Јој се пода чистог срца и бистрог ума: појмиће, сасвим, Њено жилиште и плодовље!

Јер, у Њу може стати само што је кадро да јој учврсти корен, да Јој оплемени цвет и заслади плод! А Њен посвећеник мора бити кадар да, и само оком, заокружи све што му се нуди, али и да види само оно што треба, што је и вредно видети!... Нека се и осврне; нека иде – по своме, уз појмљење да, све што је родило, и није за јело! И гљиве су веома укусне, али међу њима је много више – отровница!

Е, баш те, и такве, опасности, ваља, и треба, избећи!... Када се то догоди, онда ни Поезија, више, неће бити угрожена!...

Поезија, јесте, настаје, настаје, на први поглед, **ни из чега!**... Али, то за руком полази само – реткима, богомданима!... Они, и од блата, и од змијског свлака и језика, и од хладног камена, од корена биљке и јаловог цвета, мудрим – дахом, васкрсну – нешто своје! Вредно! Сладак и мудар – плод!... Опет: уз стрепњу – „хоће ли проходати, проговорити, хоће ли опстати!“...

Ако је: **ВРЕДНО НЕШТО** – хоће!... И у бели свет ће се – отиснути!...

3.

За Праву Поезију: Бескрај је – достиг, који се – памти!...

Чим му се приближи, раскрили га, као на длану! У свакој му црти препозна нешто, до тада, невидљиво, неслућено!... Вечну затвореност у Себе – ишчита, не изневеравајући Себе, ни за трен! То распеће између Бескраја и Себе – припитомљава Њену посебну моћ – откривања и препознавања! Притом се, обилато, користи – речима!... Бира их, бира, бира!... Пробира их, као злато, у рудокопима, трагајући

за што чистијом, богатијом и сјајнијом! Ђемери их! На корен им калеме – ново стабло, мамећи из њега, и нове, и другачије, плодове и што мудрију сласт!

То што је у њима – дубоко, запретано, ако је изазов прави, али и уман, ако су у та чарања пред њима упрегнута сва чула, излази, на светло дана, и другачије, и гласније, и мудрије... Губећи, тако, обична, подају се – необичним значењима!... Е, у тој необичности је и узвишеност, и далекосежност Поезије!... А те необичности биће – тек, ако и у срцу, и у глави, оних за њом трагају, који је залигују, има – нечег! Јер: празним се до пуног – не може!...

Свему томе, не пристаје – опсена, већ само – јава! Тек отпретана, необичност је кадра да нас – прозрачи, и то, помало, и опсенарски!

Њу – Песник, ако је прави, успешно брани – открићем речи, које храни сопственом крвљу и својим сновима, одолевајући и подлости простора и притворности времена!... Али, притом, цеди их – као пчелар восковарину, да све што жели, и што је вредно, извуче из њих! Да им препозна дубине, и да им благослови – непоновивост!...

Другачије и не уме!... А на нека друга правила, Поезија и не пристаје!... Јер: за њу је, бесумње, и немогуће – могуће!...

Ту безазленост, богато, награди сопственом постојаношћу, која се изродила из споја два бескраја – оног унутрашњег и оног којим је Песник окружен!... А Он, притом, све лепо изневери, осим дивног језика и корена му, у коме се и затекао!...

4.

Речи и нису, баш, равнодушне – када се приволе за улазак у Песму!...

Пре свега, не пристају на – простозначност! Али, ни на кићења – туђим перјем! Од Песника, дакле, траже да, у њима, препозна само оно што су, што таје у себи! То, већ, за Њега, и није лак посао: за то мора имати, прилично, и умних прет-поставки, и чулног стрпљења!...

Кад се то и догоди, за њих престају свакаква двоумљења: морају у – Песму. А онда: тешко Песнику – ако им не погоди намере, не открије шта све, и колико, могу!... Због тога је, Он, помало, и – богомдан! Због тога и не може, и не

сме, бити једноставни брбљивац, жонглер на језичком трапезу, који није успео да увежба ама баш ни једну нумеру!... Да све то не би било: циљање – у празно!...

Најпре, речи треба да се и међусобно разумеју – да бисмо их разумели! Јер: почиње се од празнине, а пред њом је и најопасније бити – нарочито ако си – празан и, поготову, ако не знаш шта ћеш с њом, и када ћеш то чинити!...

Заправо, речи рачунају и на оне који ће их, макар само и као читачи, изговарати!... То мора бити и Песникова обавеза!...

5.

Песма је – Песников, скромни, дар Поезији!... Али, и свим посвећеницима Њој!...

Но, да би то и била, мора се, пре свега, подичити – праизворношћу! И – чистотом! Такође, и тиме да је – од срца! А срце Песниково „је књига у пламену“, коју он излистава, учећи се – читању! „Оно што Песник у својим стиховима говори, муцање је првих слова тешке и бескрајне духовне азбуке“...

А „Песникови дарови, те речи из пламена спасене по цену живота, употребљиви су искључиво за оне који их воле“...

6.

Поезија је и – књижевноисторијска чињеница!... Али, и Њено изневеравање је – то!...

Слутња Бранка Миљковића да ће Поезију сви писати – обистинила се!... Али, усто, догодило нам се да нам, ипак, мањка – и Поезије, и Песника!... И правих посвећеника њима – све је мање!

Изневерен је и – Језик, којим треба остварити Њен објективни опстанак! Најгоре је што је и то, данас, реалност духа и свести, који се, Њиме, и изражавају...

Нешто чудно, дакле, догодило се и са – укусом!... Увелико, већ, привлачнија је *Поезија*, у којој Ње, заправо, и – нема! Ту су ишчашени и имагинација, и идеја (!), а још и више – чулни елементи!...

Ускраћено Јој је и – мишљење у сликама! Истовремено, лишена је и философских, и естетичких, и научно-

књижевних критерија!... У овом случају, скрај-нуто је, сасвим, поимање да се уметност „не састоји у раздвајању значења и облика, већ у њиховом идентификовању“, односно, у складу идеје и њеног савршеног уобличења, при чему се општост појма преображава у његов реалитет!...

Једноставно, занемарује се потреба да се, чулном представом, идеја изрази и много више него што она, на први поглед, и јесте! Још и више: етика и естетика! Тако, сасвим, по страни остају и чулне вредности доживљаја, под-свест и сви слојеви свести, памтљиве везе језичких више-слојности и свих облика духовног мудрослова...

А све то се, веома, кани да, озбиљно, угрози – Поезију!

Оној Правој, међутим, ништа од тога није кадро наудити – ни најмање!

Напротив: пред Њом ће се сва та, помодарска и сасвим испразна, најезда, брзо, претворити у *нишџицу*, на коју се умни Читачи Поезије неће ни осврнути, а камоли јој се посветити! На неизбежној Ваги Времена, од свега тога, за памћење, неће претрајати – ни трунка!...

7.

Иначе: Поезија обликује – безглаво, именује – безимено! А тако нешто доступно је само – Песнику, оном Правом, обдареном да, у *своју Песму*, призове и неспознато, и непостојеће, да открива нове светове и нови смисао, градећи их и тамо где их и не бејаше!

Речи, којима се, све то, постиже, не навиру саме! За њима се мора трагати, што је „тежак и мучан посао“. Њих ваља и гладити – муком, да би могле да нам приближе истину, уз, истовремено, одбацивање оних „за ћаскање, кржљаве смислом, чаршијске“. А та „велика реч, права реч, то је искуство, слика света, свест његова, пакао“. Њој Прави Песник дарује посебну димензију, која их значењски и одређује, спознавши им, најпре, свеколику – сушт!...

Очигледно је да је, Бранко Миљковић, био у праву када је устврдио да „судбину наше модерне поезије и данас држи на својим плећима један Лаза Костић“! Јер, „његова мушка елегичност, његова језичка неустрашивост, његово звучно пробијање зида између сна и стварности, непромочивости његових стихова, још увек показују шта све треба да поседује **прави песник**. Ниједан **велики песник** не може да

буде узор другом **правом песнику**. Он може да буде само путоказ, а то је далеко више“... Његова снага је у томе што се, смело, напио на **самим језичким зденцима**, „одакле и проистиче његова свежина нејасноћа“!...

Поезија није пуко именовање – постојећег, већ је – стварање. „Али, ако Поезија није инвентар ствари, које већ постоје и немају потребе да буду поново створене, она онда нема свој предмет. Она је по својој природи беспредметна. Па и онда кад полази од већ створеног и видљивог, она то дематеријализира и чини невидљивим – стварност претвара у могућност“ (Бранко Миљковић)... Дакле, Песма има *идеју*, а не садржај! „Поезија се, зато, не достиже животом, она се достиже умом!“...

Речи, у *песми*, морају досећи сопствену реалност!... Морају се, дакле, „ослободити присуства ствари, које треба само да се представе и одмах, затим, ишчезну, као мирис“... *А песничка слика* је почетак те одсутности ствари и света, а насталу празнину, суштински, одређују – метафора и алегорија...

Поезија своју величину потхрањује и умним избегавањем заслепљености – истином, као својом суштином! „Јер, песма не казује истину; она је (само) слуги!“ Тако је, слугњом, задржава изван себе! За њом, Она, једноставно – трага! Тек јој је на досегу!... А то, ставаралачко, одсуство истине, заправо, и учвршћује мисаоност песме, прочишћава и повишује Језик у Њој!... Истиа је, притом, и осветљава!

8.

Поезија, ако то, суштаствено, и јесте, наравно, не сме се оптуживати за – неразумљивост! На тако нешто немају право ни – Њен Читалац, нити критичар, не баш ретко, склони и да се подсмехну Њеној модерности, Њеном херметизму. А то би, пре, пристајало и Песми и Песнику, него њима...

Њена неразумљивост, која је само привидна, не може се, на тај начин, стављати на стуб срама!... Јер, она, међутим, рачуна на **посебност** – и Читача Поезије и критичара, тј. на њихову приправност „да Је дефинишу тамо где Она проистиче из бити самог поетског чина, да Је разлуче од недаровите конфузије и незналачке збуњености дилетаната и мистификатора“!

Притом, наравно, то **неразумљиво** треба разликовати од – **бесмисленог**, тј. „**нејасно од смушеног, дубину скривеног од егзибиционистичке разбарушености површног**“. Да се, поново, не би догодило да се, у истој врећи, нађу и значајни ствараоци и „смушена блебетала“!...

Дакле, као што то, својевремено, и писа велики Бранко Милковић, „неразумљивост није Поезији наметнута извана, нечим према чему се Она неразговетно или недовољно разговетно односи, него је испољена самом тенденцијом Поезије да буде немерљива и несводљива. Било да проистиче из превелике згуснутости садржаја, или проширености слободе, она је инспирисана тежњом Поезије за ширењем и свеобухватношћу. Поезија је неразумљива својим вишком, а никако својом недовољношћу. То је сасвим прецизно изразио Мишо, када је рекао: *Поезија је увек нешто немерљиво... као најло проширење свећа*“...

„Поезија је један узвишени напор да се изађе из себе!“... У том смислу, Она је – тражење симбола. „Симбол повезује оно што ми нисмо и оно што ми јес-мо, наш субјективни свет са објективним светом око нас“...

А пут до Песме, заправо, чин је отуђења, „тј. објективизирање симбола“. До ње се стиже – кроз слутњу! „Песма види више од других, јер слуги оно што је другима неприступачно; с друге стране, она види неодређеније од других, јер слуги и оно што је другима очигледно“...

9.

Песма је, дакле, између говора и мелодије!...

Мелодија Јој је – живи духовни израз! Пренос је трептаја духа – духу!... У свести – речи *ивице* те трептаје!...

Кад је истинска, права, Песма је – мелодија, коју *неук* није кадар изговорити!... Спој им је – тајанствена целина огласја! Коренита! Разграната! Сама духовна срж!... Рачуна се на њену жилавост пред изазовима, у којима не мањкају ни јеткост, ни подлост! Без имало заваравана, пред суштином, која се не двоји, која је – једно!...

Обмана, ако је буде, – кобна је! Мора се: колико цветом – изнад, толико и кореном – у дубину! Да не буде изневеравања равнотеже!...

Дакле, у име чврстине духа! Да се буде у жижи, и – жижа сама!... На све: само – сопствени одговор!...

Када је задатак тежи од могућег решења, онда си за корак ближи – стварном! То ти је ка томе – призив: најнесавитљивије у себи – не измождити!

Сваком отпору празнослову – потпоре да је! Духовно – стваране!... Тако се сеже несхватљива јасноћа суштине, која је, заправо, приношење слепе мрље – виду, затамњење већ појмљеног – привида!

Кад, кроз реч, проникне – одћутано, онда су иза сва могућа зававања!

Песников улог је – без остатка! Све, до тада ћемерно, преточено је у – чисто огласје! Само, ако је оно – право, и ако је гласник – прави! Јер, дуг пут му је досућен, а и патња на том путу!... Све док не мине сваку завојицу и док не изможди себе „до ванличне свести“!

Тек одатле је све стварно и његово, јер ни сам, више, није – свој!

То је, већ, и прилика да се пропева – дубље, али више ћутањем него гласом! А то је, опет, једини „одзив на све призиве“! Па буде: „само смерна струна“, која ће затреперити, тек: „под неким моћним гудалом“!

10.

Говорити, данас, о Поезији, о Њеној, ововременој, судбини, али и о Њеној будућности, чини се, у доброј мери је и – узалудан посао!... Јер, Она је све мање **оно** што је била, што би требало да је!...

Изневеравају Је, дакле, и они који Је стварају, али, и то још и више, и они који Је читају, тј. који Је – уопште не читају!

Сметнуло се с ума да Поезија, и међу Њеним творцима и међу Њеним читачима, рачуна на много озбиљнији и креативнији, зналачкији приступ, без икакве дисквалификације, које је, нажалост, све више!

У ово доба, међу младима, заведеним помодарством, али и међу интелектуалцима (који би требало да им буду узор!), све је мање – читача Поезије!...

Јесте и у природи Поезије да проширује сопствене домене, али без изневеравања логике – несувислим посезањем и за оним што је сасвим непесничко (!), и то само зато што се није кадро мудро, и инвентивно, уронити у оно што јој је припадало, и припада!

У чему је било напретка Поезије – знало се! Зна се, данас, и због чега, Она, непрестано, посустаје, заостаје, губи се!...

Природно је што Поезија нема свој дефинисани круг, али то, никако, не значи да се, Она, на пречац, неселективно, непромишљено, може дотаћи свега што јој је на дохват! Бар тако нешто не може поћи за руком свакоме, већ само **пробранима**, да не кажемо – богомдан има!...

Јесте Поезија плод сензибилитета, али то није нешто што је само себи довољно!... Нису, дакле, довољни само – узбуђења, насупрот свеколикој равнодушности, већ су неопходне и – способности да, уз неко посредство, буде досегнута и извесна универзална истина, која, усто, мора бити ослобођена сваке баналности!... Тек то Јој даје прави смисао!...

Записано је већ: „Поезија је истинитија од историје зато што Она, у својим најчистијим тренуцима, представља свест о том судбинском контексту наших моћи и немоћи: свест о ономе чему не можемо да умакнемо“! Ваља, дакле, и у овом случају, имати у виду чињеницу да „свака прецизна емоција тежи интелектуалној формулацији“, при чему, наравно, не треба скрајнути ни „удео судбине“!... Док оваплоћава наш сензибилитет, емоције одсликавају и „неке нужне односе наше егзистенције“...

Пред каквим се то системима вредности нашао – Песник?... Колико му је митологија доступна?... Кадар ли је да универзалну схему вредности надомести – естетиком, као Маларме што је, а што би „требало да има најамбициозније философске последице“, као спасење усред хаоса, у којем је, етички, већ све раслојено?

ПЕЧАТ – ЈЕДУ

Не чини ли се да је, у ово доба, Поезија нагла да буде – *само њоезија*?

Јер, уношење у Њу и онога што Јој, ипак, не би могло припасти, Поезији – веома штети! Покушаји да, на неки начин, буде и дефинисан домен Поезије, осуђени су на – неуспех!

Заправо, Поезија је најуниверзалнији књижевни род, али, то, истовремено, не значи да се Она може преобразити и у бит читаве књижевности!... Наиме, „Она је универзална

зато што је неограничена, или, ако хоћете, отворена, и што сваки нови песник од значаја показује како Поезија може да постане и оно што се дотада сматрало као принципски непесничко“! Али, све то, ипак, не пристаје уз очигледно изостајање – талента и неприкривену – неписменост! С њима, Она, и по-стаје – неинвентивна, и – неписмена!...

Ипак!...

Кадра је, Песма, она – права, да се расцветава и у неслућене димензије, особену жест жара, али и звукова и мириса!... Њом, Њени творци, усредсређени и на доградњу озвезданих, светлих сводова нашег Песништва, до у безмерја, узносе своје свирале, вичне да се, и после столетних мукова, разлиставају и расцветавају, али и да окрилате! Као пробуђени чаробњаци, здушно, сведочили су, и сведоче: да се тајни можеш предати, али је не можеш сасвим и разобличити, да можеш постати и њен део, али не је и сасвим спознати!...

Најумнији, и најпосвећенији Песми, такође, посведочили су, и још сведоче, и о моћи привикавања речи на преображавање живота и на чародејство, али и да песничку свилу, издвојену из предања, ако је права, ни један мач није кадар сасећи!... Показали су и моћ Песме да, и у тамном свету, својом немилосрдном Лепотом, али и Сјајем, макар и сетним, одјекује „и изван његових зидина“!...

Тако, они, у храм нашег, девичанског, језика – узиђују бар по једну икону, које ће предачку мађију гласа пронети и кроз будуће векове, и то као свемогуће и непоновиве слике, али и стамене звукове!... Прилично их је, већ, и на врху тог иконостаса Поезије!...

Уз све њих, наравно, нема ни најмање простора ни за драм – кукоља, против кога се ваља, ваздан и свуда, неустукно, копиштити!... Нарочито у ово време – невреме, у коме нас, зарад духовног парлога, у коме се и највреднија Књига наша у запећку, затрпавају и *чишави нарамци*, за чије *објављеније* и није требало *арчићи* толику хартију! Њихово појављивање нас све више збуњује, и узнемирује, пре свега, чињеницом да су, данас, све бројнији они који би *шели* (да, да: реч је без гласа *x* на њеном почетку!) да буду – *писци*!... Најгоре је што то чине по сваку цену, као у доба Домановићевих *вођа*, не стидећи се, ни најмање, због тога што су сасвим без талента, неинвентивни, па, чак, и – веома неписмени!...

Овакви *писци* су нам запарложили и роман, и приповетку, али се, због њих, у најтежем положају, наша – Поезија! Јер: пропевало је – све, и – на свашта! На њу се устремило тушта и тма (неизлечивих!) скрибомана, који су, у маниру *ја шеби – војводи, ти мени – сергаре (!)*, већ, и то доброно, нашли уточиште код бројних, вајних, уредника (ретко – вредних памћења!) културних рубрика, па и књижевних новина и часописа!...

Најгоре је што *шаквих* није мало ни међу *кришичарима*, од којих се, значајан део, као бајаги – месијански, залаже за *проветравање раја и љакла књижевне лустрација*, па се, успут, тако, избљује на свеколику српску књижевност, а брлог пусти – напред, уз хвалоспеве!... Пред том чињеницом, неумитан је дубок, и молитвени, уздах: – *Сачувај нас, Господе, од шаквој проветравања српске књижевности! Сачувај нам и образ, а ми ћемо, и без шаквих, имати бисера за свете ниске!...*

У ово време, које је, рекли смо већ, брементито тешкоћама, препрекама, недоумицама и изазовима, у коме се, посебно, пред **Правом Уметношћу**, али и не само пред **Њеним Творцима**, него и **Њеним посвећеницима**, затварају готово сва врата(!), неком срећом, није мало ни **оних** (ако их нема и знатно више!), који су свесни **Њене** постојаности, мудрости и незамењивости! Нису, дакле, малобројни **Њени посвећеници**, које ништа није у стању да поколеба, који **Јој**, непрестано, у-чвршћују темеље и подупиру, богате и племене **Њено** усправљање и стас!...

Поезија, тако, има посебно, и све значајније, место у њиховом видокругу!... Зато је **Она**, иначе, и све кадрија да одоли и свим, па и белосветским, испразностима, замајавањима и помодарствима!... Већ све усплахиреније, пред **Њеном**, све мудријом и вреднијом, одважношћу, узмичу сви ти сејачи тог наплава празног и апологетског монденства, чији се бледи ликови, увелико, растурају у бестрагна парампарчад!...

Отвара се, тако, нов, и сигуран, простор за истрајна, и ронилачка, чепркања по духу и језику, не би ли се сав тај каришик скрајнуо у – недођију!... Отпретано благо се, увелико, узиђује у ваљану, и дуговеку, грађевину, драгоцену као и хлебно зрно што је!... Све одважније, и сигурније, клеше се

часна круна српског духа и ума, ново сведочанство о зрелости и стамености!... Засађује се, дакле, само племенито чокоће, које навешћује – нове, слашћу и мудрошћу богате, и прекопотребне нам, плодове!... Из те наговести, која је, све више, и заповест, већ се роје – вредни дарови!...

Песницима, у свакој прилици, пристоји само – **Песма!** И то она – **права!** Пред **Њом** – и **Њени посвећеници**: као пред заветом – заветнички!... Незаборавом – увек и против сваког заборава!...

Шта би, дакле, требало још напабирчити од повода, да бисмо, најзад, устали у одбрану – **Поезије?**....

Ништа више!... Јер, и ово што припоменусмо – превише је, али и – довољно да се, одважно, и умно, и истрајно, (ус)копиштимо пред свим, очигледним, најездама којекаквог наплава, који се устремио на **Њу!**...

Притом: једино оруђе била би, само – **Поезија, права!**...

Тако да, на круг, обележен **Њом**, буде стављена само – **позлата, у знаку Њене мудре стамености!**...

Њој, правој, друга заштита и неће бити неопходна!...

Марија Вајнер

ТРАГАЊЕ ЗА НОВИМ ХОРИЗОНТОМ

Као зачетник сигнализма, Мирољуб Тодоровић изнедрио је велики број програмских текстова и поетичких расправа. Осим што објашњавају начела и циљеве овог (нео)авангардног покрета, данас нам служе и као средство за тумачење сигналистичких дела. Тодоровић у првом манифесту најављује како ново стваралаштво тежи да обухвати уметност и науку, при чему се језик поезије деконструираше упливом ликовног и технолошког.

Примера ради, у збирци „Пандорина кутија“ садржане су песме које је песник стварао у сарадњи са компјутером, док збирке „Планета“ или „Путовање у Звездалију“ обилују мотивима и појмовима из сфере научног. Ипак, у познијем песниковом опусу, јављају се песме које одступају од потпуног раскида са традицијом. У питању су апејронистичке песме, које у основи грчког термина означавају стваралачки хаос. Њих Тодоровић дефинише као имагинативни низ слика које за циљ имају повратак на метафизичке вредности, на тајанствено и ирационално.¹³

Док су раније доминирале речи из области астрономије, физике и роботехнике, у збирци „Ловац магновења“, песник се доследно осврће на мотиве из античке, али и ближе прошлости.¹⁴ Поред широких временских распона, ту су и просторна, те у истој збирци као тематску грађу узима места из митолошког, али и историјског наслеђа. Сам израз више није оптерећен нумерологијом и колажима, при чему се јавља питање шта је оно што препознајемо као сигналистичко?

¹³ Душан Стојковић, *Планета Сигнализам*, Библиотека „Сигнал“, Београд 2018, стр. 69.

¹⁴ „Уочљива је у овим песмама велика употреба архаизама и дивних старих речи за којима сам толико трагао, како у нашем средњовековном књижевном благу, тако и у народној поезији,“ Душан Стојковић, *Планета Сигнализам*, Библиотека „Сигнал“, Београд 2018, стр. 70.

Песников осврт на мотиве преузете из традиције такође нас подстиче на замишљеност. Да ли се тиме удаљава од поетике свог покрета или напротив, додатно потврђује значај његовог места у савременој поезији? Одговоре на ова питања потражићемо у песми *Ошежали смо себи љуш*, анализом њених стилских и тематских обележја, ослањајући се при томе на водећа начела сигналистичке и апејронистичке поетике.

ОТЕЖАЛИ СМО СЕБИ ПУТ

Већ на први поглед, примећује се да на плану структуре песму одликује одсуство римованог стиха и метрички условљених строфа. Из тог разлога, ради боље прегледности при анализи, уместо делова навешћемо песму у њеној целини.

*Пейљасто је море. Пушћујемо.
Према сунчевом рођају. Без
сйраха и језе. У својим
јорљивим срцима. Лађа Арјо
са њедесетй весала. Пољедај.
Сребрне храмове. На остирвима.
Дрске чаробнице. Злих очију.
Ја сам Аум. Знак шворачкој
даха. Најовештај олује. Поскок
и девица. Из вршача зуре.
Ошежали смо себи љуш. Ти си
слуја и шалац. Своја шрошној
шела. Ускоро ће дан. Сеши се оној.
Ко је јрви уљедао лице.
Намрјођеној Боја.¹⁵*

Употреба интерпункције овде је у служби изломљеног ритма, који потенцира сликовитост речи, али и извесну паузу – визуру ћутања, чиме нас песник подстиче да застанемо тамо где инстинктивно можда и не би. Наративни слој се

¹⁵ Мирољуб Тодоровић, *Ловац мајновења*, „Everest media“, Београд 2015, стр. 455.

редукује, док до изражаја долази визуелна снага речи.¹⁶ Поред прелома оствареног тачкама, присутна је и употреба опкорачења (чак пет пута) што спречава прелетање преко речи и истиче њен изворни садржај.

Тај изломљени ритам одлика је апејронистичке поезије, која такође подразумева и укрштање различитих појмова и њихових значења. Приметићемо како се у песми укрштају грчка митолошка позадина и она из индијске религије („Ја сам Аум“), при чему се стварају нове поетске информације.¹⁷

Ако релативизујемо значење тачке, ми можемо издвојити неколико логички повезаних стихова, али треба имати у виду да је апејронистичка песма отворени текст. Његова фрагментарност читаоцу нуди избор између безброј могућих значења, а грешка би била одредити се за једно као исправно.

Може се рећи да је овде број значења додатно већи јер смо суочени са променом лирског субјекта. У тексту се непрекидно смењују лица, од колективног „Путујемо,“ до неодређеног „Погледај,“ (које може бити упућено и као позив читаоцу) до крајње директног „Ја сам Аум“ и „Ти си слуга“. Међутим, апејронистичка поезија својим самосталним фрагментима ипак тежи ка извесној целини.¹⁸ Питање које се при томе јавља јесте шта је оно што повезује ове делове?

Одговор се налази у тематском оквиру песме или тачније – у митолошкој позадини о којој Тодоровић пева. Мотив путовања, наговештен у наслову, песник обрађује ослањајући се на мит о Аргонаутима, грчким јунацима који су дуго пловили у потрази за златним руном. У току пловидбе, сусретали би нимфе и обрачунавали се са гневом нена-

¹⁶ „Тодоровић је наставио са експериментима у том смеру; истина, искључио је компјутер као алатку/помагача а задржао посебно, паузама ломљено певање, урањајући вокабуларом и тематикама у официјелну прошлост овдашњих простора и ширине народног/митолошког поимања света,“ Миливоје Павловић, *Сигнализам и дело Мирољуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 202.

¹⁷ Апејронистичка поезија показује „колико је дубока и изненађујућа комуникативност између веома различитих речи и појмова,“ Мирољуб Тодоровић, *Ослобођени језик*, Графопублик, Београд 1992, стр. 78.

¹⁸ <https://www.rastko.rs/rastko/delo/13072> (приступљено 07. 9. 2021.)

клоњених богова. Тај гнев, испољен у виду буре, за циљ је имао да онемогући даље путовање поменутих јунака. Ипак, казна богова не долази као својеволјни хир, већ је Аргонаути изазивају убиством својих гостопримаца. Рушењем етичког кодекса, јунаци су сами себи отежали пут.¹⁹

Песник суптилно слика ову митолошку позадину, нудећи нам фрагментарне приказе њихове пловидбе. Речи које бира да опише ово путовање довољно су неодређене да могу понети више значења. Захваљујући тој двосмислености, нешто смелијим тумачењем може се рећи и да је песник успео да обухвати цео мит или епове који су о њему опевани. Ко су дрске чаробнице злих очију?

Читаоцу који је упознат са митолошком грађом, на памет може пасти Медеја, али и нимфе или сирене које јунаке искушавају. Шта знамо о Медеји? Након што је помогла Аргонаутима да се дочепају златног руна, она им помаже да побегну са Колхиде, при чему се не либи да убије и сопственог брата. Зевс, обневидео од гнева због овог крвопролића, јунаке кажњава буром, а пророчки део лађе Арго саопштава путницима да се божји бес неће смирити све док их Кирка не очисти од греха.²⁰

Ако се осврнемо натраг на песму, приметимо да фрагменти иду у прилог овом наративу. У моменту када песник означава лирског субјекта „Ја сам Аум. Знак творачког даха. Наговештај олује,“ истовремено нам слика и атмосферу упозорења. Лађи су пророчки део удахнуле богиње Хера и Атина, поклонивши јој при томе и заштиту од ватре и воде, те она дословно јесте персонификација творачког даха, способна да говори и предвиди опасност.

У својој *Поетици* Тодоровић читаво једно поглавље посвећује овом феномену којиназива „говор ствари“. Ранија фаза песниковог стваралаштва обилује предметима који кад не говоре или се не понашају као људи, онда добијају улогу субјекта или хуманизованог објекта захваљујући фрагментарном тексту који их описује. Песник ствари види као оне предмете који додатно одређују човека, као наше саговорни-

¹⁹ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник њрчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд 1987, стр. 47.

²⁰ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник њрчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд 1987, стр. 48.

ке, али и као средства преко којих комуницирамо са светом. „Оне нам забрањују, осуђују нас, упућују, подижу нам или кваре расположење, радујемо им се или их несношљиво мрзимо,“²¹ наводи песник, а ми видимо како лађа Арго испуњава све те захтеве. Она не само што предвиђа ствари, већ има и моћ говора, способност да јунаке упозори и индиректно их прекори.

Сада можемо издвојити и два дела у оквиру песме, први – који је налик на извештај у коме сазнајемо да јунаци путују без страха и језе („Плови лађа Арго са педесет весала“), да би се као препрека појавиле дрксе чаробнице. У другом делу песме, лађа Арго преузима глас и атмосфера до краја остаје у знаку упозорења. Одмах за наговештајем олује, помињу се поскок и девица који симболично означавају отров (грех) и чистоту. У прилог овој теорији иде и јасна подела на лица („Ја сам“ и „Ти си“) која упућује на то да се прво лице, лађа Арго, обраћа другом, грешном јунаку трошног тела.

Ову тензију песник појачава директним језиком („Отежали смо себи пут“) и употребом прилога „Ускоро“. Песма се завршава кулминацијом за којом не следи разрешење и тај врхунац, напетост опасности, Тодоровић остварује употребом императива који служи као крајње упозорење – сети се оног ко је први видео гневног Бога, сети се како је он завршио или наставио своје путовање, било дословно или животно. Међутим, завршетак нам оставља простор за безброј тумачења. Уместо на догађај, песник ставља акценат на личност, коју одређује прилогом те сазнајемо да није у питању било који грешник, већ први међу многима. Та одредница у себи носи и информације о догађају који се не помиње, али би требало да га наслутимо, те ово „Сети се“ у тексту може бити упућено јунаку, али и као позив читаоцу да растумачи крај.

Осврнемо ли се опет на митологију, увидећемо да се срећан повратак Аргонаута надовезује на сам почетак и разлог њиховог одласка на пут. Наиме, краљу Пелији је пророчанство изрекло да ће га Јансон убити. Из тог разлога, са циљем да младог јунака удаљи од себе, краљ га шаље по златно руно, сматрајући такав поход немогућом мисијом.

²¹ Мирољуб Тодоровић, *Поешика сијнализма*, Просвета, Београд 2003, стр. 27.

По једном предању, Хера која није била наклоњена краљу, удахнула је пророчке моћи лађи Арго и помагала јунацима да се избеаве из непогода. Када су се вратили, Јансон је довео Медеју, која ће осветољубиво убити краља Пелију. Иронично, у покушају да избегне смрт, краљ је послао Јансона по особу од чије ће руке страдати. Тиме се испунило божанско пророчанство.²²

Премда Тодоровић нигде у песми не именује лица (сем лађе Арго), нама је важна та пророчка предодређеност коју она подразумева и изговара. Пелија можда није први грешник који се сусрео са гневом богова, али јесте први у оквиру тематске целине коју представља митолошка грађа. Његов грех идентичан је оном који ће касније починити Медеја – обоје вређају Бога братоубиством.²³ Лађа Арго у песми алегорично наговештава како су јунаци згрешили и отежали себи путовање, док у свом излагању истовремено спаја прошло и будуће време.

Ово је једно разрешење до ког смо дошли компаративном анализом, међутим, била би грешка означити га као једино могуће или чак тачно. Неубедљивост лежи у самој поетици коју песник заступа, а која сликовитим деловима упорно жели да избегне једнозначност.²⁴

Ако уклонимо митолошку позадину из свог тумачења, песма додатно плени мистичним набојем и напетом неизвесношћу. Већ први стих „пепељасто је море“ увлачи читаоца на страшну пучину, док га смена испрекиданих слика и наглих промена приморава да се прилагоди на ово путовање.

У том погледу, ми можемо посматрати песму и као један метапоетички, или чак аутопоетички пример сигналистичке поетике, која себи за циљ не поставља језичку неразумљивост, колико језичку неограниченост. Из тог разлога, важан нам је и однос сигналиста према речима, јер не мо-

²² Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд 1987, стр. 329.

²³ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд 1987, стр. 328.

²⁴ Миљивоје Павловић, *Сигнализам и дело Мирољуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 197.

жемо вредновати један песнички текст ако нам је непознат језик или код по коме је он састављен.²⁵

Тодоровић у првом манифесту на питање где је простор песме одговара да је он у сигналу, у истргнутом слову и оној речи чији се смисао непрестано мења у игри покиданих веза, „у узаврелој жудњи за смртним опасностима, тамо где иза белине ишчезавају последњи једва видљиви фотони значења“.²⁶ Дакле, сигналистичка поезија нема јасно дефинисане границе и она у својој основи захтева од читаоца једну перманентну активност.

Песник не преза да у језик унесе и немушто, архајско, неименовано, при чему тражи отвореност према свима девијацијама језика, измештајући функцију песме на нову раван где се она трансформише и подстиче развој нових читалачких сензибилитета.²⁷ Тодоровићу није циљ да обесмисли текст, већ да читаоцу привидно отежа пут до његове сржи јер лепоту песме налази у стваралачком хаосу и простору заиграности.

Како нам отвара те многоструке путеве у песми? Тако што рачуна на вишезначност речи. У том погледу, пепељаста боја мора може означити; 1) буру која следи; 2) нечистоту грешних јунака; 3) доба дана, односно мрак. Време се помиње два пута у тексту, на почетку („Путујемо. Према рођају Сунца“) и на крају, када лирски субјекат упозорава на опасност („Ускоро ће дан“). Пловидба или путовање по мраку представља опасност, она је читаоцу страшна и без присуства нимфи и злих створења.

Та игра значења најбоље се огледа у раније поменутом укрштању грчког мита са индијском религијом. Наиме, појам „Аум,“ представља свети слог који носи различита значења у зависности од тога да ли се користи у будистичкој,

²⁵ Новица Петаковић, *Опреди из српске поезије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006, стр. 162.

²⁶ Мирољуб Тодоровић, *Поезија сигнала*, Просвета, Београд 2003, стр. 58.

²⁷ „Песници, којима је језик основно средство изражавања, морају, по Тодоровићу, да трагају за његовим скривеним снагама, морају га ослобађати наметнутих шаблона (али и оних који су последица лењости и неинвентивности) како би могли открити нове хоризонте значења, емотивности и духовности,“ Миливоје Павловић, *Сигнализам и дело Мирољуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 197.

шинтоистичкој или хиндуистичкој пракси. Разлог због кога њему нисмо дали исти значај као миту о Аргонаутима лежи управо у томе што би потрага за правим смислом пружила неисцрпан низ контрадикторних одговора.

Међутим, ако узмемо у обзир да појам „Аум“ некад означава бога који разара, некад оног који ствара, а некад просто представља појам апсолутног, онда можемо донекле занемарити интерпункцију и ослонити се на наставак песме као одредницу.²⁸ Наведеним појмовима заједничка је стваралачка особина божанства („Знак творачког даха“). На овом примеру уочавамо како Тодоровић спаја наизглед неспојиво, а да песма при томе не губи на смислу колико напреже читаоца да повеже две опречне области и занемари оно што их раздваја.

Иако је апејронистичка поезија најмлађа врста у оквиру сигнализма, видимо да је задржала основна начела његове поетике. То би били заиграност језиком, интерпункцијом изломљени ритам и реч у порицању. Ако је Тодоровић у ранијем песништву сукобљавао речник поезије са научним и технолошким, овде сукобљава речник једне религије са другом, при чему се као заједничко издваја божја надмоћ над грешним човеком.²⁹ У овако неуобичајеном окружењу, реч се трансформише и открива нам ново лице.

На плану форме и структуре уочили смо одступање од традиционалних облика, строфе и римованог стиха. Ипак, осврт на митолошке и епске мотиве потврђује како традиција није у потпуности одсутна. То за собом повлачи и питање каква је функција грађе коју песник бира, а затим и какав је његов однос према традицији уопште?

Свој став према традицији Тодоровић јасно прокламује у првим поетичким расправама, где одбацује све везе са претходним епохама и њиховим формама. Бројни критичари осудили су овакав приступ, инсистирајући на идеји да је сваки човек биће традиције. Као таквом, човеку је при-

²⁸ Линда Смит, Вилијан Рејпер, Кратка историја идеја: религија и филозофија у прошлости и данас, Народна књига – Алфа, Београд 2005.

²⁹ “Ова микронска провокација открива колико је језик богат и „отпоран” ако се, чак и формалним средствима, избаци из колосека и колотечине која га своди на овештале форме и лишава пуних значења,” Миливоје Павловић, *Сигнализам и дело Миролуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 204.

родно усађена борба против оних који ту традицију желе да оспоре.³⁰ Међутим, Тодоровић питање традиције доводи у везу са новом функцијом савремене уметности, за коју каже да јој је циљ проширење људске свести и сензорних чула.

То објашњава уплив средњовековне, епске и античке позадине у овој позној, апејронистичкој фази какву затичемо у збирци *Ловац мајновења*. Из тог разлога, осврнућемо се кратко и на зачетника другог модерног покрета – Т. С. Елиота и на његове ставове о односу традиције и индивидуалног талента. Елиот заговара оцењивање сваког уметничког дела у односу на дела свих претходних уметника који образују традицију. Шта он подразумева под традицијом, како је објашњава? Каже да се традиција не може наследити, већ се стиче трудом и обухвата осећање историје које мора имати свако ко жели да буде песник.³¹

Даље закључује како управо то осећање историје при-сиљава човека да не пише прожет до сржи само својом генерацијом, већ да обухвати и ванвременско. Тиме писац или песник најбоље потврђује своју савременост и то је нешто што ћемо боље уочити у овој позној фази Мирољуба Тодоровића. Он је тему о Аргонаутима вешто прилагодио начелима свог поетског језика, доказавши при томе да нова слика или ново поимање света може настати уз помоћ фонда речи преузетих из традиције.

Слично новој критици, Тодоровић се опире откривању пишчеве намере, он одбацује романтичарске и позитивистичке претпоставке. Од романтизма задржава само имагинацију као поетски покретач³² што смо видели у сликовитој форми и стилу песме. Дидактичка својства падају у други

³⁰ „Ако уочимо тврдњу неких филозофа и теоретичара да је човек биће традиције и да ће се као такав увек жестоко супротстављати радикалном порицању традиције, јер сваку промену и напад овакве врсте сматра директним нападом на своју духовну и стварну егзистенцију и комфорност, онда су, донекле, и разумљиви оштри напади на сигнализам и идеје које он доноси,“ Мирољуб Тодоровић, *Поешика сигнала*, Просвета, Београд 2003, стр. 36.

³¹ Петар Милосављевић, *Теоријска мисао о књижевности*, Светови, Нови Сад 1991, стр. 470.

³² Душан Стојковић, *Планета Сигнализам*, Библиотека „Сигнал“, Београд 2018, стр. 57.

план, док се акценат ставља на експерименталност поезије.³³ Ипак, не може се рећи како је песма *Ошежали смо себи љуш* потпуно лишена поучног момента. Њен завршетак, тај вид упозорења оствареног у императиву („Сети се оног“) можда не изриче јасно да се човек треба опирати греху, али свакако слика један трагичан исход до кога грех доводи. Тиме се читаоцу оставља отворен простор и могућност избора при доношењу закључака.

У складу са тиме, важно је нагласити како ни сам Тодоровић не нуди дефиниције и одговоре за све дилеме. Упркос великом броју расправа и сигналистичких програма, песник је свестан чињенице да се сваки одговор поново претвара у питање³⁴. Из тог разлога, он проблем износи читаоцу и подстиче га на једно сизифовско трагање или у недостатку боље речи – на нешто тежи пут.

Закључак

Анализа језика и стилских средстава у песми *Ошежали смо себи љуш* јасно је истакла оне одлике које можемо одредити као сигналистичке – изломљени ритам, значај сликовитости и фрагментарног израза у изградњи нових и разноврсних значења. Компаративна метода са којом смо приступили митолошкој грађи донела је неколико закључака;

Са једне стране, ослањајући се на мит, песник нам преноси идеју о човеку који грехом изазива божји гнев. У оквиру таквог приступа издвојили смо и кључне мотиве – мотив путовања, божје трансценденције и сагрешења. Такође, митолошка основа иде у прилог начелу апејронистичке поезије која фонд речи црпи из традиције, било античке или средњовековне, а њихову функцију премешта на активирање

³³ Миливоје Павловић, *Сигнализам и дело Мирољуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 199.

³⁴ „Отуда је илузорно (бесмислено и конформистички конзервативно) постављати вечне естетске каноне по којима се мора стварати и створено тумачити; на жалост, такво традиционалистичко постопање једна је од константи етаблиране уметности против које се авангарда непрестано бори,“ Миливоје Павловић, *Сигнализам и дело Мирољуба Тодоровића*, Библиотека града Београда, Београд 2014, стр. 199.

људске свести. Видели смо како песник то постиже укрштајући супротне појмове, грчку митологију и индијску религију. Међутим, Тодоровић је тим поступком отворио простор за нова тумачења и даље истраживање, указујући на неисцрпне могућности оне речи којој у тексту даје привидну самосталност.

Из тога закључујемо како би сваки покушај да се о песми донесе једносмерно тумачење или коначан суд био ако не погрешан, а онда незахвалан према животном опусу Мирољуба Тодоровића. Премда песников осећај за историју потврђује место сигналистичког покрета у савременој поезији, он истовремено указује и на његов покушај да уметности врати оне атрибуте које јој традиционализам одузима – интелектуалну радост, емотивност и лепоту трагања за новим хоризонтом.

НЕКА
ЛЕПА
СЛИКА

Галерија Бдења

ДИСКРЕТНИ ШАРМ ГРАДА

Момир Ћирић рођен је 1952. године у Крагујевцу. Завршио је гимназију и Правни факултет у Нишу. Највећи део живота провео је у Сврљигу и Нишу. Радио је у привреди и државним органима. Љубав према фотографији је наследио од оца, који је куповао фотографске књиге и часописе. По одласку у пензију 2017. године, почиње повремено да фотографише позајмљеним фото-апаратом, а од 2020. фотографија му постаје „нај-

важнија споредна ствар на свету“.

Фотографише на улицама Ниша, а радове објављује на Facebook-у у фотографским групама. Често је похваљиван и награђиван. Његове фотографије биране су за насловницу групе: фотографије дана, недеље и месеца.

НЕКА
ЛЕПА
СЛИКА

Јакша Динић

ТОПОНОМАСТИЧКЕ БЕЛЕШКЕ

У једном ранијем броју часописа *Бдење* изнели смо своја запажања о *Оронимима Србије*, које је у неколико све-зака *Ономастолошких прилога*³⁵ објавила др Зв. Павловић. Овде представљамо само неколико скица за оне топониме за које сматрамо да воде другачије порекло од онога које им она приписује.

ЦРЕШЊА

У старопланинском селу Татрасници има брдо високо 842 метра које народ назива *Црешња*. Тако смо га и ми записали када смо прикупљали топонимију Буцака³⁶. Међутим, на топографској карти размера 1:50000³⁷ исто брдо је записано као *Трешња*. Преузимајући га са топографске карте Зв. Павловић га је у свом раду *Ороними Србије*³⁸ записала као *Трешња*. Она не наговештава да зна да се брдо у народу зове *Црешња*. И тако једнострано информисана, прихвата се да објасни постанак топонима *Трешња*.

Она сматра да *трешња* значи *трешење*, при чему се позива на Вука. Вук истина у своме Рјечнику има ту лексему, али се она не односи на трешњу дрво или плод него је поствербал од глагола *тресити*, као што је рецимо *илашња*

³⁵ *Ономастолошки прилози САНУ* (даље: ОП), Београд, књ. XIX-XX (2009), XXII (2015), XXIII (2016), XXIV (2017).

³⁶ Ј. Динић, *Топонимија Буцака*, ОП XXIV, стр. 167, Београд 2017.

³⁷ Бела Паланка 2.

³⁸ Зв. Павловић, *Ороними Србије* ОП XXIII, стр. 276, Београд 2016.

поствербал од глаола плашити, *шешња* поствербал од шетати итд. Вук, међутим, у истом Рјечнику има другу одредницу за трешњу дрво, па износи да је *шрешња* (в. акценат) *Kirschbaum* „трешња (дрво)“ *ceranus*, односно *avium cervium L.*, то јест онако како сви схватамо шта је трешња.

Зв. Павловић не види ту другу Вукову одредницу за трешњу, па идући својим путем улази у РМС³⁹, где такође *шрешњу* тумачи као производ „тресење дрвета ради прибарања плодова“ (иако се трешња при брању никад не тресе), затим је доводи у везу са тресидбом, подрхтавањем тла, земљотресом, потресом, трусом итд. Али, и у РМС постоји одредница која *шрешњу* објашњава као родно дрво, међутим, Зв. Павловић ни то не види. За њу је *шрешња* апстрактна именица коју преноси на стварни земљишни објекат, на брдо *Црешња*.

Међутим, *шрешња* је прасловенска реч: *čeršna / *čerša и свесловенска реч: мак. *црешна* „трешња“, срп. *crešnja*, дијал. *crešnja*, слов. *črešnja*, чеш. *třešně*, слвч. *čerešna*, в. луж. *třešeńi*, *třešnja*, пољ. *trześnia*, рус. *черешня*.⁴⁰

Врло вероватно да је словенско *čeršna / *čerša позајмљеница од латинског *cerasus* „вишња“ (дрво), која произилази из грчког κέρασος κερασός „вишња“. Даље порекло речи је мање јасно.

У току развоја из прасловенског *čeršna / *čerša најпре је испало *e* из првог слога, а тако настала иницијална сугласничка група *цр-* дала је *црешња*, потом је *цр-* прешло у *шр-* и добили смо *шрешња*. Лексеме *црешња* и *шрешња* су истог значења и постања, само што је данас *црешња* старији облик који се задржао у дијалектима, а *шрешња* припада млађем добу и лексема је савременог српског језика.

МЕГАРА

У околини Ариља, близу тамошњег села Радошева, забележила је Зв. Павловић ороним *Меџара* = *Меџарско брдо* (ОП XXII 296) не дајући никакав шири опис о томе. Објашњавајући одакле потиче тај назив каже: „према тур. *mağara*

³⁹ *Речник српскохрватској књижевној језика VI* Матица српска, Нови Сад 1967.

⁴⁰ *Этимологический словарь славянских языков 4*, 78. Москва 1977.

„пећина, јама, шпиља“, што би сугерисало да таквих земљишних објеката на том брду има, али се не наводе, а пошто се не наводе онда их свакако нема. Пошто нема доказа о пећинама и јамама да ли се онда веза између *Меџара* и тур. *тађара* можда тражила у њиховој привидној сазвучности. Али кад се боље погледа ни то није могуће, јер решење омета турски глас ğ који је у ствари меко g и он се у речи готово не осети већ се афирмише као дуги прелаз са једног гласа на други, па би напр. реч *дађ* изговорили као *da-a*⁴¹, а *тађара* као *ma-ara*, чиме се губи и онако сумњива сазвучност.

Па одакле би онда могао потицати назив Мегара?

Решење би можда требало тражити у преносу топонима. Понекад се дешава да се име неког места са једног објекта пренесе на неки други земљишни објекат, па тако удвоје, утроје наставе да постоје. Погледајмо само колико Моравица и Моравица има у Европи, или на пример Београда, односно Белгрејда, енглески прилагођеног изговора за Београд. Само у САД постоји осам Белгрејда.

У нашем случају ствар постаје јаснија ако се зна да је код Атине у Грчкој, још у античко доба, постојао полис Мегара, који је данас предграђе Атине. Једноставним преносом тог имена на брдо код Ариља ствар се приводи крају.

Да ли је могуће да се једно месно име из Грчке пренесе у Србију? Сасвим је могуће. Ево примера, у селу Вини код Књажевца, једна махала, која лежи између два потока, као неко острво, зове се Крит, у селу Драинцу један планински предео зове се Кипар.

ЉИЉЕКАР

Близу болевачког села Бачевице постоји брдо Љиљекар. Зв. Павловић тумачи да је назив постао: „од *љиљак* „навиљак“ или од имена места на коме се постављају *љиљци* при радњи *љиљачиши*, *љиљчиши* „купити сено у љиљке, правити љиљке, навиљке“.

Тешко да то овде може бити случај. У овом крају је непозната реч *љиљак* у значењу „навиљак“ нити су познате речи *љиљачиши*, *љиљчиши* у значењу скупљати сено да би од њих могао настати ороним Љиљекар. Брдо смо и ми записа-

⁴¹ *Turkish etymological dictionary, online.*

ли и лично посетили (*Топоними Црноречја ОП XXVI (2019)* стр. 219) и пошто је оно добрим делом обрасло јоргованом, а јоргован се у овом крају и на српском језику и на влашком говору каже *љиљак* сматрамо да је име брда Љиљекар фитонимског порекла и да долази по шибу *љиљак* „јоргован“.

ПОТРКАЊЕ

До под крај деветнаестог века се сматрало да само једно село близу Књажевца носи, помало чудан и до данас неразјашњен назив – *Пошркање*. Међутим, Ј. Мишковић је записао, а Зв. Павловић од њега преузела податак (ОП XXII, 411) да у сливу реке Каменице, леве притоке Западне Мораве, под планином Мањеном постоји брдо Потркање. Одгонетајући порекло тог назива нуди неколико решења: 1. од непотврђеног антропонима *Пошркан*, преко неке синтагме као *Пошркање њоље* и сл.; 2. од *шрчаши* „надметати се у трчању“. Упореди глагол *шошркаши* „потрчати“; *шошрк* „трчање“; *шошркач* „који радо трчи; *шошркуш* „онај који много потркује“; *шошркушици* „животињице које одмах по излегању живахно трче“. Ово може бити један од путева који води ка разјашњењу назива брда Потркање.

Међутим, кад се ради о тимочком селу *Пошркање*, могуће је порекло месног имена тражити и на следећи начин:

У тимочком говору постоји свршени глагол *шошрка* (3. л. сг) са значењем „потрља“ тј. „трљајући хлебом покупи последње остатке хране из суда“. Има и несвршени глагол: *шрка* (3. л. сг) „трља“ тј. „трљајући хлебом сакупља последње остатке јела из суда“. Глаголска именица од несвр. глагола *шрка* гласи *шркање*, са префиксом *шо-* настаје *шошркање*, које потом прелази у *Пошркање*.

Пошркање би био етноним (исто као што су етноними Зуничање, Жуковчање, Дебеличање), са значењем „они који радо *шркају* суд како би појели још који залогај“. Етноним *Пошркање* потом се преноси на ојконим *Пошркање*, дословно онако како је и записано име села у првом турском попису Видинског санџака 1455. године⁴².

⁴² Д. Б. Лукач, *Видин и Видинският санџак през 15 и 16 векове*, Софија 1975, стр. 85.

Има једна изрека која каже: „Ако се неси накусал не це натркаш“.

РАВНИ ТРАП

У свом раду *Ономастика Зајлавка* (ОП XVII, 2004, 330) записали смо да у селу Репушници постоји топоним *Равни шрай* са објашњењем „вис са равницом на врху“. У истом селу забележили смо још: *Рални шрай*, „заобљени вис“ и *Раћин шрай*, „заобљено брдо“.

Решавајући проблем значења речи *шрай* из топономастичке синтагме *Равни шрай* (ОП XXIII, 116) Зв. Павловић, и поред тога што је у *Ономастици Зајлавка* три пута наглашено да се ради о брду и што у *Тимочком дијалекајтском речнику* (с. 788) стоји да је *шрай* издужено узвишење са релативно заравњеним врхом, решење тога значења види у његовом антиподу – у *јами*, па каже: „Трап је термин који се користи у пољопривреди: удубљење у земљи у којем се чува кромпир, земљиште на коме расте бостан, искрчено земљиште за винову лозу“.

По ономе што је казано произилази да су сва ова брда јаме, што је далеко од стварности.

Трап је у ствари вишезначна именица: 1. равна гредица изнад предње осовине запрежних кола на којој се окреће оплен, 2. предњи трап код аутомобила, 3 стајни трап код авиона, 4. заобљено брдо.

Узгред, у *Тимочком дијалекајтском речнику* (2008:706) јама у којој се чува кромпир зове се *ровница*.

Андријана Светиозаревих

РАЗВОЈ НОВИНАРСТВА КРОЗ ИСТОРИЈУ СВРЉИГА

Комуникација (лат. *commūnicāre* – делити, учинити заједничким, саопштити или објавити) представља чин преношења разумљиве информације која захтева постојање пошиљаоца, поруку и примаоца. Веома је важна као активност коју чак и несвесно спроводимо у сваком тренутку нашег свакодневног живота. Често нисмо ни свесни да као појединци, комуницирамо са одређеном појавом, особом или са више њих истовремено. Као научна дисциплина комуникологија се највише бави комуникацијама.

Када говоримо о овој теми можемо поменути Харолда Ласвела, америчког политиколога и комуниколога, који је описао њене компоненте познатом, тзв. Ласвеловом формулом: „Ко, каже шта, којим каналом, коме и с којим ефектом?“

Постоје многи облици комуникације и можемо их поделити на: вербалну и невербалну, интраперсоналну и интерперсоналну, групну комуникацију, јавну, масовну комуникацију, активно слушање, телекомуникацију, рачунарско-посредовану комуникацију и здраву комуникацију.

Мас-медији (енгл. *mass media*, масовни медији) – појам који је у употребу ушао, двадесетих година прошлог века, са појавом радија, штампе а касније и ТВ-а. Под њим се подразумевају сви медији који су направљени и дизајнирани тако да их користи широка публика. Одликују се тиме што снажно утичу на формирање *масовној конзументској друштва* (друштва које прихвата и користи све оно што му се нуди) и углавном је у контрасту са самосталним одлучивањем. Данас се у мас-медије убрајају радио, ТВ, музика и видео-записи, филм, штампани медији, интернет и софтвер. Настанак масовних медији везује се за даљи прериод након појаве локалних и националних медија. Први масовни медији у Европи биле су новине које су доминирале током 19. века. У почетку, новине и часописи били су писани искључиво за домаће читаоце, док је језичка баријера ускраћивала могућност извоза. У прошлости, али и данас медији функционишу

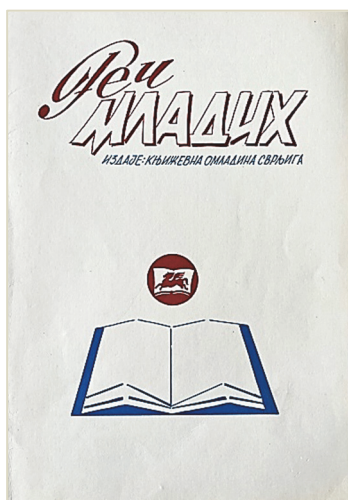
на начин који је одраз удружених интереса појединаца као и моћних друштвених група, оних који су у положају да врше расподелу друштвених ресурса.

Јавно (масовно) информисање остварује се путем медија, мора бити слободно и не подлеже цензури. Правила о јавном информисању обезбеђују и штите изношење, примање и размену информација, идеја и мишљења путем медија у циљу унапређивања вредности демократског друштва, спречавања сукоба и очувања мира, истинитог, благовременог, веродостојног и потпуног информисања и омогућавања слободног развоја личности. Никако се не сме угрожавати слободан проток информација путем медија, као ни уређивачка аутономија медија, а нарочито вршењем притисака, претњама, односно уценом уредника, новинара или извора информација.

Седма сила, како другачије називамо медије, постојала је и даље живи у свим својим формама у општини Сврљиг. Како су се развијали, тако су се нови медији појављивали у својим специфичним формама.

Почетак новинарства у Сврљигу везује се за штампане медије, те можемо рећи да је постојао велики број различитих новина које су периодично или стално штампане.

РЕЧ МЛАДИХ

Литерарни часопис, *Реч младих* издавала је Књижевна омладина Сврљига. Основан је на адреси: Радетова бр. 2.

Први број листа појавио се у Сврљигу марта 1958. и објављиван је све до 1961. године, да би оснивањем *Књижевне омладине Сврљига* 19. 11. 1980. године поново покренуто издавање листа.

Оснивачки клуб *Књижевне омладине Сврљига* носи име Гордане Тодоровић, преминуле песникиње из Драјинца.

Садржај часописа оби-

ловао је песмама и литерарним радовима ученика и омладине из Сврљига и околине. Након поновног покретања у листу су се могли пронаћи стихови посвећени другу Титу, фашизму, капиталистичком друштвеном поретку, палим борцима попут Добриле Стамболић, Миленка Хаџића...

Издање из маја 1981. године садржало је књигу жалости посвећену преминулом председнику Јосипу Брозом Титу.

Часопис је излазио једанпут месечно. Рукописи се нису враћали.

РАЗВИГОРАЦ

Ђачки лист *Развиџорац*, чији је оснивач била Основна школа „Добрила Стамболић“, настао је почетком осамдесетих година прошлог века.

Редакцијски одбор чинили су: Радица Маријановић, Зора Николић, Љиљана Антић и Драган Јоџић. Док је технички уредник био Драгиша Пауновић.

Лист је обиловао стиховима, песмама и литерарним радовима ученика од првог до осмог разреда основне школе „Добрила Стамболић“.

Текстови су говорили о домовини, љубави, јесени, годишњим добима, различитим јубилејима и годишњицама.

Сваки број је садржао ребусе и укрштене речи на својој последњој страни.

РАДИО „БУБАМАРА“

Радио *Бубамара* је први радио у општини Сврљиг, а може се рећи и у југоисточном делу Републике Србије. Основана је 13. маја 1992. године, на идеју браће музичара Ивице Иве и Јовице Јоце Миладиновић.

Програм Радио *Бубамаре* Сврљиг емитује се 24 сата нон-стоп без престанка. Пратећи потребе својих слушалаца

емитују информативне, политичке, едукативно-образовне, дечије, културне, спортске и емисије музичког садржаја.

За досадашњи рад Радију је уручен велики број признања, а по спровођеним анкетама сматра се најслушанијом музичком станицом у југоисточној Србији.

У почетку радио програм емитован је на фреквенцији УКТ ФМ 93,5 MHz на подручју региона јужне и југоисточне Србије, док је на последњем конкурс у Републичке радиодифузне агенције (РЕМ) добијена фреквенција УКТ ФМ 96,5 MHz. Тренутна покривеност је 95% општине Сврљиг, а програм се слуша у југоисточној Србији као и у читавом окружењу.

Ивица Миладиновић рођен је 1955. године, цео свој живот посветио је бављењу музиком, али и стручним приступом електронској опреми. Изненада је преминуо 2008. Године. Иза себе оставио је сина који је данас власник радија.

Јовица Миладиновић рођен је 22. маја 1963. године у Сврљигу. Био је музичар (бас гитара). Од оснивања Радија обављао је послове главног и одговорног уредника, припремао је програм и сарађивао са радницима и гостима радија. Животни век посветио је бављењу медијима, како радио станицом – тако и електронским медијима који су од 2000. године знатно напредовали. Преминуо је 2017. године.

Запослени у радију у периоду од 1992. до данас били су: Ивица Миладиновић, директор, Јовица Миладиновић, главни и одговорни уредник, Наташа Миладиновић, комерцијалиста; Светлана Миладиновић, комерцијалиста; Бобан Андрејић, тонац; Драган Костић, тонац и водитељ; Радица Тричковић, тонац и водитељ; Александар Миладиновић, водитељ; Тања Арсић, водитељ; Невена Андрејић, водитељ; Драган Виденовић, тонац и водитељ; Наташа Богдановић, водитељ; Александар Костић, тонац и водитељ; Милош Миладиновић, тонац и водитељ; Љиљана Влаховић, новинар и водитељ и Драги Петковић, новинар и водитељ.

Данас, након три деценије рада ова медијска кућа постала је савремена и модерна радио станица.

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Етно-културолошки зборник, књига-годишњак који прати и проучава културу источне Србије и суседних области, покренут је 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице Сврљиг; ISBN 987-86-6233-466-4.

У почетку, до 2016. године издавач је била Етно-културолошка радионица – Сврљиг, а од 2017. Центар за туризам, културу и спорт, са адресом: Боре Прице бр. 2.

На иницијативу уредништва двотомне студије *Културна историја Сврљија* (1 и 2, Сврљиг, Ниш 1992), 1994. године у Сврљигу, регистрована је *Етно-културолошка радионица*. Један од њених првих озбиљнијих подухвата била је припрема и објављивање критичког издања *Сврљишких огломака јеванђеља* (из XIII века – 1279. године), обимној публикацији, која је фебруара 1995. године изашла из штампе. Реч је о рукопису непроцењиве вредности за сагледавање ране српске ћириличне писмености и у источној Србији. Уједно то је најстарији рукопис ћириличне писмености који је до сада пронађен на простору источне Србије из XIII века, и један од пет рукописа на простору ондашњих српских држава. Од те исте године, на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице започиње издавање *Етно-културолошког зборника*.

Први број Зборника представља радове научника и истраживача који су обрађивали тему: Традиционална култура у животном циклусу обичаја; тема првог међународног симпозијума – Први међународни научни симпозијум у организацији Етно-културолошке радионице Сврљиг и Етнографског института САНУ из Београда, Сврљиг 23–27. августа.

Теме међународних научних симпозијума, а самим тим и Зборника из године у годину биле су: Традиционална култура у годишњем циклусу обичаја; Природа у обичајима и веровањима – Славе, заветине и друге сродне прославе становништва источне Србије и суседних области; Народно стваралаштво у животу и обичајима становништва источне Србије и суседних области; Етно-културолошка истраживања источне Србије и суседних области; Митски и демонски свет, култна места и објекти у духовној и материјалној култури; Митски и демонски свет, култна места и објекти у духовној и

материјалној култури, дискусија о публикованим рефератима у VII свесци Зборника из 2002. године; Методолошки проблеми проучавања традиционалне и савремене културе; Духовна и материјална култура становништва источне Србије и суседних области; Духовна и материјална култура становништва источне Србије и суседних области, у наредних десет бројева на исту тему биће објављивани прилози етнолошких, културолошких, филолошких и археолошких истраживања културе источне Србије и других области; Нова мултидисциплинарна истраживања источне Србије, околних области и српског етничког простора; Српски исток некад и данас: археологија, етнологија, историја и лингвистика; Источна Србоја и важна питања из српске прошлости и савремености; Традиција – религија – митологија истраживања древне прошлости и њених савремених испољавања. Тема ове свеске је: Загонетке српског истока нове истраживачке могућности и рекапитулације.

Година 2018. протекла је без објављивања Зборника.

Главни и одговорни уредник, од почетка излажења свезака па до 2016. године, био је Стерен Петровић, док је уредник био Недељко Богдановић. Уредништво су чинили мање-више исти чланови: Никола Пантелић, Драгослав Антонијевић, Петар Петровић, Сретен Петровић, Недељко Богдановић, Раде Милојковић, Мирослава Малешевић и Зоран Вучић. Од 1998. године ту су: Никола Пантелић, Драгослав Антонијевић, Драган Жунић, Сретен Петровић, Недељко Богдановић, Раде Милојковић, Милина Ивановић Беришић и Зоран Вучић, док наредне године уместо МиLINE долази Ивица Тодоровић. 2001/2002. редакција остаје без Драгослава Антонијевића, а 2003. године без Драгана Радојчића.

Од 2017. године уредници су Војислав Филиповић и Ивица Тодоровић. Уредништво сада чине: Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић Беришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска), Владимир Петровић, Александар Булатовић, Данијела Хелман (Немачка), Александра Папазовска (Македонија), Ирена Љубомировић, Зоран Вучић, Нина Аксић, Ана Савић-Грујић, Славиша Миливојевић и Жарко Вељковић.

До данас изашло је 25 књига *Етно-културолошкој зборника*.

ДЕРВЕНСКЕ НОВИНЕ

Дервенске новине, појавиле су се 1995. године и излазиле су једном месечно. Бавиле се политиком, културом и осталим дешавањима у Сврљигу. Од самог почетка штампања ове новине садржале су вести на 8 страна и биле бесплатне.

Главни и одговорни уредник био је Тихомир Виденовић, док су редакцију чинили: Миланче Костић, Предраг Ђитић, Иван Радосављевић, Саша Радовановић и Војкан Стојадиновић.

Издавао их је Општински одбор Демократске странке у Сврљигу, штампало графичко предузеће „МИШИЋ“, Ниш.

Први број, изашао у априлу 1995. године, донео је и објашњење назива самих новина. Из броја у број новине су садржале вести из културе уз одломке Јеванђеља, приче о манастирима, писцима, различитим културним дешавањима и манифестацијама, о државној и локалној политици, демократији, спорту, запослењу и о младима. *Дервенске новине* су се финансирале на основу рекламирања и донација фирми и приватника.

СВРЉИШКЕ НОВИНЕ

Сврљишке новине, појавиле су се 1995. године и излазиле једном месечно. Бавиле се политиком, културом и свим дешавањима у Сврљигу.

Садржале су вести на 8 страна и излазиле у издању Народног универзитета у Сврљигу.

Главни и одговорни уредник и новинар био је Драги Петковић, док је за фотографију био задужен И. Крстић. За опрему и реализацију била задужена маркетинг служба ЈНИП „Народне новине“, Ниш, а штампао је ГП „Мишић“ из

Свако издање је садржало водиче са свим значајнијим адресама, бројевима телефона и радним временом. (Здравство, полиција, ватрогасци, апотеке, поште, ЈКСП, ветеринарска станица...).

РАДИО „СВРЉИГ“

Радио *Сврљи* са емитовањем свог програма почео је 13. октобра 1996. године. Оснивач ове медијске куће је Рацо Ментовић. Овај медиј красила је углавном домаћа забавна музика.

Радио *Сврљи* је у почетку емитовао свој програм на фреквенцији 106,6 MHz а након промене закона и тоталне реформе у Радио дифузији, већина радио станица добија промењене фреквенције, те је овом радију додељена 102,9 MHz.

У првој постави на Радију, поред власника, Раца Ментовића радили су Горан Македонац Митић, Зоран Милошевић, Ивана Живадиновић, Драган Тодоровић, Оливер Кане Ђорђевић, Миланче Јанковић, Владан Васић Васке, Теодора Тодоровић, нешто касније су им се придружили и Братислав Филиповић, Вања Стефановић, Александар Костић, Драган Костић, Србољуб Миловановић... Било је доста сарадника који су повремено радили неке емисије или прилоге.

Годинама је било до десетак запослених, неколико година ту су били Србољуб Миловановић и Рацо Ментовић, да би на крају остао само власник.

У програмској шеми било је доста музичких емисија, као и оне другачијег карактера: *Отворени студио*, *Класици*, *Пулс асфалта*, *Весели*, *Инклузија*, *Повјести сврљиској шанка*...

Током времена долази до промена и реформисања радио станице и она постаје предузеће за радио и телевизијске активности РТВ СВРЉИГ ДОО СВРЉИГ које бива основано 13. јуна 2007. године ради производње и емитовања телевизијског програма. Оснивач и директор ове радио и телевизијске куће на адреси Радетова број 2, такође је био Рацо Ментовић. Медиј је, са већим или мањим потешкоћама, радио до 2020. године када му је блокиран рачун и тада одлази у стечај.

ТЕЛЕВИЗИЈА „ЛАСЕР“

Телевизија *Ласер* основана је 1996. године, док је са радом званично почела годину дана касније, јула 1997. када је од тадашњег Министарства телекомуникација Савезне Републике Југославије добила одобрење за рад. У то време у Србији је постојао мали број приватних локалних ТВ станица, углавном у већим градовима, док је ТВ *Ласер* била једна од ретких која је почела са емитовањем у мањим срединама.

Седиште Телевизије било је у Сврљигу, у улици Момчила Милошевића бб и пословала је у оквиру предузећа *Laser Vision* доо. Оснивач и власник Телевизије био је Ненад Милојевић из Сврљига, раније власник једног од првих видео клубова у Општини, такође под називом *Ласер*.

Замисао оснивача била је да се побољша информисање грађана општине Сврљиг о локалним темама и проблемима. Током агресије НАТО снага на СРЈ, 1999. године, Телевизија *Ласер* била је један од ретких медија који је информисао грађане на територији општине Сврљиг, а једина од тренутка када су уништени предајници РТС-а у бомбардовањима ТВ репетитора.

Након 11 година рада, 2007. године, на конкурс Републичке радиодифузне агенције Републике Србије, ТВ *Ласер* је добила дозволу за даљи рад. Тиме се нашла међу двадесет једном ТВ станицом у Србији које су том приликом добиле локалне фреквенције.

Програм се у почетку рада телевизије емитовао 6 сати дневно, а након неколико година рада прешло се на двадесетчетворосатно емитовање. Програмска шема Телевизије била је претежно информативног карактера, где су у емисији *Инфо блок* емитоване најновије вести, пре свега из Сврљига, а затим и из региона и земље и веома се водило рачуна о уравнотеженом информисању. Остали део програмске шеме заузимале су забавне, путописне, музичке емисије, филмови и тв серије.

Телевизија је до јула 2015. године била локална и покривала је већи део територије општине Сврљиг. Одлуком Републичке радиодифузне агенције прелази на дигитално емитовање сигнала са Јастрепца, уз проширење зоне видљивости на више од 30 општина јужне Србије са скоро милион становника, а програм се емитовао и у великом броју кабловских система у Србији и на Косову и Метохији.

Због тешке економске ситуације Телевизија је током свог постојања у неколико наврата прекидала емитовање програма на краћи период. Суочен са гомилањем дуговања и без подршке локалне самоуправе, власник је био приморан да 2020. године Телевизију прода. Нови власници из Београда, након куповине, мењају назив телевизије у *Суиер Д+*, чиме практично престаје да постоји Телевизија *Ласер*.

Током рада Телевизија *Ласер* је упошљавала више познатих новинара из Сврљига и региона, међу којима су били и Драги Петковић, Слађана Ђорђевић, Елизабета Бети Војиновић-Николић, Душан Стојановић и други.

СОЦИЈАЛИСТ

Новине *Социјалисти* настале су 1999. године, такође су излазиле једном месечно и бавиле се политиком, културом и свим дешавањима у Сврљигу. Садржале су вести на 8 страна.

Издавач билтена је био ОО СПС Сврљиг, а за издавача Комисија за информисање, маркетинг и пропаганду, са адресом Радетова бр. 2.

Главни и одговорни уредник и новинар био је Рацо Ментовић, технички уредник био је

дипл. инг. Иван Милутиновић, док је штампу радио ГП „Велрус“ из Сврљига.

Из броја у број новине су се бавиле вестима из политике, привреде, сточарства, спорта и културе. Током изборних година, новине су садржале и одборничку листу са свим одборницима. Постојала је рубрика са коментаром уредника на актуелна дешавања у Општини, „Позајмљени стубац“ где су приче и истинити догађаји мештана добијали своје место, ту је био и стубац са афоризмима и место за објављивање поезије и прозе ученика. Уредник се бринуо и о здрављу својих читалаца, те је сваки број садржао рубрику где би доктор и сестра, из локалног дома здравља „Др Љу-

бинко Ђорђевић“, саветовали како победити гојазност, висок крвни притисак, грип, како се здраво хранити...

ЧАСОПИС „БДЕЊЕ“

Бдење је часопис за књижевност, уметност и баштину изнедрен из духовне и културне историје сврљишког краја, који обухвата временски период од XIII века (Сврљишки одломци Јеванђеља, 1279) до данас и појаве значајних значајних аутора које је овај крај подарио српској науци и књижевности. Први број часописа из штампе се појавио 1. децембра 2002. године:

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину Сврљиг, бр. 1, година 1, децембар 2002; ISSN 1451-3218. Уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Од почетка излажења часописа закључно са бројем 15 издавач *Бдења* био је Културни центар Сврљиг (касније Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг), да би од 16. (2008) закључно са бројем 39 (2013) издавачи Бдења били Културни центар Сврљиг и Књижевни клуб „Бранко Миљковић“ из Књажевца. Од броја 40, година XII, април – јун, 2014. све до данас часопис се појављује у издању Центра за туризам, културу и спорт Сврљиг. У периоду од 2010. до 2016. године мењао се састав уредништва. Имена чланова уредништва *Бдења* приказана су по улогама у уређивачком послу, бројевима часописа и годинама издавања.

Први главни и одговорни уредник часописа био је Зоран Вучић у периоду од 2002. до 2010. године; Радослав Вучковић и Обрен Ристић били су коуредници у периоду од 2011. до 2013. године, а од 2014. до 2021. године главни и одговорни уредник био је Радослав Вучковић.

Данас је главни и одговорни уредник часописа *Бдење* Зорица Бранковић Басарић, а уредништво чине: Душан Стојковић, Горан Максимовић, Ивица Тодоровић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Радослав Вучковић (лектура и коректура).

Током година број рубрика, као и њихов састав, се мењао, али оне које су остале као сталне јесу: Бдења, Упознавања, Тумачења, Сагледавања и Баштина. Повремено су постојале и друге попут: Подсећања, Дешавања, Зближавања,

Виђења, Сведочења, Огледања, Сусретања, Промислања, Питања, Запажања, Онлајн галерија, Сучељавања...

Рубрике које се данас могу наћи у часопису *Бдење* су: Бдења, Упознавања, Вредновања, Тумачења, Сагледавања, Галерија Бдења и Баштина. Повремено се нека од рубрика изостави, а дода нека друга, сходно потребама часописа.

Часопис излази три пута годишње, са једним дво-бројем.

ПОРТАЛ „СВРЉИШКЕ НОВИНЕ“

Претеча електронских новина под називом, *Сврљишке новине* био је форум који је настао 2006. године. Оснивач форума, а касније и портала је Душан Миладиновић, програмер и веб дизајнер, био је вођен идејом да се млади људи из овог краја информишу, а пре свега забављају на форуму којем су дали име *Svrljig.com*. У почетку је форум окупљао више стотина чланова, да би временом тај број растао. Током година је усавршавана веб мастер техника и дизајнирање, а новинари су имали све више простора и времена да боље, брже и објективније информишу грађане.

Први озбиљнији подухват десио се јануара 2007. године када је објављена прва вест о „Духовним вечерима“ које су биле одржаване у порти сврљишке цркве. Уредници су иновирали форум и притом променили назив у *Svrljig.com* – и ја сам на форуму, да би га убрзо преименовали у *Svrljig.com – уз шољицу кафе* који је постојао годину дана.

Следећи корак у расту и развоју форума је сазнање и потреба људи да све информације о граду пронађу одмах и на једном месту на интернету, као на длану, те је то био и додатни назив за сајт. Све масовније и масовније посете уреднике су натерале да почну да се баве озбиљнијим радом и у 2008. години и створе сајт данашњих *Сврљишких новина*.

На самом сајту налазиле су се вести из других извора, али углавном су то биле вести са територије општине Сврљиг и из региона. Портал и форум временом је посећивала и мало старија популација, првенствено јер је то био једини извор информација на интернету.

Данас сајт има завидан број јединствених посета који броји више хиљада. Почетком 2009. године на терену излазе и први новинари-репортери. Године 2010. *Сврљишке новине*

постају званични портал, да би 2012. биле регистроване као четврто Јавно гласило – медиј.

4. децембра 2018. године, портал *Сврљишке новине* бива заштићен и међу првима у Србији добија ССЛ сертификат, као део кода на веб серверу које омогућава безбедну онлајн комуникацију.

Портал *Сврљишке новине* 2019. године, као најзаступљенији медиј на територији сврљишке општине, добија признање *Екран* које се додељује на територији Нишавског округа најбољим медијима и појединцима.

РАДИО „ВАНИЛА“

Радио *Ванила* био је први сврљишки интернет радио који је отворен на Бадње вече, 7. јануара 2014. године.

Био је искључиво музички радио, са веома малом дозом информативног програма. На програму су се емитовали искључиво народна и забавна, страна и домаћа музика. Идеја је била да се на радију емитује музика која је примерена свим узрастима, с' акцентом на млађу популацију.

Радио се могао слушати 24 сата дневно на адреси:

www.vanila.rs или на линку

Радио станица <http://www.radiostanica.com/player/2136/radio-vanila>.

На сајту радио станице *Ванила* грађани су могли читати најновије вести из света музике, правити личне листе песама које би се емитовале на радију.

Све објаве су се могле читати и на Фејсубк страници радија на адреси <https://www.facebook.com/vanilaradio> Радио се могао слушти на следећим линковима:

<http://www.uzivoradio.net/vanila-svrljig/>

<http://www.uzivoradio.com/vanila-svrljig.html>

Много је људи из Сврљига који су, на овај или онај начин, уско везани за новинарство. Сваки од њих се се понаособ трудио или се и даље труди да прикупи, селекује и пласира битне информације које интересују *малој човека*.

Фотографија је нераскидиво повезана са новинарством, врло често прати текст, а некада може стајати самостално. Неки од фотографа који су публиковани или имали додир са фотографијом у медијима су: Ђура Тот, Раде Ми-

лисављевић, Зарија Милијић, Миленко Милијић, Живул Ко-
стадиновић, Предраг Илијић, Борислав и Драгана Гојковић,
Александар Петковић, Гојко Звијер, Александар Костић, Не-
над Ранђеловић...

Неки од сниматеља и камермана били су: Саша
Босић, Ненад Ранђеловић, Александар Костић, Милан Лаза-
ревић, Александар Љубомировић, Дејан Ранђеловић...

Медијских радника, новинара, спикера и дописника
било је поприлично, неки од њих су радили у Сврљигу, док су
други својим коренима везани за сврљишко плодно тле које
је изнедрило многа позната имена како из света новинар-
ства, тако и из многих других области. Новинари су радили
или још увек раде за штампане, аудио и аудио-визуелне или
електронске локалне медије, други су радили као дописници
Блиц новина, *Новинске агенције Танјуџ*, *Народних новина*, *По-
лиџике*, *Полиџике експрес*, *Сјорџски журнал*, *Гласа јавности*,
Омладинских новина, *Радничке штампе*...

Неки од њих су: Зоран Вучић, Драги Петковић, Рацо
Ментовић, Драгослав Драган Илић, Слађана Ђорђевић, Ср-
бољуб Миловановић, Ивица и Јовица Миладиновић, Зорица
Бранковић Басарић, Драган Костић, Драган Станисављевић,
Наташа Богдановић, Тања Радосављевић, Влада и Наташа
Миладиновић, Лелица Марковић, Радица Тричковић, Оли-
вер Милијић, Марија Вучић, Елизабета Бети Војиновић-Ни-
колић, Душан Стојановић, Љиљана Влаховић, Александар
Миладиновић, Александар Костић, Марко Миладиновић,
Невена Андрејић, Милош Миладиновић, Драган Виденовић,
Маријана Антонијевић...

Можемо поменути имена некох људи који су повре-
мено, волонтерски били дописници и сарађивали са разним
медијима у Сврљигу и околини: Перса Вучић, Милена Јова-
новић, Миодраг Петковић, Андријана Светозаревић, Срећко
Митић и други.

Литература:

- Мирољуб Радојковић, Бранимир Стојковић (Информационо комуникациони системи, *Клио* 2010)
- Франсис Бал (Моћ медија, *Клио* 1997)
- Неда Тодоровић (Интерпретативно и истраживачко новинарство, *Клио* 2002)

НЕКА
ЛЕПА
СЛИКА

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ, КУЛТУРУ И СПОРТ
У СВРЉИГУ

РАСПИСУЈЕ

**КЊИЖЕВНИ КОНКУРС
ЗА НАГРАДУ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“**

На конкурс послати рукопис поезије (до 80 страна, А4 формата), у три примерка, потписан шифром, са разрешењем шифре у посебном коверту (име и презиме аутора, кратка биографија, адреса и број телефона).

Рок за слање радова је 31. август 2023. године.

Адреса:

Центар за туризам, културу и спорт
Ул. Боре Прице 2
18360 Сврљиг
(За награду „Гордана Тодоровић“)
Награда је објављивање књиге.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса и број телефона
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (latinica, *иџалик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

ПРЕТПЛАТА

Годишња претплата за часопис је 2000, а за иностранство 4000 динара.

Име и презиме: _____
Адреса: _____
Телефон: _____

Претплата се може извршити у свакој пошти или банци на текући рачун: 840-563668-28

Прималац: Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, са знаком „за Бдење“. Овом уплатом (након доспећа признанице о уплати и наруџбенице на нашу адресу) обезбеђује се добијање часописа на адресу коју наведете.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com